

O I K E U S T I E D E

JURISPRUDENTIA

XXXVI

2003

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimitusneuvosto

Pekka Vihervuori, puheenjohtaja

Antti Jokela

Matti Ilmari Niemi

Pekka Timonen

Toimittaja

Mika Hemmo

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2003 kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys

ISSN 0355-8215

ISBN 951-855-213-4

ISBN 978-951-855-735-0 (verkkokirja)

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003

Suvianna Hakalehto-Wainio

**KORVAUSVASTUU
KOULUKIUSAUKSELLA
AIHEUTETUSTA VAHINGOSTA**

Sisällys

I	JOHDANTO	67
	1. Mitä koulukiusaamisella tarkoitetaan?	67
	2. Kirjoituksen tavoitteista	69
II	KOULUKIUSATUN OIKEUS VAHINGONKORVAUKSEEN PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN NÄKÖKULMASTAA	72
	1. Vahingonkorvaus perus- ja ihmisoikeuksien suojamuotona	72
	2. Lapsen oikeuksien yleissopimus lasten ihmisoikeussopimuksena	75
III	LAPSIOIKEUDELLINEN NÄKÖKULMA KIUSAUSVAHINKOIHIN	78
	1. Lapsi vahingonkärsijänä	78
	2. Lapsioikeudesta oikeudenalana	79
	3. Lasta suojaavat periaatteet	81
	3.1 Lapsen etu	81
	3.2 Yhdenvertaisuus	84
	3.3 Erityinen suojele ja huolenpito	85
IV	VAHINGONKORVAUSVASTUUN EDELLYTYKSET JA KOULUKIUSAAMINEN	86
	1. Millaiset vahingot koulukiusauksen yhteydessä korvataan?	86
	2. Korvauskelpoiset vahinkolajit	88
	3. Vahingon määrä	92
	4. Koulukiusaamisen ja kiusausvahingon välisestä syy-yhteydestä	94
	5. Tuottamusedellytyksestä koulukiusaamisen yhteydessä	96
V	KUNNAN KORVAUSVASTUU KOULUKIUSAUKSESTA	99
	1. Opiskeluympäristön turvallisuus	99
	2. Opetustoimi ja julkisen vallan käyttö	102
	3. Kunnan vastuu isännänvastuuna ja orgaanivastuuna	104

4.	Standardisäännöksen vaikutus kunnan toiminnan tuottamusarvioinnissa	107
4.1	Opetustoimen laatu ja tarkoitus	107
4.2	Tuottamuksen syyn merkitys tuottamusarvioinnissa	108
4.3	Vahinkojen laatu	109
5.	Korostettu huolellisuusvelvollisuus?	110
5.1	Kunnan ja koululaisen välisen oikeussuhteen erityispiirteistä	110
5.2	Oikeussuhteen heikomman osapuolen suojaaminen	111
5.3	Oppivelvollisuuden merkitys	114
5.4	Prosessuaalisia kysymyksiä	114
VI	KIUSAAJAN KORVAUSVASTUU	116
1.	Lapsen siviilioikeudellinen vastuunalaisuus	116
2.	Korvausmäärän kohtuullisuus	117
VII	HUOLTAJAN KORVAUSVASTUU	120
VIII	LOPUKSI.....	122
	LÄHTEET	125
	OIKEUSTAPAUSLUETTELO	130
	ON TORT LIABILITY IN BULLYING AT SCHOOL	133

Korvausvastuu koulukiusauksella aiheutetusta vahingosta¹

”Lapsi näkee ja kokee elämän vain arjessa, yksittäisinä ilon ja surun hetkinä. Hänelle eivät mitkään ismit sen enempää kuin kauniit periaatteetkaan ole sinällään merkityksellisiä.”²

I JOHDANTO

1. Mitä koulukiusaamisella tarkoitetaan?

Koulukiusaaminen (ruots. mobbning, engl. bullying) voidaan määritellä *toistuvaksi henkiseksi tai ruumiilliseksi väkivallaksi, jonka yksi tai useampi aikuinen tai lapsi kohdistaa yhteen ja samaan uhriin kouluympäristössä*. Kiusaamisessa vahvempi loukkaa ja alistaa heikompaa, joka on tavalla tai toisella puolustuskyvytön. Fyysistä kiusantekoa on muun muassa lyöminen, tyrkkiminen, potkiminen, nipistely, kamppaaminen, hiuksista vetäminen ja kaikki käsiksi käyminen. Psykkinen kiusaaminen voi olla esimerkiksi pilkkaamista, ilkkuvaa matkimista, muunlaista solvaamista ja häpäisyä, pelottelua, uhkaamista, kiristämistä, syrjimistä, pakottamista tekemään jotakin, tavaroiden luvatta ottamista ja särkemistä. Kiusaaminen saattaa olla myös epäsuoraa, jolloin kiusatusta levitetään väärää tietoa tai hänet suljetaan pois ryhmästä.

Kiusaamiselle on tyypillistä toiminnan systemaattisuus. Toiselle vahinkoa aiheuttava käyttäytyminen on tarkoituksellista ja kohdistuu toistuvasti samaan henkilöön.³ Kiusaaminen käsitteenä voi antaa väärän vaikutelman siitä, kuinka vakavasta ongelmasta todellisuudessa on kysymys. Koulukiusaamisella saattaa olla kauaskantoisia seurauksia lasten hyvinvointiin ja jopa syrjäytymiskehityksen käynnistymiseen.⁴

---

¹ Omistan kirjoituksen syksyn 2003 ekaluokkalaisille Urholle, Valtterille, Arvolle, Henkalle, Vertille ja Jeremylle.

² Mahkonen, LM 1990 s. 50.

³ Kiusaamisen määritelmistä tarkemmin Salmivalli 1998 s. 30.

⁴ Opetusministeriön julkaisu 20/2000 s. 1. Salmivallin mukaan kiusaaminen on kehityksellinen riski. Lukuisat tutkimukset kiusaamisen kohteeksi joutuneista lapsista osoittavat, että kiusaamisesta voi seurata muun muassa yleistä ja sosiaalista ahdistuneisuutta, huono itsetunto, kielteinen minäkuva, yksinäisyyttä, itsetuhoajatuksia ja masentuneisuutta. Kiusaajan kannalta kiusaaminen on riski tulevasta aggressiivisesta ja antisosiaalisesta käytöksestä. Salmivalli 2003 s. 19–23.

Jokaisella on perustuslain (jäljempänä PL) 16.1 §:n mukaan oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oikeus saada opetusta saattaa toteutua hyvinkin puutteellisesti, jos koululaisen työrauha koulussa on jatkuvasti uhattuna. Toisaalta kaikkia koskee yleinen oppivelvollisuus, jonka sisällöstä säädetään perusopetuslain 7 luvussa. Tavallisesti oppivelvollisuus täytetään koulunkäynnillä ja perustuslain takaama oikeus opetukseen tukee näkemystä, jonka mukaan lapsella on myös oikeus käydä koulua.⁵ Oppivelvollisuuden luonteesta seuraa, ettei opetuksen järjestäjän ja oppilaan välinen oikeussuhde perustu puhtaasti vapaaehtoisuuteen.

Koululaisella täytyy olla mahdollisuus täyttää oppivelvollisuutensa ja saada opetusta ilman ylimääräisiä häiriötekijöitä. Kouluvuodet muodostavat psyykkisen kehityksen kannalta tärkeän ja lapsen näkökulmasta pitkän ajan ihmisen elämästä. Tutkimusten mukaan kouluissa tapahtuva kiusaaminen on varsin yleistä myös Suomessa, sillä arviolta ainakin noin kuusi prosenttia koululaisista joutuu kiusaamisen kohteeksi viikottain.⁶ Koulukiusaamiseen on pitkään suhtauduttu lasten ja nuorten tavanomaiseen kehitykseen kuuluvana ilmiönä. Koululaisen oikeuksien näkökulmasta jatkuvaa kiusaamisen kohteena olemista ei voida pitää hyväksyttävänä.

Kiusaaminen ilmiönä ei rajoitu kouluihin, vaan sitä tavataan myös työpaikoilla sekä muissa sosiaalisissa yhteyksissä. Jos kiusaaminen voidaan tunnistaa rasismiksi, sukupuolisyrjinnäksi, väkivallaksi, hyväksikäytöksi tai sukupuoli-seksi häirinnäksi, kyse on rikosoikeuden mukaan rangaistavasta käyttäytymisestä. Myös koulussa tapahtuva kiusaaminen voi esiintyä edellä mainituissa muodoissa. Jos koulukiusaaja on alle 15-vuotias, hän ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Hän voi sen sijaan olla korvausvastuussa kiusaamisella aiheuttamistaan vahingoista. Myös kiusaajan huoltajat voivat joutua korvausvelvollisiksi vahingonkorvauslaissa säädetyin edellytyksin. Oikeuskäytännössä kunta on koululaitoksen ylläpitäjänä velvoitettu korvaamaan kiusausvahinkoja.

⁵ Oppivelvollisuus ei merkitse pakkoa käydä koulua, sillä perusopetuksen oppimäärä on mahdollista hankkia myös kotiopetuksena. Oppivelvollisuuden asianmukaisen suorittamisen valvonta kuuluu vanhemmille. Pirkkalan kunta on tehnyt oppivelvollisuuden valvonnan laiminlyönnin perusteella rikosilmoituksen vanhemmista, jotka ottivat 8-vuotiaan poikansa pois koulusta vuonna 2001. Vanhemmat ilmoittavat menettelynsä syyksi lapsen kohdistuneen koulukiusauksen. Asiaa käsitellään keväällä 2003 Tampereen käräjäoikeudessa. Ks. Aamulehti 28.3.2003. Asia on vanhempien aloitteesta vireillä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa lapsen oikeuksien loukkauksena.

⁶ Lapsen oikeuksien sopimus. Suomen toinen määräaikaisraportti 1998 s. 47, jossa viitataan WHO:n tutkimukseen ja todetaan, että koulukiusaaminen Suomessa on ”eurooppalaista keskitasoa”. Koulukiusaamista esiintyy eniten suurissa kouluissa ja erityisesti peruskoulun 7–9 luokilla. Salmivalli 2003 s. 14 huomauttaa, että kiusattujen lasten osuus peruskouluikäisistä vaihtelee käytetyn tutkimusmenetelmän ja lasten iän mukaan. Hänen mukaansa useimmissa tutkimuksissa kiusattujen prosentuaalinen osuus on ollut 5–15 prosenttia.

Vahingonkorvausoikeudessa päähuomio on kahden osapuolen – vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän – välisessä suhteessa. Koulukiusauksessa vahingon aiheutuminen liittyy kuitenkin useampien osapuolten käyttäytymiseen. Kiusaaminen ei ole vain kiusajaan ja kiusatun välinen yksittäinen, kahdenkeskinen tapahtuma vaan pitkäkestoisempi tilanne, joka koskettaa koko kouluyhteisöä. Kiusaaminen perustuu usein suuremman ryhmän jäsenten väliin pysyviin sosiaalisiin suhteisiin.⁷ Vahingonkorvausvastuun syntymisen kannalta on keskeistä tarkastella relaatiota vahingonkärsijä – korvausprosessin vastaaja. Jos vastaajana on kunta, joudutaan arvioimaan oikeussuhteeseen liittyviä laiminlyöntejä, jotka ovat mahdollistaneet kiusauksen. Vahinko on tällöinkin aina syntynyt myös suhteessa kiusaaja(t) – vahingonkärsijä. Koulukiusausvahinko on näin tyypillisesti seurausta sekä jonkun aktiivisesta toiminnasta että toisen tahon laiminlyönnistä.

2. Kirjoituksen tavoitteista

Tarkoitukseni on tässä kirjoituksessa pohtia koulukiusaamiseen liittyviä vahingonkorvausoikeudellisia kysymyksiä. Tarkastelun kohteena on tilanne, jossa koululainen on aiheuttanut toiselle koululaiselle kouluympäristössä vahinkoa kiusaamalla.⁸ Kiusausvahingot ovat tyypillisesti henkilövahinkoja, mutta kiusauksesta voi seurata myös esinevahinkoja tai varallisuusvahinkoa. Tavoitteenani on selvittää, *millä edellytyksillä koulukiusaajalle, kiusajaan huoltajille tai kunnalle voi syntyä vahingonkorvausvastuu koulukiusauksella aiheutetuista vahingoista.*

Koulukiusauksessa vahinko kohdistuu lapsen tai nuoreen. Perustelen kirjoituksessa näkemystä, jonka mukaan *vahingonkärsijän alaikäisyydelle on syytä antaa merkitystä, kun tarkastellaan korvausvastuun edellytysten täyttymistä.* Vahingonkorvauslaissa on otettu erikseen huomioon alle 18-vuotias vahingonaiheuttaja, jonka velvollisuutta korvata aiheuttamansa vahinko on rajoitettu. Sen sijaan laki ei sisällä erityisiä säännöksiä sellaisen tilanteen varalle, jossa vahinkoa kärsinyt on alaikäinen.

⁷ Salmivalli 1998 s. 33. Kiusaamistilanteessa on kiusatun ja kiusajaan lisäksi läsnä usein muitakin oppilaita, joilla voi olla erilaisia rooleja. Nämä roolit ovat tutkimusten mukaan melko pysyviä. Rooleista on käytetty nimityksiä vahvistaja, apuri, puolustaja ja ulkopuolinen. Salmivalli 1998 s. 46–47. Opetusministeriön turvatyöryhmä on pitänyt ongelmallisena suomalaisen opetustoimen tapaa puuttua koulukiusaamiseen lähinnä yksilö- ja rankaisukeskeisin menetelmin. Työryhmä korostaa ryhmämekanismien vaikutusta kiusaustilanteissa ja niiden selvittelyssä. Opetusministeriön julkaisuja 20/2000.

⁸ En tarkastele tilanteita, joissa opettaja kiusaa oppilasta tai joissa kiusaaminen kohdistuu opettajaan.

Oikeusjärjestyksemme sisältää useita lapsia koskevia säännöksiä ja periaatteita, jotka heijastavat lapsen oikeudellista erityisasemaa. Puolustan jäljempänä näkemystä, jonka mukaan *lapselle aiheutuneen kiusausvahingon korvaamisen edellytyksiä on tarkasteltava siten, että lapsen erityinen oikeudellinen asema otetaan huomioon*.⁹ Lapsioikeuden keskeisiä periaatteita on totuttu soveltamaan esimerkiksi lastensuojelussa, lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta sekä elatusasioita koskevien ratkaisujen yhteydessä. Nämä periaatteet kuuluvat kuitenkin kaikkeen oikeudelliseen ratkaisutoimintaan, jossa lapsi on asianosaisena. Kyse ei ole viranomaisten mahdollisuudesta halutessaan soveltaa oikeusnormeja lapsimyönteisesti vaan oikeusjärjestyksemme sisältyvistä velvoitteista, jotka asianmukaisessa perus- ja ihmisoikeusmyönteisessä lainsoveltamisessa on otettava huomioon.

Kirjoituksen päähuomio on kunnan korvausvastuun edellytysten tarkastelu- sa. Painotusta voidaan perustella ensinnäkin sillä, että PL 118 §:n mukaan jokainen, joka on kärsinyt vahinkoa virkamiehen lainvastaisesta toimenpiteestä tai laiminlyönnistä, on oikeutettu vaatimaan vahingonkorvausta julkisyhteisöltä. Oikeus vaatia vahingonkorvausta viranomaisen aiheuttamasta vahingosta voidaan nähdä keskeisenä osana hallinnon oikeussuojajärjestelmää.¹⁰ Toiseksi voidaan todeta, että käytännössä korvausvaatimukset on kohdistettu – ja tullaan luultavasti tulevaisuudessakin kohdistamaan – nimenomaan kuntaan. Osasyynä kunnan valikoitumiseen vastaajaksi lienee sen kantokyky. Kyse on myös lainsäädännön luomista odotuksista, joita kansalaiset kohdistavat kuntaan.¹¹ Kolmas syy painopistevalintaan on kirjoituksessa perusteltava käsitys siitä, että kunnan vastuulle koulukiusausvahingoista voidaan esittää painavia perusteluja.

---

⁹ Lapsen oikeuksien näkökulma vaikuttaa luonnollisesti myös silloin, kun alle 18-vuotias on vastaajana vahingonkorvausprosessissa.

¹⁰ PL 22 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen käytännössä. Yhdessä PL 22 § ja 118 § muodostavat kansalaisen oikeusaseman kannalta merkittävän oikeusturvatakeen tilanteissa, joissa julkisen vallan käyttäjä on aiheuttanut lainvastaisella menettelyllä vahinkoa yksityiselle. Kyseisiin lainkohtiin perustuen voidaan väittää, että kansalaisen oikeus saada korvausta julkisen vallan käyttäjän aiheuttamasta vahingosta on perusoikeuden luonteinen. Ks. tarkemmin Hakalehto-Wainio 2000 s. 282.

¹¹ Kun ihmisten tietoisuus oikeuksistaan kasvaa samalla kun lainsäätäjä on vahvistanut esimerkiksi perusoikeuksien merkitystä, voidaan odottaa myös oikeudellisten vaatimusten lukumääräisesti lisääntyvän. Joskus vaatimukset saattavat perustua väärin käsityksiin esimerkiksi perusoikeuksien merkityksestä. Ryynänen on huolissaan siitä, ymmärtävätkö kansalaiset lainkaan omaa vastuutaan hyvinvointivaltiossa. Hän katsoo, ettei perusoikeuksiin vetoamalla ole mahdollista vaatia jotain sellaista, mitä ei aikaisemminkaan ole voitu toteuttaa poliittisesti, taloudellisesti tai sosiaalisesti. Ryynänen, DL 1999 s. 703–711.

Vahingonkärsijän korvaussuojan laajuuteen vaikuttaa käsitys siitä, mitä on pidettävä juridisesti relevanttina vahinkona. Koulukiusausvahingot ovat laadultaan tyypillisesti aineettomia. Tällaisten vahinkojen korvauskelpoisuuteen liittyy erityiskysymyksiä, joten painotan jatkossa aineettomien vahinkojen korvaamisedellytyksiä.

Kirjoituksessa nostetaan esiin näkökohtia, jotka voivat olla merkityksellisiä kiusausvahinkoihin liittyvien vastuukysymysten kannalta. Luvussa II tarkastellaan lyhyesti yleisellä tasolla vahingonkorvausvastuun suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin. Kiusausvahinkojen korvaaminen voidaan nähdä osana lapselle kuuluvaa perus- ja ihmisoikeussuojaa. Luvussa III hahmotellaan lapsioikeudellista näkökulmaa tilanteeseen, jossa vahingonkärsijä on alaikäinen. Aluksi esitellään ominaispiirteitä, joita liittyy lapsiin vahingonkärsijöinä. Seuraavaksi selvitetään lapsioikeuden perustaa, joka on mielestäni otettava huomioon, kun koulukiusausvahinkojen korvaamista tarkastellaan osana lapselle kuuluvaa oikeusturvaa. Lapsioikeuden periaatteiden esille tuominen vahingonkorvauskysymyksissä on tärkeää sen vuoksi, että näin on mahdollista eritellä aikaisempaa monipuolisemmin korvausvastuun edellytysten syntymiselle välttämättömiä tekijöitä.¹²

Luvussa IV vahingonkorvausvastuun edellytyksiä tarkastellaan lapsen oikeuksien näkökulmasta. Vahingon käsitettä, tuottamusedellytystä ja syy-yhteyden vaatimusta käsitellään pohtien, miten lapsioikeudellinen näkökulma voi vaikuttaa näiden edellytysten sisältöön. Luvuissa V–VII selvitetään erikseen kunnan, alaikäisen kiusaajan ja huoltajien vastuuoikeudellista asemaa. Kunnan korvausvastuun perustaksi esitetään perusopetuslain velvoite opetusympäristön turvallisuudesta. Kunnan vastuuseen tulee sovellettavaksi VahL:n standardisäännös, jonka merkitystä vastuun muotoutumiseen arvioidaan. Lisäksi pohditaan, voiko kunnan vastuu koulukiusausvahingoista olla tavanomaista tuottamsvastuuta ankarampaa. Luku VIII kokoaa yhteen argumentit lapsioikeudellisen lähestymistavan merkityksestä vahingonkorvausoikeudessa, kun kyseessä on koulukiusauksella aiheutettu vahinko.

---

¹² Näin myös Andersson 2003 s. 14–15.

II KOULUKIUSATUN OIKEUS VAHINGONKORVAUKSEEN PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN NÄKÖKULMASTA

1. Vahingonkorvaus perus- ja ihmisoikeuksien suojamuotona

Perusoikeudet ovat kansallisessa perustuslaissa yksilölle turvattuja oikeuksia, joille on luonteenomaista erityinen pysyvyys ja oikeudellinen luonne. Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan kansainvälisissä sopimuksissa tunnustettuja erityisen tärkeitä oikeuksia. Sekä perus- että ihmisoikeudet ymmärretään ilmaisuina perustavanlaatuisista arvoista.¹³ Ne kuuluvat kaikille – myös lapsille. Yhteiskunnassa suojaa nauttivat intressit voidaan palauttaa perus- ja ihmisoikeuksiin. Esimerkiksi henkilövahinkojen korvaaminen voidaan nähdä PL 7 §:ssä säädettyjen oikeuksien – oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen – suojamuotona. Esinevahinkojen taustalla on puolestaan PL 15 §:n omaisuuden suoja.¹⁴

Koululaisen oikeutta käydä koulua ilman kohtuuttomia häiriötekijöitä voidaan tarkastella PL 7 §:n näkökulmasta. Säännöksen mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Julkisen vallan on turvattava tämän oikeuden toteutuminen myös yksityisiä loukkauksia vastaan. Koulukiusaamisen osalta velvollisuus merkitsee sellaisten olosuhteiden luomista kouluun, ettei koululaisten fyysinen tai psyykinen koskemattomuus vaarannu. Opetusviranomaisten vastuuta kouluympäristön turvallisuudesta on täsmennetty perusopetuslain 29 §:ssä, jonka mukaan oppilailla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. EIS 3 artiklan kielto kohdella ketään epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla velvoittaa vastaavasti valtiota suojaamaan yksilöitä muiden taholta uhkaavaa artiklassa kiellettyä kohtelua vastaan.¹⁵ EIT on 3 artiklan soveltamiskäytännössään korostanut, että valtion on ryhdyttävä tehokkaisiin toimiin torjuakseen erityisesti lapsiin ja muihin yhteiskunnan haavoittuviin kansalaisryhmiin kohdistuvia oikeudenloukkauksia.¹⁶

¹³ Hidén 1999 s. 26 huomauttaa, että perusoikeusrajoitusten kytkeminen ihmisoikeusvelvoitteisiin on yksi perusoikeusudistuksen uutuuksista. Ihmisoikeusnormien sisältö ja järjestelmän sisäiset tulkinnat vaikuttavat samoja oikeuksia koskevien perusoikeusnormien kansallisessa tulkinnassa.

¹⁴ Pöyhönen 1999 s. 182–183.

¹⁵ Pellonpää 1999 s. 263–264. Opetusministeriön turvatyöryhmä viittaa mietinnössään PL 7 §:ään, lasten oikeuksien sopimukseen sekä EIS:een, kun se käsittelee opetuksen järjestäjän turvallisuusvelvoitteita. Ks. Opetusministeriön julkaisuja 20/2000.

¹⁶ Ks. X and Y v. the Netherlands judgment of 26 March 1985, Series A no. 91, pp. 11–13, §§ 21–27 ja the Stubbings and Others v. the United Kingdom judgment of 22 October 1996, Reports 1996:IV, p. 1505, §§ 62–64.

Koululaisen oikeus koulunkäyntiin on turvattu yksilöllisenä perusoikeutena (PL 16 §). Tämä subjektiiviseksi luokiteltava oikeus sisältää sekä oikeuden perusopetukseen että sen maksuttomuuteen. Koululaisen näkökulmasta oikeus asianmukaiseen opetukseen korostuu käytännön tilanteissa opetuksen maksuttomuuteen verrattuna. Jos tämän oikeuden käyttäminen häiriintyy kohtuuttomasti koulukiusauksen seurauksena, kyse voi olla perusoikeuden loukkauksesta.

Apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa siihen, toteutuiko oikeus perusopetukseen, kun opettajat oli lomautettu usean viikon ajaksi. AOA viittasi lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen, joka velvoittaa viranomaisia ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen edun lapsia koskevissa toimissa. AOA:n mukaan sellaiset lomautuksista johtuvat väliaikaiset opetusjärjestelyt, joilla heikennetään tosiasiallisesti opetuksen laatua ja määrää, ovat lapsen edun vastaisia. Jos kunta sallii tällaisen toiminnan, kyse on julkisen vallan laiminlyönnistä turvata aktiivisin toimin perusoikeuksien toteutumisen.¹⁷ Ratkaisussa ei ollut kyse opetuksen maksuttomuudesta vaan siitä, toteutuiko oikeus opetukseen asianmukaisella tavalla.

Vahingonkorvausoikeuden tehtävänä on huolehtia vahinkojen korvaamisesta, kun korvausvastuulle lain mukaan asetetut edellytykset täyttyvät. Vahingonkorvausoikeudessa korvausvastuun edellytyksillä kuten vastaajan käyttäytymisen tuottamusarviolla on välttämättä keskeinen merkitys. Perus- ja ihmisoikeusjuridiikassa lähtökohtana ovat perus- tai ihmisoikeusloukkauksen kohteen – vahingonkärsijän – oikeudet.¹⁸ Yksi vahingonkorvausoikeuden lähitulevaisuuden haasteita on perusoikeuksien ja ihmisoikeussopimusten mahdollinen vaikutus oikeudenalan periaatteisiin.¹⁹ Oikeudelliseen ratkaisutoimintaan kuuluu perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottaminen. Perustuslaki ja Euroopan ihmisoikeussopimus velvoittavat kaikki viranomaiset huolehtimaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Lakeja on tulkittava siten, että ratkaisut edistävät perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.²⁰ Huolimatta siitä, että perus- ja ihmisoikeudet läpäisevät koko oikeusjärjestyksen, niillä voi käytännössä olla yllättä-

¹⁷ AOA 31.12.1998, dnro 1416/4/98.

¹⁸ Luonnollisesti perus- ja ihmisoikeudet suojaavat myös vahingonkorvausjutun vastaajaa. Korvausvastuun perustaminen saattaisi joskus olla vastaajan kannalta perus- tai ihmisoikeuksien loukkaus. Mason 1998 s. 14 huomauttaa ihmisoikeuksien ja vahingonkorvauksen erilaisesta oikeudellisesta perustasta. Vahingonkorvausoikeudessa pyritään suojaamaan yhteiskunnan jäsenten intressejä, kun ihmisoikeuksien tavoitteena on suojella yksilöä.

¹⁹ Ks. EIS:n vaikutuksista Englannin vahingonkorvausoikeuteen Mason 1998 s. 13–34. Ihmisoikeuksilla voidaan toisaalta nähdä olevan yhteys visioon yleiseurooppalaisesta vahingonkorvausoikeudesta. “Uniform Human Rights can be seen as inevitably leading to uniform civil rights.” Banakas, ERPL 2002 s. 366, joka esittää vaatimuksen EU-kansalaisten yhdenmukaisesta kohtelusta argumenttina yhteisen eurooppalaisen vahingonkorvausoikeuden puolesta.

²⁰ PeVM 25/1994 vp, s. 3–4.

viä vaikutuksia. Vahingonkorvausoikeuden sisällä perus- ja ihmisoikeudet saattavat aiheuttaa vieteriukko-efektin²¹ kaltaisen yllätyksen tuomalla oikeudenalan perinteiseen ajattelumalliin verrattuna vieraita ja ennakoimattomia elementtejä mukaan lain soveltamiseen.

Vaatus perus- ja ihmisoikeusmyönteisestä lainulkinnasta koskee luonnollisesti myös vahingonkorvauskysymyksiä. Koulukiusausasioiden kanssa mahdollisesti tekemisissä olevat tahot kuten opetus-, terveys- ja sosiaaliviranomaiset, poliisi ja oikeuslaitos ovat velvollisia aktiivisesti vaikuttamaan siihen, että koulukiusatun lapsen perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat heidän ratkaisuisaan parhaimmalla mahdollisella tavalla. Lehtimaja peräänkuuluttaa mielikuvitusta, rohkeutta ja kriittisyyttä perus- ja ihmisoikeuksien soveltamisessa.²² Lainkäytössä perusoikeuksien kasvava merkitys voi tulla esiin siten, että rikoksen tai vahingon uhrin perusoikeuksien toteuttaminen saattaa edellyttää vahingonkorvauslain perusoikeusmyönteistä tulkintaa.²³ Vahingonkorvausoikeus ei myöskään saa olla ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa.²⁴ Kansalliset tuomioistuimet saattavat joutua harkitsemaan korvauskelpoisten vahinkojen piiriä ihmisoikeustuomioistuimen käytännön valossa. EIT on määrännyt hyvitystä maksettavaksi monenlaisista aineettomista vahingoista, joita ei Suomessa ole katsottu VahL:n mukaan korvattaviksi vahingoiksi.²⁵

Vetoaminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja perusoikeussäännöksiin

²¹ Vieteriukkoteoriasta EY-oikeudessa Wilhelmsson, JJ Aulis Aarnio 1997 s. 357–374. Wilhelmsson käyttää vieteriukko-vertausta kuvaamaan EY-oikeuden ennakoimatonta ”pomppaamista” oikeudelliseen päätöksentekoon. Lainsoveltajan on mahdotonta ennakoita, milloin EY-oikeus syrjäyttää kansallisen lainsäädännön tai pakottaa muuttamaan sen soveltamiskäytäntöä. Mts. 359. Perus- ja ihmisoikeudet eivät tietenkään ole EY-oikeuden tavoin yllättäviä säännöksiä. Koska perus- ja ihmisoikeusajattelu on vasta vähitellen tulossa osaksi käytännön soveltamistoimintaa, näiden oikeuksien vaikutusta eri oikeudenaloilla ei välttämättä vielä osata ennakoita.

²² Lehtimaja, LM 1999 s. 899 huomauttaa kärjistetysti, että on olennaisempaa etsiä perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta oikeudenmukaista lopputulosta kuin suojautua virkasyyteiltä.

²³ Nuutila 1998 s. 176 huomauttaa, että kun kyse on kipuun ja särkyyn verrattavan kärsimyksen korvaamisesta, tuomioistuimen on mahdollista soveltaa vahingonkorvauslakia laaventavasti uhrin eduksi. Perus- ja ihmisoikeuksia koskeva kiinnostus on yhdistetty tarpeeseen vahvistaa oikeuden ja moraalien välistä sidosta. Perusoikeusargumentaation myötä voidaan kuljettaa moraalisia argumentteja oikeudellisiin käytäntöihin. Ks. lähemmin Wilhelmsson 2001 s. 111–120, jossa tarkastellaan oikeudenkäyntiä moraalidiskurssina.

²⁴ Tarkemmin Harpwood 2000 s. 12.

²⁵ Fairgrieve luettelee seuraavat vahingot: anguish, anxiety, feelings of frustration and helplessness, harassment, humiliation, stress, serious mental distress. Fairgrieve, PL 2001 s. 707. On huomattava, että EIT katsoo usein pelkän ihmisoikeusloukkauksen toteamisen oikeudenloukkauksen riittäväksi seuraukseksi eikä hyvitystä tällöin määrätä maksettavaksi. Tarkemmin Fairgrieve mts. 703. Ks. myös Pellonpää 2000 s. 158, erit. av 145.

on huomattavasti yleistynyt oikeuskäytännössä.²⁶ Perus- ja ihmisoikeusajattelun voimistumisen yhtenä seurauksena voi olla uudentyyppisten kanteiden nostaminen, jos perusoikeusnormistoon tai ihmisoikeussopimukseen tukeutuen vaaditaan vahingonkorvausta tilanteissa, joissa perus- tai ihmisoikeuksia on rikottu tai niitä ei ole toteutettu asianmukaisesti.²⁷ Perus- ja ihmisoikeuksien suojaaminen ei ole mahdollista ilman todellisia ja tehokkaita keinoja. AOA Paunio on huomauttanut tällaisten keinojen puuttumisesta, kun kansalainen tahtoo toteuttaa subjektiivisia oikeuksiaan. Paunio katsoo, että lainsäädännön suomia keinoja tulisi käyttää nykyistä tehokkaammin.²⁸ Näin esimerkiksi mahdollisuutta käyttää vahingonkorvausvastuuta perusoikeuksien suojamuotona on syytä tuoda esiin. Vaikka vahingonkorvaus rahallisena hyvityksenä koulukiusauksesta aiheutuneista vahingoista saattaa vaikuttaa epäsovivalta tai riittämättömältä, se on silti oikeusjärjestyksen tuntemista todellisista ja tehokkaista keinoista paras mahdollinen. Oikeus saada korvausta viranomaistoiminnassa kärsitystä vahingosta voi saada lähitulevaisuudessa suuremman painoarvon, jos viranomaismenettelyyn liittyvä oikeusturva mielletään yleisemmin perus- ja ihmisoikeusky-symykseksi.

2. Lapsen oikeuksien yleissopimus lasten ihmisoikeussopimuksena

Lapsen oikeuksien yleissopimus (engl. Convention on the Rights of the Child) hyväksyttiin YK:ssa 20.11.1989. Sopimus saatettiin voimaan Suomessa vuonna 1991.²⁹ Kyseessä on sitova valtiosopimus, joka on voimassa lain tasoisena. Lapsioikeuden näkökulmasta sopimus aloitti lapsen oikeuksien uuden aikakauden, sillä se mullistaa monilta osin perinteistä näkemystä lapselle kuuluvista

²⁶ ”Juridisen samettivallankumouksen tuloksena yksityisten ihmisten mahdollisuudet vedota oikeuksiensa tueksi välittömästi perusoikeussäännöksiin tuomioistuimissa ja viranomaisissa ovat kuluneen vuosikymmenen kuluessa jatkuvasti parantuneet.” Lavapuro 1998 s. 90.

²⁷ Pöyhönen, OT 1999 s. 342 arvioi, että kun oikeus vahingonkorvaukseen vakiintuu TSS-perusoikeuksien suojamuodoksi, vahingonkorvausoikeuden ja perusoikeusjärjestelmän välinen suhde vahvistuu. ”Aiheuttajalle asetetulla korvausvastuulla suojataan vahingonkärsijän perusoikeuspohjaisia intressejä.” Pöyhönen 2000 s. 94.

²⁸ Paunion mukaan ”asiantilalla saattaa olla laajoja lain kunnioitukseen, yhteiskunta- ja oikeusjärjestyksen legitimitettiin ja sen uskottavuuteen liittyviä vaikutuksia.” Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1998 s. 23.

²⁹ Laki lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä (1129/91) ja Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta (1130/91).

oikeuksista. Sitä voidaan luonnehtia lasten ihmisoikeussopimukseksi. Konventio, kaikkiaan 54 artiklaa, on varsin kattava ja sisällöltään perinpohjainen.³⁰ Sääntely koskee sekä lapsen lähintä yhteisöä että koko yhteiskuntaa. Lapsen oikeuksien sopimus tunnustaa yleisissä ihmisoikeussopimuksissa³¹ turvatut oikeudet myös lapsille, mutta sisältää tämän lisäksi lasten erityisasemaan liittyviä oikeuksia. Kyse on lasten oikeuksien erityisestä tunnustamisesta kansainvälisellä tasolla. Sopimuksella turvataan laajasti ja yksityiskohtaisesti lapsen oikeuksia, suojataan lasta syrjinnältä ja hyväksikäytöltä sekä edellytetään lapsen edun huomioon ottamista ja etusijalle asettamista kaikissa yhteiskunnan toimisissa.

Yleissopimuksen sisältämät erityisoikeudet ovat *lapsen oikeus huolenpitoon* ("provision"³²), *oikeus suojeluun* ("protection") ja *oikeus osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon* ("participation"). Lapsen huoltajien ohella viranomaiskoneistolla on suuri vastuu lapsen oikeuksien toteutumisesta käytännössä. Lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artiklan 1-kohdan mukaan viranomaisten on joka kerta ratkaistessaan asioita, joiden lopputulos vaikuttaa yksittäiseen lapseen, lapsiryhmään tai yleisesti lapsiin, otettava huomioon lapsen etu. Tämän tavoitteen toteutumisen esteenä näyttää olevan se, ettei lasten asioista päätävillä ole riittävästi tietoa niistä velvoitteista, joita muun muassa lapsen oikeuksia koskeva sopimus ja perustuslaki asettavat.³³ Yleissopimuksen mukaisten velvoitteiden toteutuminen edellyttää myös riittävää tiedottamista lapsen oikeuksista yleisellä tasolla sopimuksen edellyttämällä tavalla.³⁴

Koulukiusauksen kannalta sopimuksen 19 artikla on merkityksellinen. Sen 1-kohdan mukaan valtiot ryhtyvät "kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikesta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai

³⁰ Mahkonen, LM 1990 s. 42 huomauttaa, että sopimuksessa säädetään lähes kaikista muista paitsi "eettistä ristivetoa aiheuttavista seikoista".

³¹ Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimusta ei tosin pidetä erityisen lapsiystävällisenä säädöksenä. McGlynn, EPL 2000 s. 392–393.

³² Mahkonen, LM 1990 s. 41, av 1 huomauttaa, ettei käsite "provision" käänny helposti Suomen kielelle. Sillä tarkoitetaan perusoikeuksia, oikeutta saada määrättyjä etuuksia tai palveluita tai ylipäänsä oikeutta johonkin.

³³ "Tai sitten näihin velvoitteisiin ei kiinnitetä – syystä tai toisesta – riittävästi huomiota." Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999 s. 24.

³⁴ YK:n Lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut, että Suomen osalta tiedotus on ollut varsin puutteellista. Komitean viimeisimmät Suomea käsittelevät päätelmät ja suositukset, kohdat 21–22. Myös Mannerheimin lastensuojeluliiton lapsiasiamies katsoo, ettei Suomen valtio ole aktiivisesti informoinut lapsia sopimuksen sisällöstä. Molander 1996 s. 586.

hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.” Artiklan 2-kohta kiinnittää huomiota sosiaalisiin ohjelmiin, joiden avulla lasten pahoinpitelytapauksia voidaan ehkäistä, tunnistaa, raportoida, saattaa käsiteltäväksi, tutkia, hoitaa, seurata jatkossa sekä tarvittaessa viedä oikeuslaitoksen käsiteltäväksi. Sopimuksen 37 artiklan a-kohdassa sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta kiduteta, eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

Kiusaamiseen on suhtauduttava vakavasti. Se on psyykkisesti vaikea tilanne sekä kiusatulle että kiusaajalle.³⁵ Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa viranomaiset suhtautumaan asiallisesti tilanteisiin, joissa on syytä epäillä lapsen oikeuksien loukkausta. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvominen on lasten kohdalla erityisen tärkeää, sillä kyseessä on ryhmä, jolla ei ole edellytyksiä itse huolehtia oikeuksistaan. Lapsen oikeuksien sopimus sisältää viranomaisille suunnatun informaatiovelvoitteen. Sen perusteella esimerkiksi kunnilla on velvollisuus huolehtia siitä, että kuntien palveluksessa oleva henkilöstö, koulujen oppilaat ja heidän vanhempansa ovat tietoisia lapsen oikeuksien sopimuksen sisällöstä, erityisesti lapsille sen mukaan kuuluvista oikeuksista.³⁶

Lapsioikeuden yhtenä tehtävänä voidaan nähdä heikomman suojeleminen.³⁷ Käytännössä lapsen oikeuksien sopimuksen painoarvo on ollut yllättävän vähäinen. Tähän vaikuttaa varmasti se, ettei sopimukseen liity yksilövalitusoikeutta.³⁸ Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanomekanismia pidetään yleisesti heikkona.³⁹ Lapsioikeuden asiantuntijat ovat vaatineet komissiolle lisää valtuuksia ja resursseja, jotta sopimus saisi sille kuuluvan merkityksen. Euroopan ihmisoikeussopimukseen viitaten on kannatettu lasten oikeutta yksilövalituk-

³⁵ Koulukiusaamisen uhrien ja koulukiusaajien mielenterveydelliset ongelmat ovat yhtä yleisiä. Opetusministeriön julkaisuja 27/2002 s. 16.

³⁶ Ruotsissa Rädde Barnen on korostanut lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista kuntien informointivelvollisuutta nimenomaan koulukiusaustilanteita silmällä pitäen. Ks. www.bo.se.

³⁷ Schiratzki 2002 s. 12.

³⁸ Nieminen 2003 s. 25.

³⁹ Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiasiamies Helena Molander katsoo, ettei ole sopivaa, että valtio raportoi omista virheistään ja laiminlyönneistään. Molander 1996 s. 576. YK:n lapsen oikeuksien komitea on pitänyt huolestuttavana sitä, ettei lapsiasioita ole Suomessa keskitetty kenellekään hallituksen sisällä eikä myöskään keskushallinnossa ja paikallistasolla ole koordinoitu lapsia koskevia asioita kuten esimerkiksi yleissopimuksen voimaansaattamisen valvontaa. Komitea kehottaa Suomea harkitsemaan kansallisen lapsiasiamiehen viran perustamista muiden Pohjoismaiden myönteisten kokemusten perusteella. YK:n lapsen oikeuksien komitean viimeisimmät Suomea käsittelevät päätelmät ja suositukset, 16.3.2000. Suositus löytyy verkko-osoitteesta <http://formin.finland.fi/doc/fin/ihmisoi/raportointi/paatsuo/lapsi.html>. Norjassa lapsiasiamiehen virka perustettiin vuonna 1981, Ruotsissa vuonna 1993. Suomessa Mannerheimin Lastensuojeluliitossa on toiminut lapsiasiamies vuodesta 1981 lähtien.

seen, jos sopimusta ei noudateta.⁴⁰ Lapsen oikeuksien sopimusta voidaan pitää painoarvoltaan merkityksellisenä oikeuslähteenä kaikissa tilanteissa, joissa on kyse lapsen oikeudellisesta asemasta. Myös vahingonkorvausoikeutta sovellettaessa sopimuksen artikkelit on otettava huomioon, kun ratkaisu koskettaa yksittäistä lasta tai lapsia ryhmänä.

III LAPSIOIKEUDELLINEN NÄKÖKULMA KIUSAUSVAHINKOIHIN

1. Lapsi vahingonkärsijänä

Lapset vahingonkärsijöinä muodostavat muusta väestöstä poikkeavan ryhmän useammalla eri perusteella. *Lasten kyky arvioida riskejä ja vaaroja on puutteellisempi kuin aikuisilla.* Tästä syystä he ovat erityisen alttiita tiettytyypisille vahingoille, esimerkiksi liikennevahingoille.⁴¹ Lapsille annetaankin liikennevalistusta lapsuuden ja nuoruuden eri vaiheissa. Yhteiskunnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsille tyypillisten vahinkojen torjumiseen. Myös koulukiusauksesta aiheutuvia vahinkoja voidaan pitää lapsille tyypillisinä. Panostamista niiden ennalta estämiseen voidaan pitää koululaisten hyvinvoinnin kannalta keskeisenä.

Toinen lapsia vahingonkärsijöinä yhdistävä piirre on se, että *lapsen mahdollisuudet selviytyä itsenäisesti erilaisista vahingon uhkan sisältävistä tilanteista ovat rajoitetut.* Vahingonkorvausoikeuden eräs moderneista piirteistä on kiinnittää huomiota vahingonkärsijän mahdollisuuksiin suojautua vahingoilta. Kyse on vahinkotilanteen hallinnasta. Lapsen keinot suojautua vahingolta ovat vähäiset, mikä on otettava huomioon vahinkotilanteen hallinnan arvioinnissa. Lasten turvallisuudesta vastuussa olevilla – esimerkiksi vanhemmilla ja kouluviranomaisilla – onkin velvollisuus huolehtia vahinkojen minimoinnista.

Kolmanneksi on huomattava, että *lapsen subjektiivinen kokemus vahingosta saattaa olla erilainen kuin täysi-ikäisellä vahingonkärsijällä.* Erityisesti psyykinen vahinko voi vaikuttaa lapsen maailmassa huomattavasti voimakkaammin ja ajallisesti pitempään kuin aikuisen henkilön kokemana. Tälle tosiseikalle voidaan antaa merkitystä vahingonkorvauksen määrää harkittaessa.

---

⁴⁰ ”The image of children hauling their own states in front of an international court would serve to impress upon the world the importance of the rights and lives of children.” Freeman, CLP 2000 s. 514. Freeman mts. 509–510 katsoo, että järjestelmä, jolle sopimus on rakennettu, on kaatumassa. Hän esittää komissiolle oikeutta tehdä tutkimuksia ja kerätä todistusaineistoa.

⁴¹ Hellner – Johansson 2002 s. 267.

Neljäntenä voidaan todeta, että *lapsi vahingonkärsijänä eroaa täysi-ikäisistä myös kyvyssään ja mahdollisuuksissaan saattaa vahinkotilanne asianmukaisesti tutkittavaksi*.⁴² Lapsen kärsimiin vahinkoihin on suhtauduttava asiallisesti. Lapsen oikeusturva on suureksi osaksi lapsesta vastuussa olevien aikuisten käsissä.

Viides lapsiin ja aikuisiin vahingonkärsijöinä liittyvä ero on yhteydessä näiden ryhmien varallisuusasemaan. Aikuiset saavat toimeentulonsa palkkatyöstä tai yhteiskunnan eri tukimuotojen piiristä. *Lapsilla ei pääsääntöisesti ole säännöllisiä tuloja eikä myöskään merkittävää varallisuutta*. Kun tuomittava vahingonkorvaus määritellään rahallisesti, on vaarana, että vahingon merkitys lapselle arvioidaan vähäisemmäksi verrattuna tilanteeseen, jossa vahingonkärsijä on täysi-ikäinen.

2. Lapsioikeudesta oikeudenalana

Lapsen oikeudellisen aseman sääntely on historiallisesti kytketty perheen oikeusaseman yhteyteen. Aluksi lapsia koskeva lainsäädäntö suojaasi lähinnä vaa- jaavaltaisen ja hänen perheensä varallisuutta. 1970-luvulla lapsioikeus eriytyi perhekäsityksen vähittäisen muuttumisen myötä perheoikeuden erityiseksi osaluueeksi.⁴³ Se on muotoutunut lapsia koskevan lainsäädännön myötä nykyiseen asuunsa. Keskeisiä lasten oikeusasemaa koskevia säädöksiä ovat esimerkiksi isyyslaki (700/1975), laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), laki lapsen elatuksesta (704/1975), lastensuojelulaki (638/1983) ja laki lasten päivähoidosta (36/1973).

Lapsioikeuden syntymisen keskeisenä synnä on pidetty sitä, että lainsäätäjät olisi siirtänyt huomion perheestä lapseen. Tätä on kuvattu perheoikeuden ”individualisoitumiseksi”.⁴⁴ Kyse näyttäisi olevan yhä melko perhekeskeisestä näkökulmasta lapsen oikeuksiin. Esimerkiksi edellä mainituissa säädöksissä lapsen oikeudellista asemaa on hahmotettu lähinnä suhteessa hänen vanhempiinsa sekä näiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Lapsen oikeudellisesti merkityksellisissä suhteissa ei silti aina ole kyse hänen oikeudestaan huoltoon, elatukseen, nimeen, erossa asuvan vanhemman tapaamiseen tai biologisen lapsi-vanhempi

⁴² YK:n lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut, että lasten ihmisoikeuksien toteuttamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota heidän ikänsä ja siihen liittyvän heikkomman aseman vuoksi. Lapset ovat myös aikuisia alttiimpia ihmisoikeusloukkauksille. Committee on the Rights of The Child. 32. session, 13–31. January 2003. General Comment No. 2 (2002), kohta 5.

⁴³ Kurki-Suonio, EIF III 1996 s. 281–282. Lapsioikeuden käsitettä on pidetty vielä jonkin verran epätäsmällisenä, mts. 282. Ks. myös Aarnio 1981 s. 7.

⁴⁴ Kurki-Suonio, EIF III 1996 s. 287.

-suhteen perustamiseen. Lapsen näkökulmasta se, kuka vahvistetaan biologiseksi isäksi, kuka maksaa hänen elatuksensa, kuka huolehtii hänen henkilökohdaisista asioistaan tai onko hänen kotinsa biologisten vanhempien luona vai sijaiskodissa, ei välttämättä edes ole yhtä merkityksellistä kuin lapsen vanhempien tai heidän varallisuusasemansa kannalta.⁴⁵ Lapsi on paitsi perheensä jäsen, myös yhteiskunnan jäsen. Lapsi toimii päivähoitossa ja koulussa sekä harrastuksissaan. Hän on asiakkaana terveydenhuollossa ja sairaanhoidossa. Lapsi on palvelujen ja hyödykkeiden kuluttaja. Erilaisiin oikeussuhteisiin liittyen hän voi olla myös vahingonaiheuttaja ja vahingonkärsijä. Perhe on vain yksi – joskin tärkeä – ulottuvuus lapsen juridisen aseman tarkastelussa.

Lapsioikeuden eriytyminen omaksi oikeudenalaksi voidaan kytkeä lapsen oikeuksien sopimuksen syntymiseen.⁴⁶ Lapsioikeutta on mahdollista tarkastella ongelmakeskeisenä oikeudenalana. Lapsioikeuden piirissä käsiteltäisiin siten kaikki mahdolliset oikeudelliset kysymykset, jotka liittyvät lapseen. Tämän tarkastelutavan perustana on muuttunut näkemys lapsesta yhteiskunnan jäsenenä.⁴⁷ Lähtökohdan mukaan lapsen juridiset suhteet vanhempiinsa olisivat vain yksi osa lapsioikeutta. Moderni näkemys lapsioikeuden luonteesta puoltaa siten perinteistä huomattavasti laajempaa käsitystä oikeudenalan sisällöstä. Sen tunnusmerkkeihin kuuluu lapsen edun nostaminen ylimmäksi erilaiset kysymykset yhdistäväksi periaatteeksi. Uusi näkökulma lapsioikeuteen edellyttää lasta tutkivien tieteiden kuten psykologian, sosiologian, kasvatustieteen ja lääketieteen osaamisen kytkemistä lapsen oikeusaseman tarkasteluun sikäli kun se on tarkoituksenmukaista ja palvelee pyrkimystä lapsen edun mukaisesti ratkaisuihin.⁴⁸ Esimerkiksi koulukiusauksen ymmärtäminen ilmiönä ei onnistu yksinomaan juridisin välinein. Koulukiusaukseen liittyvien syy-seuraussuhteiden purkaminen ja kiusausvahingon merkityksen ymmärtäminen lapsen kehityksen näkökulmasta kaipaavat muiden tieteiden osaamista.

---

⁴⁵ Mahkonen katsoo ”lapsen onnellisuuden tai ahdistuneisuuden määräytyvän aikalailta sen mukaan, minkälainen on hänen *lähin yhteisönsä* (kurs. alkuper.) ja ennen kaikkea miten hän itse sen mieltää.” Mahkonen, LM 1990 s. 50.

⁴⁶ Schiratzki 2002 s. 7.

⁴⁷ ”Därmed skiljer sig modern barnrätt från äldre rätts sätt att hantera rättsfrågor rörande barn, vilken utmärktes av att barnet var avhängigt vuxnas legala relationer.” Schiratzki 2002 s. 11. Barton ja Douglas 1995 s. 8 toteavat, että lapsen oikeusaseman tarkasteluun on vaikuttanut ajatus siitä, että kaikkien perheen jäsenten oikeuksia on kunnioitettava yksilölle kuuluvina oikeuksina.

⁴⁸ Schiratzki 2002 s. 11. Hirvelä 1997 s. 13 pitää lapsen kehitykseen, käyttäytymiseen ja lausumien arvioimiseen liittyvää psykologista tietoutta erityisen tärkeänä, kun lapsi on asianomistajana rikosprosessissa.

3. Lasta suojaavat periaatteet

3.1. Lapsen etu

Lapsioikeuden keskeisimpänä periaatteena pidetään lapsen edun ensisijaisuutta.⁴⁹ Lapsen etu on paitsi oikeuspoliittinen tavoite myös ratkaisutoiminnassa vaikuttava periaate.⁵⁰ Pyrkimistä lapsen edun mukaisiin ratkaisuihin pidetään yleisesti hyväksyttävänä. Samalla kun lapsioikeudessa korostetaan lapsen etua, on tapana harmitella periaatteen sisällön vaikeaselkoisuutta. Lapsen etu kun on hankalasti määriteltävä ja tilannekohtaisesti vaihteleva. Käsitteen juridinen tulkinta on sidoksissa eettisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin arvoihin.⁵¹ Oulasmaa korostaa, etteivät lapsen edun merkityssisältöön yksittäistapauksessa liittyvät ongelmat heikennä lapsen etuun liittyvän yhteiskuntapoliittisen ohjelman merkittävyyttä.⁵²

Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa lapsen edun noudattamiseen sekä menettelyllisessä että aineellisessa mielessä. Sopimuksen 3 artiklan 1-kohdan mukaan ”*kaikissa sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu*”.⁵³ Sopimuksen laatimisen yhteydessä kritisoitiin sitä, ettei sopimuksessa lainkaan mainita niitä kriteerejä, joiden avulla lapsen edun toteutumista voidaan arvioida.⁵⁴ Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen edulla

⁴⁹ Esimerkiksi Schiratzki 2000 s. 53. Lapsen edun muuttuvista tulkinnoista oikeusvertailevasti Kurki-Suonio 1999.

⁵⁰ Saarenpää 1999 s. 386 luettelee neljä tapaa tarkastella lapsen etua. *Yleisenä ihmisoikeusperusteisena sääntelyperiaatteena* lapsen edulla on merkitystä lainsäädännön rakenteen ohjaajana. *Tulkintaperiaatteena* lapsen edun käyttö on rajattu kuten muidenkin ihmisoikeustulkintojen. Lapsen etu *oikeuslähdeaineiston lukuohjeena* auttaa lukemaan lainvalmisteluaineistoa ja oikeuskäytäntöä siten, että lapsen etu otetaan jatkuvasti huomioon. *Lainsisäisenä tulkintaohjeena* lapsen etu voi täydentää laintulkitsijaa aukkotilanteissa.

⁵¹ ”Vi vet helt enkelt inte vad barnets bästa är. Inte heller vet vi vem som är bäst ägnad att bedöma vad som är bra för barnet.” Schiratzki 2000 s. 53.

⁵² ”On selvää, että yleisen lapsimyönteisen asenneilmaston ja oikeusajattelun kehittyminen vaikuttaa ainakin välillisesti lainvalmistelussa ja ratkaisutoiminnassa tehtäviin valintoihin.” Oulasmaa 1994 s. 109

⁵³ Sopimuksen englanninkielisen alkuperäistekstin mukaan lapsen edun tulee olla ”a primary consideration” (vrt. ”the primary consideration”). Sopimuksessa valittua sanamuotoa on tulkittu siten, että sopimusta sovellettaessa on punnittava keskenään lapsen etua ja muita mahdollisia intressejä. Schiratzki 2002 s. 28. Suomenkielinen versio ”ensisijaisesti” ei tuo kovin selkeästi ilmi tätä alkuperäistekstin tarkoitusta.

⁵⁴ Lapsen oikeuksien sopimusta laadittaessa katsottiin tarkoituksenmukaiseksi hyväksyä se tosiasia, että esimerkiksi kulttuurien väliset erot tulee ottaa huomioon lapsen edun sisältöä yksittäistapauksessa määritettäessä. Gras 2001 s. 19–20. Alkuperäisessä luonnoksessa lapsen etu liitettiin

tarkoitetaan ensinnäkin yleistä periaatetta, jonka tavoitteena on läpäistä lainsäädäntö, hallintokäytäntö ja muu oikeudellinen ratkaisutoiminta. Toiseksi ilmaisu on apuväline sopimuksen artikloiden tulkinnassa.⁵⁵

Lapsen etu voidaan yrittää tiivistää toteamukseen, jonka mukaan lasta koskevassa asiassa on pyrittävä kyseessä olevan lapsen kannalta parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun – lapselle on pyrittävä takaamaan paras mahdollinen elämä. Lapsen edun ”sirpaloiminen” ei välttämättä ole kovin hedelmällistä. Kyseessä on moniulotteinen kokonaisuus, joka muodostuu lapsen oikeuksien sopimuksen artikloista ja kotimaisesta lainsäädännöstä.⁵⁶

Mahkonen on määritellyt lapsen edun normatiivisesti – lapsen oikeuksien sopimukseen perustuen – oikeudeksi suojeluun, oikeudeksi hoivaan ja oikeudeksi tulla kuulluksi.⁵⁷ Nieminen liittää lapsen edun toteutumisen lapselle kuuluviin perus- ja ihmisoikeuksiin: *lapsen etu toteutuu silloin, kun hänen perus- ja ihmisoikeutensa on turvattu mahdollisimman hyvin*.⁵⁸ Määritelmä on sopusoinnussa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa. Sopimuksen 3 artiklan perusteella lapsen edun huomioon ottamista lasta koskevissa ratkaisuissa voidaan pitää lapsille kuuluvana ihmisoikeutena. Lapsen oikeuksien sopimus avaakin lainsoveltajalle mahdollisuuden – ja velvollisuuden – ottaa lapsen etu huomioon kaikenlaisissa lapsia koskevissa päätöksissä ja toimenpiteissä. Näin lapsioikeuden keskeisin periaate saa yleisempää merkitystä yhteiskunnassa.⁵⁹

---

hänen fyysiseen, henkiseen, hengelliseen, moraaliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Ks. lapsen edun käsitteestä lapsen oikeuksien sopimuksen valmisteluvaiheessa Alston 1994 s. 10–12. Lapsen etu –käsitteen avoimuuteen liittyvistä ongelmista myös Parker 1994 s. 26–41.

⁵⁵ Schiratzki 2002 s. 29. Onkin syytä erottaa toisistaan lapsen etu yleisesti ja lapsen etu yksittäisessä tapauksessa. Lapsen oikeuksien sopimuksessa säädetään lapsen edusta yleisellä tasolla. Mainintoja lapsen edun huomioon ottamisesta kirjataan yksityiskohtaisempia tilanteita käsitteleviin lakeihin.

⁵⁶ Mahkonen, LM 1990 s. 56. Mahkosen mukaan lainsäädännöstä löytyy lähes viisikymmentä säännöstä, joissa korostetaan lapsen edun ensisijaisuutta. Mahkonen 2003 s. 143. Säännöksistä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sisältää lapsen edun ideaalitason. Lain 1 §:ssä täsmennetään huollon sisältöä asettamalla huollon keskeisiksi tavoitteiksi muun muassa lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, myönteisten ihmissuhteiden, hyvän hoidon ja kasvatuksen, tarpeellisen valvonnan ja huolenpidon, turvallisen ja virikkeitä antavan kasvuympäristön sekä turvallisen ja hellyyttä sisältävän kasvatuksen turvaaminen.

⁵⁷ Mahkonen 2003 s. 145.

⁵⁸ Nieminen 1990 s. 41. Ks. myös Oulasmaa, OT 1992 s. 220. Oulasmaa toteaa, että viranomais-toiminnassa lapsen etu määritellään tavallisesti aikuisen perspektiivistä, jolloin se saattaa olla ”sekoitus oman elämäntilanteen värittämiä subjektiivisia ja arvosidonnaisia kannanottoja”.

⁵⁹ Euroopan unionin perusoikeuskirjan 24 artikla sisältää lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa yhteneviä määräyksiä lasten oikeuksista. Artiklaa on pidetty osoituksena siitä, etteivät lapset ole

Lapsen etu voi tulla arvioitavaksi usealla eri oikeudenalalla. Perinteisen lapsioikeuden ulkopuolella lapsen edun sisältöön voidaan joutua ottamaan kantaa esimerkiksi rikosoikeudessa, vero-oikeudessa, hallinto-oikeudessa, sopimusoikeudessa, lääkintäoikeudessa ja työoikeudessa. Lapsen edun tulkinnat voivat vaihdella eri oikeudenaloilla ja erilaisissa kysymyksissä saman oikeudenalan sisälläkin.⁶⁰

Lapsen edun näkökulma vahingonkorvausoikeudessa liittyy lapsen asemaan sekä vahingonkärsijänä että vahingonaiheuttajana. Vahingonkorvausoikeus säätelee sitä, millä edellytyksillä vahinko korvataan. Vahingonkorvausvastuun edellytysten täyttymistä selvittäessä lapsen etu voidaan ottaa huomioon siten, että ratkaisuvaihtoehtoja punnittaessa selvitetään, johtaako vaihtoehto mahdollisimman hyvin vahinkoa kärsineen lapsen perus- ja ihmisoikeudet toteuttavaan tulokseen. Kyse on aktiivisesta lapsen edun toteuttamisesta, jos katsotaan perustelluksi vaalia lapsen etua ja sen vuoksi suojata lasta enemmän kuin muita ryhmiä yhteiskunnassa.⁶¹ Yksittäisessä soveltamisratkaisussa kyseessä olevan lapsen kulloisetkin yksilölliset tarpeet on tällöin ensisijassa asetettava etusijalle.⁶² VahL:n alaikäistä vahingonaiheuttajaa koskevat, hänen korvausvastuutaan lieventävät, säännökset ovat osoitus normitasolla toteutetusta pyrkimyksestä aktiiviseen lapsen edun toteuttamiseen.

Passiivisella lapsen edulla tarkoitetaan lapsen edun tulkintaa, joka takaa lapselle saman suojelun ja samat oikeudet kuin muillekin.⁶³ Kun lapsi on vahingonkärsijänä, lainsoveltajan velvollisuus pyrkiä vähintään lapsen edun passiiviseen toteuttamiseen voidaan perustaa lapsen oikeuksien sopimukseen ja yleisemmin velvoitteeseen perus- ja ihmisoikeusmyönteisestä laintulkinnasta.

---

enää ”näkyvättömiä” unionissa: Euroopan yhdentymiskehitys ja Unionin lainsäädäntö vaikuttavat myös lapsiin ja lapset on tämän vuoksi otettava asianmukaisesti huomioon. Perusoikeuskirjan 24 artikla koskee lasten oikeuksia. Artiklan 1-kohdan mukaan lapsilla on oikeus hyvinvointinsa kannalta välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. McGlynn, EPL 2000 s. 397 huomauttaa, että artiklan mukaan suojelu on lapsen oikeus. Hän katsoo, että artiklalla olisi näin suurempi painoarvo kuin lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklalla. Artiklan 2-kohdan mukaan lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsiin liittyvissä toimissa. McGlynn mts. 397 pitää vaatimusta lapsen edun huomioon ottamisesta merkittävänä edistysaskeleena unionin lapsipolitiikassa

⁶⁰ Schiratzki 1997 s. 330.

⁶¹ Schiratzki 1997 s. 55.

⁶² Kurki-Suonio, EIF III 1996 s. 263.

⁶³ Schiratzki 1997 s. 55.

3.2 Yhdenvertaisuus

Perusoikeudet kuuluvat myös lapsille. Lapset on erityisesti mainittu PL 6.3 §:ssä, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä. Lainkohtaa voidaan pitää lapsen perusoikeuksien ydinsäännöksenä. Se on osoitus lasten perusoikeusturvaan liittyvien erityispiirteiden tunnustamisesta.⁶⁴ Yhdenvertaisuusperusoikeuteen voidaan liittää lapsioikeuden keskeisiin periaatteisiin kuuluva yksilöllisen oikeudenmukaisuuden tavoittelu lasta koskevassa päätöksenteossa.

PL 6.2 § sisältää syrjintäkiellon, jonka mukaan esimerkiksi ikä ei ole hyväksyttävä peruste asettaa ihmisiä toisistaan poikkeavaan asemaan.⁶⁵ Tasa-arvon on toteuduttava paitsi suhteessa aikuisiin myös suhteessa toisiin lapsiin. Vaatimus yhdenvertaisesta kohtelusta velvoittaa viranomaisia suhtautumaan lasten kärsimisiin vahinkoihin samalla vakavuudella kuin aikuisille aiheutuneisiin vahinkoihin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opetustoimen on panostettava sekä kiusaamisen torjumiseen että yksittäisten kiusaustapausten käsittelyyn. Jos vahingonkorvausoikeutta tarkastellaan hyvinvointivaltiollisten tavoitteiden ja niihin perustuvien odotusten kautta, vahingonkärsijällä voi olla odotuksia esimerkiksi taloudellisesta turvallisuudesta ja tasa-arvosta.⁶⁶ Oikeuslaitosta yhdenvertaisuuden vaatimus velvoittaa pitämään koulukiusauksen seurauksena nostettuja kanteita yhtä merkityksellisinä kuin aikuisten vahingonkärsijöiden korvausvaatimuksia. Kantajan ikä ei myöskään saisi syrjintäkiellon tavoitteen näkökulmasta johtaa vahingonkorvauksen edellytysten arvioinnissa tai korvausmäärän vahvistamisessa muita ikäryhmiä epäedullisempaan lopputulokseen.

Euroopan Unionin perusoikeuskirjaan sisältyy eräitä lapsia koskevia määräyksiä, joista suurin osa löytyy yhdenvertaisuus-kappaleesta. Perusoikeuskirjan 20. artiklan mukaan ”everyone is equal before the law”. Lapset mainitaan erikseen, kun kielletään ikään perustuva syrjintä. Lapset nähdään itsenäisinä oikeuksien haltijoina eikä yksinomaan suojelun kohteena. On esitetty, että syrjinnän kieltäminen voisi merkitä yleisemmin vaatimusta siitä, että myös ikään perustuva syrjintä olisi kielletty kaikenlaisessa unionin toiminnassa.⁶⁷

⁶⁴ Hidén 1999 s. 13–14. Perustuslakia uudistettaessa pohdittiin mahdollisuutta säätää lapsen oikeuksista omassa pykälässään, mutta lopulta katsottiin luontevammaksi ottaa erilliset säännökset lasten osalta kuhunkin asia yhteyteen. Scheinin 1999 s. 252.

⁶⁵ Sen sijaan hyväksyttävällä perusteella voidaan asettaa ikärajoja. Näin voidaan toimia esimerkiksi silloin, kun tahdotaan suojella lasta erityisesti. Scheinin 1999 s. 122. Olennaista on, että erottelu on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä.

⁶⁶ Wilhelmsson 2001 s. 256.

⁶⁷ ”It might be possible to argue that this general prohibition on discrimination can be used as a

3.3 Erityinen suojelu ja huolenpito

Lapset ovat heikompi ryhmä verrattuna aikuisiin. Lapsioikeuden yhtenä tavoitteena voidaan pitää heikomman suojelua.^{67a} Lapset tarvitsevat erityistä suojelua ja huolenpitoa, joka voidaan tarvittaessa toteuttaa positiivisella erityiskohtelulla PL 6.3 §:n sallimissa rajoissa.⁶⁸ Positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla parannetaan määrätyn ryhmän asemaa ja olosuhteita. Tavoitteena on tosiasiallinen tasa-arvo. Positiivinen erityiskohtelu on toteutettava hyväksyttävän tarkoituksiperän ja suhteellisuusperiaatteen rajoissa.⁶⁹ Erityistoimenpiteiden on siten oltava välttämättömiä tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamiseksi. Erityiskohtelun tarpeellisuutta arvioidaan suhteellisuusperiaatteen mukaisesti punnitsemalla keskenään vastakkaisia intressejä. Samalla on otettava huomioon kaikkien niiden perusoikeudet, joihin erityiskohtelu vaikuttaa. Erityiskohtelu ei saa rasittaa mitään tahoa liiallisesti.⁷⁰

Estettä ei näy olevan sille, että erityiskohtelu toteutettaisiin normien soveltamiskäytännössä. Vahingonkorvusoikeudessa alaikäisten erityiskohtelu voi olla tarpeen, jos sovellettavat säännökset näyttävät käytännössä johtavan lopputulokseen, joka on lapselle epäedullisempi kuin vastaavassa tilanteessa olevalle aikuiselle. Korvausvastuun edellytysten tulkinta lapsioikeudellisesta näkökulmasta saattaa toteuttaa positiivisen erityiskohtelun tunnusmerkit.

Tavoite lasten erityisestä suojelusta ja huolenpidosta käy ilmi myös lapsen oikeuksien sopimuksesta, jonka 3 artiklan 2-kohdassa sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon.⁷¹ Tässä tarkoituksessa lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavien laitosten ja palveluiden on noudatettava toimivaltaisten viranomaisten antamia

---

form of "child-proofing" in that all actions and policies must not discriminate against individuals on the grounds of their age and therefore must not discriminate against children." McGlynn, EPL 2000 s. 393.

^{67a} Schiratzki 2002 s. 12.

⁶⁸ Positiivisen erityiskohtelun mahdollisuudesta HE 309/1993 vp s. 44–45. YK:n ihmisoikeuskomitea on katsonut, että yhdenvertaisuuden periaate saattaa edellyttää sopimusvaltiolta sellaisten erottelujen tekemistä, joiden tarkoituksena on poistaa yhteiskunnassa esiintyvä tosiasiallinen syrjintä. Scheinin 1999 s. 245.

⁶⁹ Scheinin 1999 s. 244–245.

⁷⁰ Suhteellisuusvaatimusta on kuvattu perusoikeuksien rajoitusedellytysten yhteydessä seuraavasti: "Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeassa suhteessa perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon." Viljanen 1999 s. 164. Ks. suhteellisuusvaatimuksesta lisäksi mts. s. 175–176.

⁷¹ Lapsen oikeus alaikäisyytensä edellyttämään suojeluun perheensä, yhteiskunnan ja valtion taholta ilman syrjintää tunnustetaan myös KP-sopimuksen 24 artiklassa.

määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa. Sopimuskohta velvoittaa näin esimerkiksi kouluja noudattamaan turvallisesta kouluympäristöstä annettuja määräyksiä. Sopimuksen 19 artiklan 1-kohta velvoittaa sopimusvaltiot sellaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin, jotka suojelevat lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaanlukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun lapsi on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. Artiklan toisessa kohdassa huomautetaan tehokkaista menetelmistä, joilla 1. artiklan tapauksia voidaan ehkäistä, tunnistaa, käsitellä ja tarvittaessa saattaa oikeuslaitoksen käsiteltäväksi. Sopimuskohta tukee näkemystä siitä, että esimerkiksi opetusviranomaisten on aktiivisin toimin tavoiteltava koulukiusaamisen ennalta estämistä ja yksittäisten tapausten selvittämistä.

IV VAHINGONKORVAUSVASTUUN EDELLYTYKSET JA KOULUKIUSAAMINEN

1. Millaiset vahingot koulukiusauksen yhteydessä korvataan?

Elämään kuuluu monenlaisia epämiellyttäviä tuntemuksia ja arkikielessä vahingoksi kutsuttuja tapahtumia, jotka eivät ole vahingonkorvausoikeuden mukaan korvattavaa vahinkoa. Jokaisella on velvollisuus sietää normaaliin elämään kuuluvia mielipahan, harmin, surun ja pelon tunteita, ilman että hän olisi niiden perusteella oikeutettu korvaukseen.⁷² Kun esineitä menee käytössä rikki tai niitä katoaa, omistaja ei voi läheskään aina saada hyvitystä menetyksistään. Velvollisuus sietää vahinkoja liittyy vahingon määrittelmään. Se mitä vahingonkorvausoikeudessa pidetään juridisesti relevanttina vahinkona, vaikuttaa olennaisesti vahingonkärsijän korvaussuojaan.⁷³

Wälinpitämätön tai vähättelevä suhtautuminen koulukiusaamiseen ilmiönä voi johtaa siihen, ettei kiusausvahinkoja pidetä niin vakavina, että ne olisivat

⁷² KM 2001:11 s. 10. Oikeuskäytännöstä ks. KKO 1998:80 ja KKO 1999:44. Pöyhönen 1999 s. 193 toteaa yleisen sietokynnyksen syyksi yhteisössä välttämättä vallitsevan ”sosiaalisen kitkan”. Tämä on hyväksyttävä yhteisön tuottamien etujen vuoksi.

⁷³ Pöyhönen 1999 s. 194. Hemmo 1994 s. 58 huomauttaa vahingon määrittelyyn liittyvistä ongelmista. Joidenkin tapahtumien vahinkoluonne riippuu tarkastelukulmasta. Vahingonkärsijän ja vahingonaiheuttajan näkökulmat poikkeavat tässä suhteessa usein toisistaan.

korvauskelpoisia. Tällaiseen lopputulokseen voidaan päätyä etenkin silloin, jos kiusaamisen seurauksia arvioidaan muiden kuin kiusatun oppilaan näkökulmasta. Kiusauksen kohteen silmin tilanne näyttää toisenlaiselta. Lapsen tuntemukset kiusauksesta ovat väistämättä osaksi subjektiivisia. Lapsi ei myöskään kykene ilmaisemaan ahdistavia tuntemuksiaan aikuisen tavoin. Vahingonkorvaus-oikeudellisesti voi syntyä kiusaus pitää vahinkoja tästä syystä vähemmän vakavina. *Lasten kärsimiä vahinkoja tarkasteltaessa lähtökohdaksi on perusteltu ottaa lapsen asema erityiseen suojeluun oikeutettuna subjektina.* Näkökulma saattaa edellyttää pedagogisen ja psykologisen asiantuntemuksen hyväksikäyttöä. Koulukiusaamisen seurauksia selvittäneet asiantuntijat ovat painottaneet, että koulukiusaamista tulee tarkastella ja se on määriteltävä kiusaamisen kohteen kokemusten kautta.⁷⁴ Se, että oikeussubjektina on lapsi, on aiheellista ottaa huomioon myös kiusauksesta aiheutuneiden vahinkojen korvauskelpoisuutta arvioitaessa.⁷⁵ Kun vahingonkärsijänä on lapsi, velvollisuus sietää erilaisia epämiellyttäviä asioita saattaa olla perusteltua asettaa tavanomaista matalammalle.

Kun vahingon käsite ymmärretään joustavaksi, on mahdollista ottaa huomioon lapsen oikeuksien mahdollisimman täysimääräinen toteuttaminen vahingonkorvausprosessissa. Joustava vahinkokäsite pohjautuu erilaisiin seikkoihin erityyppisissä tilanteissa.⁷⁶ Vahingonkorvausoikeutemme perinteisesti kielteinen suhtautuminen aineettoman vahingon korvaamiseen ei ongelmitta soveltu koulukiusausvahinkoihin. Korvattavien vahinkojen alaa määriteltäessä on perusteltua ottaa huomioon lasten psyykkiset eroavaisuudet verrattuna aikuisiin. Vahinkojen sietovelvollisuuden tasoon vaikuttavat monet seikat, joista tärkeimpinä voidaan pitää perus- ja ihmisoikeuksia.⁷⁷

Myös vahingon aiheuttamiseen liittyvät seikat ja aiheutuneiden vahinkojen luonne voivat perustella sietovelvollisuuden laskemista. Kiusaaminen on moittittavaa ja koulussa kiellettyä toimintaa. Pitkäaikainen koulukiusaus sisältää riskin koulunkäyntivaikeuksista, itsetunto-ongelmista sekä elämän kestävästä traumaattisista muistoista. Psykkisten vahinkojen seuraukset voivat olla huomattavan pitkäaikaisia, kun kyseessä on lapsi, jonka kyky käsitellä henkistä tilaa järkyttäviä tapahtumia on rajallinen. On huomattava, että lapsena pysyviä

⁷⁴ Salmivalli 2003 s. 19 ja Harjunkoski – Harjunkoski 1994 s.17–19.

⁷⁵ Scheinin 1999 s. 260 huomauttaa ongelmista, joita sisältyy Suomessa perinteiseen tapaan tulkita vahingon käsitettä suppeasti moniin muihin maihin verrattuna. Hän pitää mahdollisena, että PL 22 §:n tuella voidaan päätyä siihen, että korvattavana vahinkona voidaan pitää syrjintää itsessään.

⁷⁶ Pöyhönen 1999 s. 185.

⁷⁷ Pöyhönen huomauttaa, että perusoikeuksien ydinalueet kuuluvat sietokynnyksen piiriin vain vaaran osalta. Sen sijaan perusoikeuksien suojaamiin oikeushyviin kohdistuvista loukkauksista on saatava korvaus. Pöyhönen 1999 s. 193–194.

fyysisiä tai psyykkisiä vammoja saanut joutuu elämään vahingon kanssa todennäköisesti huomattavasti kauemmin kuin samankaltaisen vahingon uhriksi joutunut iäkkäämpi henkilö.

2. Korvauskelpoiset vahinkolajit

Vahingonkärsijän oikeussuojaan vaikuttaa sekä korvauskelpoisten vahinkolajien määrittely että korvaustaso. Koulukiusauksesta voi seurata esinevahinkoa tai henkilövahinkoa. Esinevahinkoa aiheutuu, jos oppilaan tavaroita rikotaan tai niitä hävitetään. Korvattavaksi tulevat tällöin korjauskulut tai uuden esineen hankinnasta aiheutuva kustannus. Useimmiten koulukiusausvahinko on henkilövahinko, joka ilmenee joko fyysisen tai psyykkisen terveydentilan häiriintymisenä. Henkilövahinkona voidaan VahL 5:2 perusteella korvata esimerkiksi sairaanhoitokustannuksia, muita vahingosta aiheutuneita kuluja, ansion menetystä ja eräitä aineettomia vahinkoja. Koska koulukiusauksesta mahdollisesti aiheutuvat varallisuusvahingot ovat tyypillisesti yhteydessä henkilövahinkoon, ne korvataan ilman lisäedellytyksiä.⁷⁸

Henkilövahingot voivat olla joko aineellisia tai aineettomia. Koulukiusauksen tyypillinen seuraus on aineeton henkilövahinko: kipu, särky, vika, pysyvä haitta tai kärsimyksenä korvattava henkilövahingoksi luokiteltava psyykkisen terveydentilan häiriintyminen. Kun kärsimyksestä tuomitaan vahingonkorvausta VahL 5:2 mukaan, käytetään tavallisesti ilmaisua kipuun ja särkyyn rinnastuva kärsimys. Tällaisen aineettoman henkilövahingon määrittely voi olla ongelmallista, sillä kyse on myös lääketieteellisten diagnoosien tulkinnanvaraisuudesta. Oikeuskäytännössä on edellytetty, että vahinko on tällöin vakava ja se voidaan toteennäyttää lääketieteellisesti.⁷⁹

Henkilövahinkotoimikunnan mukaan aineettoman vahingon korvaamisen tarkoituksena on ”henkilövahingosta aiheutuneen elämänlaadun heikentymisen hyvittäminen”.⁸⁰ Kiusatuksi joutuminen on tavallisesti pitkäaikainen tilanne ja psyykkisesti erityisen traumaattinen kokemus. Kiusauksesta aiheutunutta psyykkistä vahinkoa on kuvattu kokonaisvaltaiseksi ”ihmisarvon menetykseksi” vertaisryhmässä. Usein tähän liittyy kiusatun oppilaan voimakas torjuminen ryhmässä. Kiusaamiselle on tyypillistä, että sen seurauksena muiden käsitys

⁷⁸ Jos varallisuusvahinko ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, sen korvauskelpoisuus edellyttää erityisten edellytysten täyttymistä VahL 5:1:n mukaan varallisuusvahinko korvataan, kun vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, julkista valtaa käytettäessä tai milloin siihen muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä.

⁷⁹ Sisula-Tulokas 1995 s. 58–62. Ks. esimerkiksi KKO 1998:80.

⁸⁰ KM 2001:11 s. 88.

kiusatusta muuttuu yhä kielteisemmäksi ajan kuluessa.⁸¹ Koulukiusatun elämänlaadun heikentyminen on tavallisesti mahdollista näyttää toteen. Kun kipuu ja särkyyn rinnastuvan kärsimyksen korvaaminen edellyttää lääketieteellistä näyttöä vahingosta, elämänlaadun heikentymisen olisi heijastuttava paitsi koulunkäyntiin yleensä myös riittävän selvästi psyykkiseen terveydentilaan, jotta se olisi korvauskelpoista vahinkoa.

Korkein oikeus on ottanut kantaa koulukiusauksesta aiheutuneisiin vahinkoihin ratkaisussaan KKO 1982 II 6. Tapauksessa kaksi alaikäistä, mutta yli 15-vuotiasta, koululaista oli useissa eri tilanteissa uhkaillut, lyönyt ja potkinut luokkatoveriaan tarkoituksenaan pakottaa tämä antamaan heille rahaa. Pahoinpitelystä oli aiheutunut kipua ja särkyä, muttei fyysisiä vammoja. KKO totesi ratkaisussaan, että kiusaaminen oli aiheuttanut kiusatulle henkisen pelkotilan. Seurauksena oli ollut huomattava määrä poissaoloja koulusta. Lisäksi kiusatun mahdollisuudet suoriutua koulutehtävistä kykyään vastaavalla tavalla olivat vaikeutuneet. KKO tuomitsi kiusaajat rangaistukseen nuorena henkilönä tehdystä jatketusta rikoksesta, joka käsitti lieviä pahoinpitelyjä ja kiristämisen. Lisäksi kiusaajat velvoitettiin suorittamaan VahL 5:2 perusteella korvausta kivusta ja särystä 1000 mk sekä henkisestä järkytyksestä 5000 mk.⁸² Alioikeus olisi velvoittanut kiusaajat korvaamaan kantajalle lisäksi 6000 mk lukioon pääsyn estymisestä ja jatko-opintomahdollisuuksien menettämisestä. KKO:n ratkaisussa ei mainita kyseistä korvausaihetta lainkaan.

Korvausta kärsimyksestä voi vaatia myös VahL 5:6 perusteella. Edellytyksenä on, että vahinko on aiheutettu vapauteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistuneella tai muulla sen kaltaisella rikoksella.⁸³ Henkilövahinkotoimikunnan mukaan kärsimyskorvauksella pyritään hyvittämään vahingonkärsijän ihmisarvon ja itsetunnon loukkaus.⁸⁴ Kyse on näin ollen sellaisesta vahingosta, jota koulukiusauksesta tyypillisesti aiheutuu. Koulukiusaus ei kuitenkaan läheskään aina täytä VahL 5:6:ssa mainittujen rikosten tunnusmerkistöä, jolloin korvausta kiusausvahingosta on vaadittava VahL 5:2 perusteella.

Kärsimyskorvausten on katsottu olevan lähempänä rikosoikeutta kuin muiden vahinkolajien. Korvausta kärsimyksestä voidaan pitää myös moraalisenä

⁸¹ Salmivalli 2003 s. 19–23. Tutkimuksissa on todettu, että kiusatun rooli pysyy tavallisesti samana esimerkiksi kahden vuoden seurannan aikana. Mts. 19.

⁸² Alioikeus tuomitsi kivusta ja särystä 1200 mk sekä muusta kärsimyksestä 1500 mk.

⁸³ Lainkohdan soveltamiskäytännöstä Hemmo 2002 s. 134–135.

⁸⁴ KM 2001:11 s. 151. Toimikunta korostaa sekä kärsimyskorvauksen että aineettomien henkilövahinkojen osalta sitä, ettei korvausta ole tarkoitettu rangaistuksen luonteiseksi eikä sillä myöskään pyritä hyvittämään vahingonkärsijälle mahdollisesti aiheutuneita taloudellisia menetyksiä. Mts. 88 ja s. 151.

hyvityksenä tapahtuneesta. Korvauksella on tällöin symbolinen merkitys.⁸⁵ Samankaltainen funktio voidaan nähdä aineettomien vahinkojen korvaamisella yleisemminkin, kun vahingonkorvauksella ei näissä tapauksissa voida konkreettisesti poistaa aiheutunutta vahinkoa.⁸⁶

Kansainvälinen ja kotimainen kehitys näyttää kulkevan kohti aineettomien vahinkojen enenevää korvaamista. Aineettomiin vahinkoihin liittyvä perusongelma on vahingon suuruuden määrittäminen, sillä vahingolle ei ole vaikeuksista osoitettavissa rahallista arvoa.⁸⁷ Oikeuskäytännössä tavoitteena on ollut välttää vahingon arviointia vahingonkäräjien subjektiivisten kokemusten perusteella. Esimerkiksi erilaiset taulukot ovat esimerkki pyrkimyksestä objektivoida määrättyihin vahinkoihin liittyviä korvaustasoja. Vahingonkäräjien henkilökohtaiset tuntemukset eivät kuitenkaan ole täysin vailla merkitystä.⁸⁸ Henkilövahinkotoimikunnan mietinnössä mainitaan pienet lapset esimerkkinä vahingonkäräjistä, joiden on vaikea verbaalisesti kuvata heille aiheutunutta kärsimystä. Toimikunnan mielestä ”*pelkästään* (kurs. tässä) loukkauksen uhrin subjektiiviselle kokemukselle loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen määrästä ei ehdotetun säännöksen mukaan tulisi antaa merkitystä korvausta määrättäessä”.⁸⁹ Korvaus olisikin mahdotonta perustaa yksinomaan vahingonkäräjien henkilökohtaiselle kokemukselle. On toivottavaa, että toimikunnan lausumaa voitaisiin tulkita siten, että subjektiivinen kokemus ei ole vailla merkitystä. Tämä olisi erityisen tärkeää silloin, kun vahingonkäräjänä on lapsi.⁹⁰

Käytännössä alaikäisille aiheutuneita vahinkoja joudutaan useimmiten käsittelemään rikosprosessin yhteydessä.

⁸⁵ Sisula-Tulokas 1995 s. 217 katsoo, että kärsimyskorvauksessa on kyse reparaatiosta, jossa on mukana moraalinen hyvitys. Näin myös Saxén 1975 s. 48–49.

⁸⁶ Sisula-Tulokas 1995 s. 277. Henkilövahinkotoimikunta katsoo, että symboliarvoon liittyvät näkökohdat olisi otettava vahingonkorvauksen sääntelyssä huomioon johdonmukaisesti, mikäli niille ylipäänsä annetaan merkitystä. KM 2001:11 s. 66.

⁸⁷ Sisula-Tulokas 1995 s. 175 huomauttaa, ettei korvauskelpoisen vahingon tarvitse olla taloudellisesti arvioitavissa. Korvausmäärän on jossain määrin heijastettava käsitystä eri intressien tarvitsemasta suojasta. Kun yhteiskunnassa arvotetaan lähes kaikki nykyisin rahassa, voidaan lähteä siitä, että myös psyykkisen hyvinvoinnin ”hinnoittelu” on mahdollista. Englard 1993 s. 200.

⁸⁸ Vahingon ei tarvitse olla jokaisen ulkopuolisen havaittavissa. Sisula-Tulokas 1995 s. 175.

⁸⁹ KM 2001:11 s. 152. Samassa yhteydessä toimikunta huomauttaa siitä, kuinka sekä vahingon aiheuttaman kärsimyksen määrä että sen ilmenemismuodot voivat vaihdella huomattavasti.

⁹⁰ Englannissa aineettomasta vahingosta tuomittavan korvauksen määrään vaikuttaa muun muassa vahingon vakavuus. Vahingonkäräjien ikä tai elämänvaihe otetaan huomioon vahingon vakavuutta arvioitaessa, mikäli sillä katsotaan olevan erityistä merkitystä aiheutuneen vamman kannalta. KM 2001:11 s. 210.

Ratkaisussa KKO 2001:7 oli kyse tapauksesta, jossa vastaaja oli antanut 12-vuotiaalle pojalle juotavaksi useita lasillisia Koskenkorvaviinaa. Seurauksena oli ollut tiedoton tila, päänsärkyä, pahoinvointia ja huimausta. Poika oli ollut vuorokauden sairaalassa tarkkailtavana. KKO tuomitsi vastaajan pahoinpitelystä ja velvoitti hänet korvaamaan pojalle 1000 mk kivusta ja särystä. Asiassa oli esitetty lastenpsykiatrian erikoislääkärin lausunto, jonka mukaan pojalla voitiin todeta selvät depressio-oireet. Hän ei uskaltanut tapahtuman jälkeen mennä kouluun peläten kaverien kiusaamista ja tapahtuman tietoon tulemisen aiheuttamaa häpeää. Seurauksena oli kahden ja puolen kuukauden poissaolo koulusta ja muutto toiselle paikkakunnalle kouluun ja sijaiskotiin. KKO piti näin huomattavaa ja pitkäaikaista psyykkisen tilan häiriintymistä epätavallisena ja ennakoimattomana seurauksena alkoholin nauttimisesta ja hylkäsi henkistä kärsimystä koskevan korvausvaatimuksen.

Rikosprosessissa käsitelty vahingonkorvausvaatimus voi jäädä ikään kuin syyteen käsittelyn varjoon. Tuomioistuimet viittaavat vain harvoin vahingonkorvauslakiin, kun kyse on rikosasiassa määrättävästä vahingonkorvauksesta. On tavallista, ettei päätöstä tällöin perustella mitenkään vahingonkorvauksen osalta.⁹¹

Ratkaisussa HO 16.2.2000 7-vuotiaan tytön äiti ja hänen miesystävänsä tuomittiin tytön pahoinpitelystä. Alioikeus oli tuominnut korvaukseksi esitettyjen vaatimusten mukaan 1000 mk kivusta ja 9000 mk pelkotiloista, unettomuudesta ja psyykkisestä stressistä. Hovioikeus alensi korvausmääriä siten, että VahL 5:2 perusteella kohtuulliseksi korvaukseksi kipuun ja särkyyn verrattavasta henkisestä kärsimyksestä arvioitiin 4000 mk. Hovioikeus ei perustellut mitenkään vahingonkorvauksen muuttamista.⁹²

Suomen tunnetuimmassa koulukiusausprosessissa⁹³ tuomioistuin joutui ottamaan kantaa useita vuosia jatkuneeseen koulukiusaukseen liittyviin vastuuky-symyksiin. Täysi-ikäinen kantaja vaati kaupungilta korvausta henkisestä kivusta ja särystä 100 000 mk sekä muuta vahingonkorvausta runsaat 30 000 mk. Hovioikeus vahvisti alioikeuden päätöksen, jonka mukaan kiusaamisen ja kantajan psyykkisen sairastumisen välillä oli korvausvastuun perustava syy-yhteys. Vastaaja veloitettiin maksamaan korvausta henkilövahinkoon liittyvistä kus-

⁹¹ Ervasti 1994 s. 73.

⁹² Hovioikeus muutti myös vastaajille tuomitut vankeusrangaistukset sakkorangaistuksiksi. Korkeimmassa oikeudessa oli kyse ainoastaan rangaistuksen mittaamisesta. KKO 2002:2. KKO tuomitsi vastaajat vankeuteen. Perusteluissa KKO otti huomioon teon kohdistumisen lapseen, jolloin pahoinpitelyn vahingollisuus ja vaarallisuus on suurempi kuin tapauksissa, joissa tekijä ja uhri ovat tasavertaisemmat.

⁹³ Turun HO S 99/2345 1.3.2001, ns. Huittisten koulukiusausjuttu. Kaupunki ei saanut valituslupaa. KKO: S 2001/444.

tannuksista (mm. matkakuluja toiselle paikkakunnalle aikuislukioon, yksityisopiskelusta aiheutuneita kuluja, lääkekuluja ja saamatta jääneitä opintorahojia) 22 500 mk. Lisäksi kaupungin oli maksettava korvausta ”muusta henkilövahingosta eli psyykkisestä sairaudesta” 50 000 mk.

Ruotsalaisessa koulukiusausjutussa kantaja vaati kunnalta 700 000 Ruotsin kruunun suuruisia korvausta. Korvausvaatimus koostui kipu ja särky -korvauksesta, kiusaamisen aiheuttamien vaikeuksien korvaamisesta (olägenheter), toisella paikkakunnalla asumisesta aiheutuneista kustannuksista sekä korvauksesta tulonmenetyksestä tulevan viiden vuoden ajalta. Alioikeus määräsi kunnan maksamaan 20-vuotiaalle kantajalle vahingonkorvauksena 125 000 Ruotsin kruunua. Korkein oikeus hylkäsi korvauskanteen.⁹⁴

3. Vahingon määrä

Vahingonkärsijän on näytettävä paitsi vahingon aiheutuminen myös sen määrä. Yksilökohtaista näyttöä aineettoman vahingon aiheutumisesta ei ole vaadittu, jos kyse on seurauksesta, jota voidaan pitää ilmeisenä vamman laadun ja yleisen elämäkokemuksen perusteella.⁹⁵ Näyttökynnyksen asettaminen vaikuttaa olennaisesti siihen, miten vahingonkärsijän oikeudet toteutuvat käytännössä. Näyttökynnyksen tulee olla suhteessa näyttömahdollisuuksiin. Koulukiusausvahinkojen määrän selvittämiseen voi liittyä vaikeuksia.⁹⁶ OK 17:6 mukaan oikeus voi arvioida vahingon kohtuuden mukaan, jos vahingon määrästä ei ole saatavissa näyttöä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Huittisten koulukiusausjutussa tuomioistuin totesi, että kantajan psyykkiseen sairastumiseen oli myös muita syitä kuin koulukiusaaminen ja näin ollen korvausmäärää harkittaessa oli sovellettava em. lainkohtaa.

Vahingonkorvausoikeuden pääsääntöjä on täyden korvauksen periaate, joka liittyy vahingonkorvausoikeuden tavoitteeseen vahingonkärsijän hyvittämisestä. Erilaiset korvauksen kohtuullistamiseen johtavat säännökset kuten VahL:n sovittelunormit ovat heikentäneet tavoitteen asemaa pääsääntönä.⁹⁷ Täyden korvauksen toteuttaminen käytännössä edellyttäisi paitsi täyden korvauksen tuomitsemista myös korvaustuomion asianmukaista täytäntöönpanoa. Kun vastaa-jana on kunta, vahingonkärsijän mahdollisuus saada täysi korvaus on tavallista

⁹⁴ NJA 2001 s. 755.

⁹⁵ KM 2001:11 s. 13.

⁹⁶ ”Med det faktum att skadorna är svåra att konstatera eller påvisa innebär inte att de inte bör vara ersättningsgilla, snarare tvärtom.” Schultz, JT 2001–2002 s. 916.

⁹⁷ Sisula-Tulokkaan 1995 s. 139 mukaan aineettomien vahinkojen yhteydessä voidaan puhua pikemmin sopivasta (rimlig) kuin täydestä korvauksesta.

parempi, sillä korvausvastuun sovittelu edellyttää tällöin VahL 3:6 mukaan korvausvelvollisuuden ilmeistä kohtuuttomuutta tai erityistä syytä sovittelua korvausta. Erityiset syyt voivat liittyä lainkohdan mukaan vahingon suuruuteen tai muihin olosuhteisiin. VahL 3:6 soveltuu tapauksiin, joissa vastaajana on työnantaja tai julkisyhteisö. Lisäksi kunta on todennäköisemmin maksukykyinen kuin esimerkiksi alaikäinen koulukiusaaja. Täyden korvauksen periaatteen toteutuminen liittyy myös näkökulmaan, josta korvausmäärää tarkastellaan. Aineettomien vahinkojen osalta tuomioistuimen ja kantajan näkemykset vahingon määrästä saattavat poiketa huomattavasti toisistaan.

Jos vahingonkorvausta vaaditaan kiusaajalta tai hänen vanhemmiltaan, sovellettavaksi tulee VahL 2:1,2:n sisältämä yleinen sovittelusäännös, jonka mukaan korvausmäärää voidaan sovittaa, ”jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet”. Sovittelu on lähtökohtaisesti mahdollista silloin, jos täysimääräisen korvauksen tuomitseminen olisi korvausvelvolliselle kohtuuttoman suuri taloudellinen rasitus.⁹⁸ Jos korvauksen sovittelun edellytykset ovat olemassa, keskeisenä argumenttina vahingonkärsijän korvaustarpeen puolesta pidetään hänen heikkoa varallisuusasemansa. Kohtuullistamista vastaan puhuvana argumenttina pidetään sitä, että täyden korvauksen epääminen vaarantaisi vahingonkärsijän toimeentuloa tai muita tärkeitä etuuksia.⁹⁹ Lähestymistapaan liittyy ongelmia, kun kyse on koulukiusausvahingoista. Lapsen on vahingonkärsijänä huomattavasti vaikeampi vedota vahingon haitallisiin vaikutuksiin varallisuusasemassaan. Näin ollen riski korvauksen sovitte- lusta saattaa olla tavanomaista suurempi. Toiseksi koulukiusausvahingot ovat tyypillisesti aineettomia, jolloin niiden rahamääräinen arviointi on vaikeaa ja lopputulos usein sekä kantajan että vastaajan mielestä epätydyttävä.¹⁰⁰

Kun lapselle on aiheutunut vahinkoa, vahingonkärsijän varallisuusaseman sijasta korvaustarvetta tulee voida perustella muilla vahingonkärsijään liittyvillä seikoilla, joita voidaan pitää sovittelusäännöksessä mainittuina ”muina olosuhteina”.¹⁰¹ Henkilövahinkotoimikunta mainitsee loukatun aseman eräänä tekijänä, joka tulisi

⁹⁸ Korvausvelvollisuuden taloudellisen rasittavuuden arvioinnista Hemmo 1996 s. 51–64.

⁹⁹ Hemmo 2002 s. 149.

¹⁰⁰ Kun tuomioistuin päätyy kantajan vaatimusta alhaisempaan korvausmäärään, ratkaisusta ei välttämättä voi aina päätellä, onko vaadittua korvausta aineettomasta vahingosta sovittelu vai onko kyse siitä, että tuomioistuin on harkinnut aiheutuneen aineettoman vahingon määrää alhaisemmaksi kuin kantaja.

¹⁰¹ HE 187/1973 s. 13. Norjassa on arvosteltu lapsia ja nuoria koskevia ansionmenetystä koskevia korvausoikeudellisia erityissäännöksiä, jotka johtavat aikuisiin vahingonkärsijöihin verrattuna suhteellisen alhaisiin korvaussummiin. Kun lasten korvaukset määritellään lääketieteellisen invaliditeettiasteen perusteella, korvaussummat saattavat muodostua huomattavasti alhaisemmiksi kuin mitä ne ovat työkyvyttömyysasteen perusteella laskettuna. KM 2001:11 s. 51.

ottaa huomioon kärsimyksen määrää arvioitaessa. Jos vahingonkärsijänä olisi henkilö, jolla on erityisiä vaikeuksia suojella itseään, korvausta olisi korotettava.¹⁰²

Vahingonkärsijän alaikäisyydelle ei ole ollut tapana antaa ainakaan nimenomaista merkitystä vahingon määrää harkittaessa.¹⁰³ Poikkeuksena voidaan mainita seuraava KKO:n ratkaisu.

Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2002:83 ottanut huomioon vahingonkärsijän iän korvausmäärää vahvistaessaan. Tapauksessa 6-vuotias isänsä luona asunut lapsi jäi isättömäksi, kun isä kuoli rattijuopon ylijammana. Korkein oikeus totesi: ”Tuon ikäiselle lapselle isän ja huoltajan äkillinen menetys järkyttävässä onnettomuudessa on omiaan aiheuttamaan suurta surua ja muuta kärsimystä, joiden käsitteleminen ja joista toipuminen lapsen voimavaroilla voi olla erityisen vaikeaa.” Vähemmistöön jäänyt ON Lehtimaja olisi vahvistanut hovioikeuden tuomitseman 100 000 markan kärsimyskorvauksen KKO:n päättämän 12 000 euron sijasta. Lehtimaja arvioi isän menetyksen kyseessä olevissa olosuhteissa merkitsevän huomattavan suurta kärsimystä lapsille siitä riippumatta, miten pienet lapset ovat itse tilanteen ymmärtäneet tai kyenneet tunteitaan ilmaisemaan.

Vahingonkorvauksen määrän vahvistamiseen liittyy odotuksia vahingonkorvausoikeudellisten ratkaisujen ennakoitavuudesta ja korvaustason yhtenäisyydestä. Koulukiusausvahinkoja on vaikea ”niputtaa” muun muassa kiusaustilanteiden moninaisuuden, vahinkoseurausten ja vahingonkärsijöiden yksilöllisten piirteiden vuoksi. Ongelmat liittyvät yleisemmin aineettomien vahinkojen korvauskelpoisuuteen. Tilanteiden tarkastelu lapsioikeudellisesta näkökulmasta voi olla lainsoveltajan apuna myös korvausmääristä päätettäessä.

4. Koulukiusaamisen ja kiusausvahingon välisestä syy-yhteydestä

Korvausvastuun syntyminen edellyttää kausaaliyhteyttä vahingon ja siihen johdaneen toiminnan välillä.¹⁰⁴ Koulukiusaustapaukset ovat usein juridisesti monimutkaisia. Ne koskevat tapahtumia pitkällä ajanjaksolla ja sisältävät vaikeasti

¹⁰² Esimerkkinä toimikunta mainitsee tilanteen, jossa lapsi ryöstetään tai pahoinpidellään. KM 2001:11 s. 153.

¹⁰³ Sen sijaan liikennevahinkolautakunnan käytännössä otetaan huomioon vahingonkärsijän alaikäisyys korvausmäärää korottavana seikkana, kun määrätään korvausta pysyvistä viasta tai haitasta.

¹⁰⁴ Kyse on siitä, että ”ilman aiheuttavaa tekoa olisi toteutunut jokin toinen tapahtumakulku, johon ei olisi sisällynyt tarkasteltavaa vahinkoa”. Hemmo 2002 s. 88.

selvitettäviä syy-seuraussuhteita.¹⁰⁵ Koulukiusausvahingolle on tyypillistä, että vahingon syntyminen on yhteydessä useampien tahojen toimintaan. Vahingon välitön aiheuttaja on kiusaaja. Koulun henkilökunnalla on samanaikaisesti ollut velvollisuus valvoa kouluympäristön turvallisuutta, jolloin tämän tehtävän laiminlyönti on ollut osasyynä aiheutuneeseen vahinkoon.

Kausaalisuhteen arvioinnin yhteydessä voidaan joutua pohtimaan henkilövahingon kohteen erityistä vahinkoherkkyyttä. Vahingonkärsijän poikkeuksellinen vahinkoalttius ei tavallisesti vaikuta henkilövahinkoja koskevaan vastuuarviointiin. Vastaaja ei siten voisi menestyksellisesti vedota vahingonkärsijän erityiseen herkkyyteen vastuusta vapautuakseen.¹⁰⁶ Suomen tunnetuimmassa koulukiusausprosessissa kaupunki vaati kanteen hylkäämistä muun muassa sillä perusteella, että kantaja olisi ollut poikkeuksellisen herkkä, joten hänen reagointinsa tavanomaiseen, koulukiusaamiseksi luonnehdittuun käyttäytymiseen, oli ollut tavallisesta poikkeavaa.¹⁰⁷

Vahingonkorvausriidoissa pääkysymys kulminoituu usein näytön arviointiin. Etenkin vähitellen syntyvien vahinkojen osalta kantajalle saattaa tuottaa kohtuuttomia vaikeuksia näyttää syy-yhteys toteen. Syy-yhteyden oikeudellinen osoittaminen ei edellytä täyttä varmuutta tai edes korkea-asteista todennäköisyyttä. Vahingonkorvausoikeudessa on usein alennettu syy-yhteyttä koskevaa näyttövaatimusta vahingonkärsijän vahingonaiheuttajaa heikompien näyttömahdollisuuksien vuoksi.¹⁰⁸

Vahinkojen toteennäyttämiseen ja niiden määrän osoittamiseen voi liittyä erityisiä vaikeuksia, kun kyse on koulukiusaamiseen liittyvistä tapahtumista. Oppilaan huonoon vointiin voi olla muitakin syitä kuin kiusaaminen. Joskus voi olla vaikea erotella oppilaan pahoinvointia aiheuttavien erilaisten tekijöiden merkitystä. Tapahtumista seuraava vahinkokin voi kehittyä vähitellen vähäisestä vakavammaksi. Huittisten koulukiusausprosessissa vastaaja kiisti kanteen muun muassa sillä perusteella, että kantajalle oli aiheutunut kärsimystä myös muualla kuin kyseessä olevassa oppilaitoksessa.

Håkan Andersson katsoo, ettei korvausvastuun syntymisen kannalta voi olla ratkaisevaa, onko kouluympäristö tärkein syy oppilaan pahoinvointiin. Jos kor-

¹⁰⁵ Fairgrieve, PL 2002 s. 295 huomauttaa koulutoimeen liittyvää korvausvastuuta käsitellessään osuvasti: "...the claimant cannot be blamed for the fact that his or her claim happens to concern intricate facts or issues which occurred some time in the past".

¹⁰⁶ "Vahingonaiheuttajan on otettava vahingonkärsijä sellaisena kuin tämä on" -fraasi on kansainvälisesti puollettu. Hemmo 2002 s. 97. Ks. KKO 1992:180, jossa työntekijän persoonallisuus oli ilmeisesti osaltaan vaikuttanut siihen, että työntekijä oli sairastunut työnantajan edustajan asiattoman ja epäystävällisen suhtautumisen seurauksena. Työntekijän henkisille ominaisuuksille ei annettu merkitystä korvausvastuuta lieventävänä seikkana.

¹⁰⁷ Turun HO S 99/2345 1.3.2001.

¹⁰⁸ Hemmo 2002 s. 100–101.

vausvastuun edellytykset ovat olemassa, kunta voisi joutua korvausvastuuseen siitä huolimatta, että oppilaan pahoinvoinnin taustalla on muitakin tekijöitä. Syyhytyden toteamisen kannalta ongelmallisia ovat tilanteet, joissa kiusaamisen seuraukset näkyvät vasta pitkän ajan kuluttua. Erityisesti tällöin voi olla vaikeaa erottaa muiden psyykkiseen tilaan vaikuttavien tekijöiden merkitystä.¹⁰⁹

Korvausvastuun syntyminen edellyttää, että vahingon aiheutumista voidaan pitää korvausvelvollisen näkökulmasta ennalta arvattavana. Tämä liittyy toiminnan harjoittajan mahdollisuuteen arvioida toimintaansa liittyviä riskejä ja mitoittaa huolellisuutensa suhteessa niihin. Ennakoitavuutta arvioitaessa otetaan huomioon myös ne vahingot, joiden riskistä vahingonaiheuttajalla olisi pitänyt olla tieto.¹¹⁰ Kouluympäristöön liittyy riski koulukiusausvahingoista. Opetuksen järjestäjän kannalta kiusausvahingot voivat vain harvoin olla täysin ennakoimattomia.¹¹¹ Koululla ja kodilla on velvollisuus huolehtia siitä, että kiusaaja ymmärtää kiusaamisen seuraukset siten, kun se on mahdollista hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden.

Vahingonkorvausprosessin lähtökohtana on suojata yhtäläisesti kaikkien osapuolten intressejä. Vahingonkorvausasian käsittelyssä ei siten saisi vaikuttaa rikosprosessissa keskeinen periaate, jonka mukaan syyte on hylättävä epävarmoissa tilanteissa. Jos vahingonkorvaus nähdään rangaistuksenluonteisena, korvausvastuuseen tuomitsemisen kynnyks saattaa nousta yhtä korkealla kuin rikosoikeudellisen rangaistuksen määräämisen yhteydessä. Tällainen ajattelu-malli vaikuttaisi kielteisesti vahingonkärsijän oikeussuojaan.¹¹²

5. Tuottamusedellytyksestä koulukiusaamisen yhteydessä

Tuottamuksessa on kyse toiminnalta vaadittavan huolellisuuden laiminlyönnistä.¹¹³ Huolellisuusvaatimukset vaihtelevat vahinkotilanteen ja kyseessä olevan oikeussuhteen erityispiirteiden mukaan. Vertailukohdaksi voidaan ottaa käyt-

¹⁰⁹ Andersson 2003 s. 11–12. Huittisten koulukiusaustapauksessa Terveystieteiden tutkimuskeskus totesi lausunnossaan, ettei kantajan psyykkisten oireiden voitu katsoa johtuvan hänen kokemastaan koulukiusauksesta. Tuomioistuimien piti kuitenkin kantajaa vuosien ajan hoitaneiden lääkäreiden lausuntoja luotettavampina.

¹¹⁰ Hemmo 1996 s. 160–161.

¹¹¹ Opetusministeriön turvatyöryhmä katsoo, että koulutuksen järjestäjän on pyrittävä järjestämään koulun toiminta sellaiseksi, että turvallisuuden vaarantuminen kuten koulukiusaus voidaan estää jo ennalta. Opetusministeriön julkaisu 20/2000.

¹¹² Ståhlberg 1993 s. 244–245.

¹¹³ Ks. esimerkiksi Routamo-Ståhlberg 2000 s. 44. Häyhä on kuvannut tuottamusta ilmaisulla ”Tapahtuu jotakin, jota ei olisi pitänyt tapahtua.” Häyhä katsoo, että tuottamuskriteeri tukee yhteiskunnassa vallitsevaa odotusta siitä, ettei vahinkoja aiheudu. Häyhä, OT 1999 s. 98.

täytymisen taso, joka vastaa tietyssä roolissa käyttäytymiselle asetettuja huolellisuusvaatimuksia.

Kun arvioidaan sitä, onko joku käyttäytyminen ollut tuottamuksellista, peruskysymys kuuluu, olisiko vahingonaiheuttajaksi väitetty voinut toimia toisin.¹¹⁴ Tuottamuksen arvioimiseksi on muodostettava jokin mittapuu, jonka mukaan vahinkoa aiheuttaneen toiminnan asianmukaisuutta arvioidaan. Hemmon mukaan huolellinen toimintatapa sisältää sekä empiirisen puolen että pitämiselementin.¹¹⁵ Esimerkiksi opetustoimelta vaadittava huolellisuus on siten yhteydessä paitsi noudatettaviin käytäntöihin myös niiden hyväksyttävyyteen.¹¹⁶

Kun vahinkoa aiheuttanutta toimintaa on säännelty laissa tai muissa virallismääräyksissä, tuottamusarvio voidaan tehdä näihin säännöksiin tukeutuen. Kyse on normipainotteisesta tuottamusarviosta.¹¹⁷ Opetustoimi on osa julkishallintoa. Hallintotoimintaa säännellään lukuisissa laeissa ja alemman tasoisissa määräyksissä. Lisäksi kullakin alalla muodostuneet käytännöt voivat toimia apuna, kun muodostetaan mittapuuta, jolla arvioidaan vahinkoa aiheuttanutta käyttäytymistä.¹¹⁸ On huomattava, että julkishallinnon toiminnassa vain sellaiset vakiintuneet menettelytavat, jotka ovat yhdenmukaiset hallinto-oikeudellisten periaatteiden asettamien vaatimusten kanssa, voivat olla lähtökohtana, kun arvioidaan toiminnan asianmukaisuutta. Säännönmukaisestikaan noudatettu käytäntö ei voi olla huolellisen toiminnan mittapuu, jos se sivuuttaa hyvän hallinnon vaatimukset.

Jos toiminnan laatuvaatimuksia ei ole määritelty laissa eikä oikeuskäytäntö tai tapanormitkaan ohjaa toiminnalta vaadittavaa huolellisuutta, tuomioistuimen on harkittava tuottamuksen olemassa oloa muiden kriteerien pohjalta. Riskipainotteisen tuottamusarvion tarkoituksena on raamittaa rajat sallitulle riskinotolle. Tällöin on otettava huomioon vahingon aiheutumisen todennäköisyys, vahingon oletettu laajuus, vahingon välttämismahdollisuudet ja suoja-toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset. Näitä kriteerejä punnitaan keskenään ja

¹¹⁴ Hellner – Johansson 2002 s. 125.

¹¹⁵ Hemmo 1996 s. 88.

¹¹⁶ Pelkkä huolellisesta toimintatavasta poikkeaminen ei kuitenkaan riitä tuottamus-kriteerin täyttymiseen. Korvausvastuun syntyminen edellyttää lisäksi sitä, että huolellisesta toiminnasta poikkeamiseen on etukäteen arvioiden liittynyt vahingonvaara. Hemmo 1996 s. 89. Hemmo huomauttaa, että oikeuskäytännössä korvausvaatimuksia on hylätty verrattain harvoin sillä perusteella, ettei toimintaa olisi pidetty tuottamuksellisena vahinkoriskin vähäisyyteen perustuen. Hän ottaa esimerkiksi vaikeasti arvioitavat, vähäiset kemialliset tai tekniset riskit. Mts. 90.

¹¹⁷ Hemmo 1996 s. 91–94.

¹¹⁸ Häyhä, OT 1999 s. 96, korostaa alalla vakioituneiden käytäntöjen merkitystä huolellisuusarvioinnin perustana. Toimintatapojen huomioon ottaminen mainitaan myös vahingonkorvauslain esitöissä. HE 187/1973 s. 18.

harkitaan, olisiko kyseisissä olosuhteissa pitänyt toimia toisin.¹¹⁹ Koulukiusausprosessissa tämä tapa arvioida tuottamusta voi tulla normien puuttuessa sovellettavaksi silloin, kun vastaajaksi on haastettu kiusaaja tai hänen huoltajansa.

Ruotsalaisessa hovioikeusratkaisussa otettiin kantaa väitettyyn kunnan tuottamukseen koulukiusaustapauksessa. Ensimmäisen luokan oppilas oli useita kertoja joutunut toisen oppilaan väkivallan kohteeksi yhden lukukauden kuluessa Tapauksessa oli selvítettävä, oliko joku kunnan henkilökunnasta syyllistynyt sellaiseen virheeseen tai laiminlyöntiin, joka perustaa vahingonkorvausvastuun. Hovioikeus tarkasteli tuottamuksen olemassaoloa riskiperusteisen tuottamusarvion mukaan. Tuomioistuin suoritti kokonaisharkinnan, jossa otettiin huomioon vahinkoriski, potentiaalisten vahinkojen vakavuus ja mahdollisuudet estää vahingon aiheutuminen. Hovioikeus päätyi siihen, ettei koululta voitu vaatia muita toimenpiteitä kuin mihin se oli ryhtynyt. Kun kiusaajan tiedettiin olevan erityisen valvonnan tarpeessa, riittäväksi toimenpiteeksi katsottiin se, että koulu oli hankkinut kiusaajalle henkilökohtaisen avustajan. Ratkaisun lopputulosta perusteltiin lisäksi sillä, ettei kiusauksesta ollut aiheutunut kantajalle huomattavaa vahinkoa.¹²⁰

Tuottamusharkinnassa ei pääsääntöisesti anneta merkitystä vahinkoa aiheuttaneen henkilön erityispiirteille toisin kuin rikosoikeudellisessa syyllisyysarviossa. Poikkeuksena on tilanne, jossa vastaaja on alaikäinen – esimerkiksi kiusaamista harjoittanut koululainen. VahL 2:2 velvoittaa tällöin ottamaan huomioon vahinkoa aiheuttaneen henkilön, hänen alaikäisyytensä sekä muut hänen kehitystasoonsa liittyvät seikat. Korvausvastuun yksi keskeisistä edellytyksistä on tällöin selkeästi yhteydessä vahingonaiheuttajaan. Vahingonkärsijän näkökulmasta alaikäisen koulukiusaajan haastaminen vastaajaksi sisältää näin ylimääräisiä prosessin lopputulokseen liittyviä epävarmuustekijöitä.

Toimintaympäristölle voidaan antaa merkitystä määriteltäessä tuottamusarvioinnissa vaadittavaa huolellisuusstandardia.¹²¹ Jos toiminta sisältää esimerkiksi henkeä tai terveyttä vaarantavia riskejä, huolellisuusmittapuu voidaan asettaa korkeammalle kuin jos mahdollisesti syntyvät vahingot ovat todennäköisemmin esinevahinkoja.

---

¹¹⁹ Hemmo 1996 s. 92. Ks. Myös Hellner-Johansson 2002 s. 130–131.

¹²⁰ Svea Hovrätt, adv 13, dom 2001-02-15 DT 11 i mål FT 8116–99.

¹²¹ Hemmo 1996 s. 156.

V KUNNAN KORVAUSVASTUU KOULUKIUSAUKSESTA

1. Opiskeluympäristön turvallisuus

Perustuslaissa säädetty oikeus perusopetukseen on koululaisen tulevaisuuden kannalta erityisen merkityksellinen, sillä koulun tavoitteena on varustaa oppilas tärkeillä tiedoilla ja taidoilla. Tämän oikeuden toteutuminen edellyttää mahdollisuutta käydä koulua asianmukaisissa, turvallisissa olosuhteissa. Perusopetuslain 29 §:n mukaan oppilailla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.¹²² Lainkohdassa tarkoitetaan sekä fyysistä että psyykkistä turvallisuutta. Ensin mainittu sisältää vaatimuksen koulutilojen, koulussa käytettävien välineiden sekä muiden opiskeluun liittyvien edellytysten turvallisuudesta. *Oikeus psyykkiseen turvallisuuteen sisältää oppilaan oikeuden käydä koulua ilman väkivaltaa, väkivallan uhkaa tai muita vastaavia häiriöitä.*¹²³

Opetusministeriön työryhmä on esittänyt, että opiskeluympäristön turvallisuussäännökset tulisi saattaa työturvallisuuden osalta samalle tasolle kuin työntekijän työturvallisuudesta annetut säädökset.^{123a} Työturvallisuuslain 8 §:ssä työnantajalle säädetään yleinen velvollisuus huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta työssään. Työnantaja on velvollinen ottamaan turvallisuudesta huolehtiessaan huomioon työn laatuun, työolosuhteisiin ja työntekijöihin liittyvät seikat. Työnantajan on suoritettava kaikki toimenpiteet, jotka kohtuudella ovat tarpeellisia työntekijöiden suojelemiseksi. Työturvallisuuslain 5 luvun 28 § koskee työnantajan velvollisuuksia poistaa työpaikalla esiintyvä terveydelle haitallinen tai vaarallinen häirintä. 2 luvun 10 § asettaa työnantajalle jatkuvan velvoitteen tarkkailla työympäristöä ja työolosuhteita sekä selvittää ja arvioida työssä esiintyviä vaaroja. Laissa käytetään käsitettä turvallisuuden hallinta. Sillä tarkoitetaan työnantajan omaksumia systemaattisia lähestymistapoja työpaikan turvallisuuteen.

Koulukiusaustapauksissa kunnan vastuuta on tarkasteltava perusopetuslain 28 §:n asettamien vaatimusten valossa. Olennainen kysymys kuuluu, onko kiusatun oppilaan kohdalla toteutunut oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.¹²⁴ Jos

¹²² Sama oikeus koskee niin perusopetusta, lukiota (lukiolaki 21 §) kuin ammatillista koulutustakin (ammattillisesta koulutuksesta annetun lain 28 §, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 11 §). Eduskunnan oikeusasiamies on viitannut perusopetuslain 29 §:ään, kun hän on käsitellyt kantelua opettajien lomauttamisen vaikutuksesta koulutyöhön. EOA 13.3.2002, 544/4/01.

¹²³ HE 86/1997.

^{123a} Opetusministeriön julkaisu 27/2002 s. 95.

¹²⁴ Hemmo 1998 s. 155 erotelee sopimussuhteen ja deliktisuhteen asetelmat toisistaan mm. korvausvelvollisen riskitietoisuuden tarkkuuden ja vahingonkärsijän luottamuksen asteen perusteella. Hänen mukaansa sopimuksenulkoisessa vastuussa turvallisuusodotus on yleinen eikä kohdistu määrättyyn henkilötahoon. Sopimuksen ulkopuolisissa oikeussuhteissa ei voida osoittaa

vastaus on kielteinen, koululta edellytetään toimenpiteitä asian korjaamiseksi. Opetustoimesta vastaavien henkilöiden virkavelvollisuuksiin kuuluu aktiivisesti pyrkiä poistamaan turvallisuutta vaarantavat tekijät, esimerkiksi kiusaaminen. Koulun henkilökunnan velvollisuuksiin kuuluu seurata kouluympäristöä siten, että mahdolliset vahinkoriskit huomataan varhaisessa vaiheessa. Laiminlyönnistä voi seurata velvollisuus korvata oppilaalle aiheutunut vahinko.¹²⁵

Suomen tunnetuimmassa oikeuteen päätyneessä koulukiusausjutussa kanteen perustana olleet tapahtumat sijoittuivat turvallisuuspykälän voimaantuloa edeltävään aikaan. Tapauksessa koulutyön kiusaaminen oli jatkunut usean vuoden alkaen yläasteella ja lukiossa. Hovioikeus vahvisti käräjäoikeuden tuomion, jonka mukaan koululle kuului vastuu oppilaiden turvallisuudesta koulussa. Huittisten käräjäoikeus totesi perusteluissaan, että kyseiseen aikaan voimassa olleiden säännösten mukaan peruskoulun ja lukion tulee muun ohessa pyrkiä kasvattamaan oppilaansa tasapainoiseksi, vastuuntuntoiseksi ja yhteistyökykyiseksi ihmiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi. Käräjäoikeus katsoi näiden lainkohdtien velvoittavan koulua myös silloin, kun voitiin epäillä koulukiusausta. Kun kiusaus oli jatkunut usean vuoden ajan, koulun olisi aktiivisemmin pitänyt etsiä keinoja tilanteen korjaamiseksi ja tehdä muutakin kuin puhutella kiusaajiksi epäiltyjä ja poistaa kiusattu häntä kiusaavasta yhteisöstä. Käräjäoikeus katsoi kunnan laiminlyöneen sille kuuluvan valvonta- ja toimimisvelvollisuuden, kun kiusaaminen oli voinut jatkua vuodesta toiseen.¹²⁶

Koulutuksen järjestäjän tuottamuksen osoittaminen on nimenomaisen turvallisuusveloitteen sisältävän säännöksen myötä aikaisempaa helpompaa. Käytännössä koulukiusaustilanteiden selvittelyyn saattaa liittyä vaikeuksia, sillä kiusattu oppilas ei välttämättä uskalla kertoa kiusaustilanteista tai ilmoittaa kiusaajien nimiä. Ruotsalaisessa ”Johanna-tapauksessa” korkeimman oikeuden kantajalle kielteinen ratkaisu perustui osittain juuri kiusatun oppilaan passiivisuuteen kiusaamisen selvittelyssä. Kun Johanna ei ollut lukuisista kehotuksista huolimatta kertonut kiusaamisesta koulun henkilökunnalle, vaikeneminen tul-

---

myöskään mitään sitoumusta, joka perustaisi vahingonkärsijälle erityisiä luottamuksensuojaan liittyviä odotuksia. Koulujen velvollisuus huolehtia oppilaitten turvallisuudesta sisältää sopimussuhteelle tyypillisiä piirteitä, jotka liittyvät koulun käsitykseen kouluympäristöön liittyvistä riskeistä. Oppilaitten näkökulmasta kyse on turvallisuuteen kohdistuvasta odotuksesta.

¹²⁵ Näin myös Lahtinen – Lankinen – Penttilä – Sulonen 2001 s. 197. Jos koulukiusaukseen ei koulussa puututa vanhempien mielestä riittäväillä keinoilla, asiasta on mahdollista kannella lääninhallitukseen kuntalain 8 §:n mukaisesti. Kantelusta voi seurata huomautus opetuksen järjestäjälle. Lääninhallitus voi myös antaa toimintaohjeita vastaisen varalle. Esimerkiksi Etelä-Suomen lääninhallitukseen tuli vuosina 2001–2002 yhteensä 9 koulukiusaamista koskevaa kantelua. Kaikki niistä koskivat peruskoulua. Tieto perustuu sivistystoimentarkastaja Nina Raatikaisen ilmoitukseen.

¹²⁶ Turun HO S 99/2345, 1.3.2001.

kittiin oikeudessa haluttomuudeksi edistää asian selvittämistä. Korkeimmassa oikeudessa kantajan kouluaikainen passiivisuus otettiin huomioon ikään kuin vastaajan velvollisuuksia lieventävänä tekijänä. Kiusatulla oppilaalla olisi näin myös tietty velvollisuus kertoa opetushenkilökunnalle kiusaamisesta, jos se ei selkeästi ole muuten havaittavissa.¹²⁷

Voidaan kysyä, kuinka suuri vastuu kiusaustilanteen purkamisesta voidaan sälyttää koululaiselle. Onko perusteltua jättää koulukiusauksesta vahinkoa kärsinyt vaille vahingonkorvausta, jos hänen on ollut lapsena vaikea myötävaikuttaa vaikean asian selvittämiseen? Koululaiselle kohtuudella asetettaviin käytäytymisvaatimuksiin vaikuttaa kyseessä olevan oppilaan ikä ja hänen kehitystasonsa. Myös konfliktitilanteen luonne on syytä ottaa huomioon. Jos lapsi on kiusauksen seurauksena psyykkisesti kovin ahdistunut, hänen auttamisensa saattaa vaatia terveydenhuoltohenkilökunnan panosta. Lastensuojelulain 7 §:n mukaan kunnan tulee riittävällä tavalla tukea koulunkäyntiin liittyvää ohjausta sekä edistää oppilaiden sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseen tähtäviä toimenpiteitä sekä koulun ja kodin välistä yhteistyötä. Kunnat voivat palkata tehtävää varten koulupsykologeja ja koulukuraattoreita, jotka toimivat sekä oppilaiden että opettajien kanssa. Vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta kyse on myös vahinkoriskien asianmukaisesta minimoinnista.

Myös koulumatkojen on katsottu kuuluvan perusopetuksen turvallisuussäännöksen piiriin ainakin tilanteissa, joissa oppilaalle sattuu koulumatkalla tapaturma.¹²⁸ Kun kiusaaminen tapahtuu koulun fyysisten rajojen ulkopuolella, voidaan väittää, ettei kouluhenkilökunnalla olisi mahdollisuuksia tai ainakaan velvollisuutta puuttua asiaan. Jos oppilas joutuu koulumatkoillaan jatkuvasti koulutoveriensa kiusaamaksi, kyseessä on kouluympäristöön ja sen sosiaalisiin suhteisiin liittyvä asia. Kiusaamisella on tällöinkin yhteytensä psyykkiseen kouluympäristöön, jonka dynamiikan opettajat tuntevat työnsä puolesta paremmin kuin koululaisten vanhemmat. Opettajalla onkin muita aikuisia paremmat mahdollisuudet puuttua koululaisten väliseen kiusaamiseen.¹²⁹ Tässä työssä hän voi luonnollisesti pyrkiä yhteistyöhön vanhempien kanssa.

¹²⁷ Johannan tapauksessa korkein oikeus piti selvitettyinä sitä, että koulun henkilökunta oli yrittänyt aktiivisesti selvittää kiusaamistilannetta, mutta Johannan vaikeneminen teki selvittämisestä käytännössä mahdotonta. Bennström, NFT 2003 s. 45–46.

¹²⁸ Lahtinen – Lankinen – Penttilä – Sulonen 2001 s. 197.

¹²⁹ Salmivalli 2003 s. 24–25 huomauttaa, etteivät lasten roolit luokkaryhmässä ole välttämättä samat kuin kotona tai kotipihan sosiaalisissa yhteyksissä. Kukaan vanhemmista ei myöskään tavallisesti tunne kaikkia koululuokan oppilaita siten kuin opettaja, joka ohjaa luokkaryhmän vuorovaikutusta. Vanhemmat puolestaan tuntevat oman lapsensa parhaiten ja kasvatustehtävä velvoittaa heitä muun muassa vaikuttamaan lapsen vuorovaikutustaitojen ja empatian kehittymiseen.

Perusopetuslain 29 §:n ja PL 7 §:n perusteella voidaan argumentoida opetustoimelle kuuluvan laajemman, koulun rajojen ulkopuolellekin joustavan, turvallisuusvelvoitteen puolesta. Edellä mainitut lainkohdat velvoittavat opetuksen järjestäjää luomaan kouluun olosuhteet, joissa oppilaan psyykkinen ja fyysinen turvallisuus ei vaarannu. Jos koululaista kiusataan säännöllisesti koulumatkojen aikana, hänen mahdollisuutensa käydä koulua ilman ylimääräisiä mieltä kuormittavia häiriötekijöitä on uhattuna. Koulujen velvollisuutta puuttua myös varsinaisen kouluajan ulkopuoliseen kiusaukseen voidaan näin perustella, jos kiusaaminen haittaa kiusatun oppilaan koulutyötä tai aiheuttaa hänelle esimerkiksi pelkotiloja. Edellytyksenä on se, että tällainen kiusaaminen tulee opetushenkilökunnan tietoon.

Kiusauksen kohteeksi voi joutua myös koulupäivän päätyttyä esimerkiksi kotipihalla, viikonloppuisin tai loma-aikoina. Tällaisissa olosuhteissa tapahtuva kiusaaminen ei ole tavallisesti opetushenkilökunnan ennakoitavissa eikä torjuttavissa. Koululla ei näyttäisi myöskään olevan mahdollisuutta käyttää kurinpidollisia toimia esimerkiksi sellaista oppilasta kohtaan, joka on osallistunut oppilastoverinsa pahoinpitelyyn loma-aikana.¹³⁰ Kun koululainen siirtyy kouluympäristöstä lähemmäs kotiympäristöönsä, koulun vastuun merkitys vähenee ja kiusaajien sekä heidän huoltajiensa vastuu puolestaan korostuu.

2. Opetustoimi ja julkisen vallan käyttö

Vahinkojen korvaamista koskevat kysymykset luetaan perinteisesti yksityisoikeuden alaan. Julkisoikeudessa ei ole ollut tapana käsitellä vahinkojen korvaamista.¹³¹ Hallintotoiminnan seurauksena vahinkoa kärsineen oikeussuoja ei ole kovin tehokas. Julkisen vallan käytön kontrolliin voidaan kuitenkin perustellusti liittää julkisen vallan käytön seurauksena vahinkoa kärsineen mahdollisuus vaatia korvausta kärsimästään vahingosta.¹³²

Julkisyhteisön korvausvastuun edellytykset ja vastuun laajuus riippuvat julkisen vallan käytön käsitteelle annetusta sisällöstä. Kunnan korvausvastuu mää-

---

¹³⁰ Oikeusasiamiehen ratkaisussa EOA 13.3.2002, 544/4/01 oli kyse koululaisen loma-aikana kohdistuneesta väkivallasta. Kantelijan mukaan pahoinpidellylle koululaiselle oli aiheutunut tapauksesta pelkotiloja. Oikeusasiamies ei havainnut laiminlyöntejä opetusviranomaisten toiminnassa.

¹³¹ Osaksi kyse on julkisoikeuden paradigmasta, joka on enemmän kiinnostunut julkisesta intressistä ja yhteiskunnasta kokonaisuutena kuin yksittäisestä yhteiskunnan jäsenestä. Cane 2002 s. 276.

¹³² Lähemmin Hakalehto-Wainio 2000.

räytyy joko VahL 3:1,2:n tai VahL 3:2:n mukaan. Ensin mainittu säännös soveltuu silloin, kun kunnan toiminta on luokiteltavissa muuksi kuin julkisen vallan käyttämiseksi. Esimerkiksi varsinainen opetuksen antaminen luokassa olisi tällaista ns. tosiasiallista toimintaa. Kun vahinko on aiheutettu julkista valtaa käyttäen, sovellettavaksi tulee VahL 3:2. Vahingonkorvauslain esitöissä julkisen vallan käytön käsitteen sisältöön on kiinnitetty vain niukasti huomiota. Ilmaisua pyritään täsmentämään luettelemalla toimintamuotoja, joissa on kyse julkisen vallan käyttämisestä. Tässä yhteydessä mainitaan muun muassa opetustoimi.¹³³ Esitöiden sisältämä luettelo on esimerkinomainen eikä sitä ole syytä tulkita siten, että kaikkea opetustoimen piirissä tapahtuvaa toimintaa olisi pidettävä julkisen vallan käyttönä. Osa opetustoimesta on nimenomaan julkisen vallan käyttöä. Esimerkiksi järjestyksen ylläpitämistä koulussa samoin kuin opetustoimen linjanvetoratkaisuja koulussa käytettävistä keinoista kiusaustilanteissa voidaan pitää julkisen vallan käyttönä. Yleistä oppivelvollisuutta voidaan pitää argumenttina opetustoimen julkisen vallan käytön luonteen puolesta muissa kuin puhtaasti opetuksellisissa tilanteissa.¹³⁴

Vastuuta julkisen vallan käytöstä on rajoitettu standardisäännöksellä (VahL 3:2:2), jonka mukaan *korvausvastuun syntyminen edellyttää, ettei kyseessä olevalle toiminnalle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettuja vaatimuksia ole noudatettu*.¹³⁵ Standardisäännöksen soveltaminen merkitsee sitä, että korvausvastuun perustaminen vaatii tavallaan kahden vaiheen läpäisyä. Korvausvaateen hyväksyminen edellyttää ensinnäkin sitä, että kyse on tuottamuksella aiheutetusta vahingosta. Tämän lisäksi vaaditaan, ettei toiminnalle kohtuudella asetettavia vaatimuksia ole noudatettu. Toisaalta on huomattava, että julkisen vallan käyttäjän korvausvastuu on tavanomaista laajempi, sillä myös puhtaasti varallisuusvahingot tulevat korvattaviksi.

VahL:n esitöissä julkisen vallan käyttäjän korvausvastuun rajoittamista perustellaan hallintotoiminnan luonteella. Kun toimintaa harjoitetaan julkisen edun nimissä, virheellisestä toiminnasta seuraava korvausvastuu voisi vaikuttaa

¹³³ HE 187/1973 s. 17. Routamo ja Sahlberg 2000 s. 163 katsovat, että kyse on julkisen vallan käytöstä ”lähinnä silloin, kun vahingon aiheuttaa teko, toimenpide tai päätös, johon julkisyhteisöllä on oikeus ainoastaan niiden säännösten nojalla, joilla yksityisen vapautta ja muita perusoikeuksia on rajoitettu.”

¹³⁴ Ruotsissa Högsta Domstolen on äänestyksen jälkeen katsonut, että koulukiusausvahinkoa koskevaan kanteeseen on sovellettava julkisen vallan käyttöä koskevia vahingonkorvauslain säännöksiä. NJA 2001 s. 755. Ruotsin vahingonkorvauslaissa käytetään julkisen vallan käytöstä ilmaisua ”vid myndighetsutövning”.

¹³⁵ Ruotsista peräisin oleva ilmaisu standardisäännös on osuva: tarkoituksena on määritellä julkisen vallan käytön laatuvaatimuksia. Vastuuta julkisen vallan käytöstä on rajoitettu myös muutoksenhakuvaatimuksella (VahL 3:4) ja kannerajoituksella (VahL 3:5).

kohtuuttoman negatiivisesti julkisen vallan käyttäjän talouteen.¹³⁶ Julkisen vallan käyttäjän toimintamahdollisuuksia ja vahingonkärsijän oikeusturvaa joudutaan näin punnitsemaan keskenään. Toiminnan yleistä yhteiskunnallista hyödyllisyyttä on vaikea pitää kovin vakuuttavana perusteena vastuun lieventämiselle, jos toiminnan harjoittajalla on mahdollisuus vakuuttaa vahinkoriskit tai jos korvattavat vahingot eivät ole määrältään kohtuuttomia.¹³⁷ Julkinen etu voidaan määritellä yhteiskunnan ja kansalaisten kokonaiseduksi.¹³⁸ Koulukiusauskanteen käsittelyssä koulukiusattujen oikeusturvaa saattaa olla perusteltua painottaa tästä lähtökohdasta käsin. Julkisen vallan käyttöön liittyy vahvasti oletus paitsi toiminnan lainmukaisuudesta myös yleisten oikeus- ja moraaliperiaatteiden noudattamisesta.¹³⁹

3. Kunnan vastuu isännänvastuuna ja orgaanivastuuna

Kunnan vahingonkorvausvastuu koulukiusaamisen yhteydessä saattaa syntyä kahdessa eri muodossa. Kunnalla on *isännänvastuu* sen palveluksessa olevien työntekijöiden¹⁴⁰ aiheuttamista vahingoista. Isännänvastuu syntyy, jos työntekijä on aiheuttanut vahingon virheellään tai laiminlyönnillään. Tämän lisäksi kunta voidaan tuomita korvausvastuuseen *oman tuottamuksensa* perusteella.

Opettajan roolin liittyy erityisiä käyttäytymisvaatimuksia, kuten vaatimus tietyistä koulutuksesta ja asiantuntemuksesta. Yleisen huolellisuusvaatimuksen lisäksi useat opetustoimintaa säätelevät lait ja virallismääräykset koskevat opettajien toimintaa. Jos opettaja toimii vastoin näitä ohjeita, syntyy oletus siitä, ettei hän ole noudattanut vaadittua huolellisuutta. Opettajalla on asemansa perusteella muun muassa oppilaiden turvallisuuden kannalta merkityksellinen velvollisuus valvoa oppilaita. Koulun johtaja vastaa valvonnan tarkoituksenmukaisesta organisoinnista. Kunkin opettajan on hoidettava asianmukaisesti hänelle uskottu valvonta-tehtävä. Valvonnan on oltava riittävää turvallisuuden säilyttämiseksi. Valvojalla on velvollisuus ilmoittaa havaitsemistaan turvallisuuteen liittyvistä puutteista.¹⁴¹ Kun opettajan tiedossa on vahinkoriski, hänelle syntyy velvollisuus toimia

¹³⁶ HE 187/1973 s. 18.

¹³⁷ Hemmo 1996 s. 178. ”What from the perspective of the private victim might appear to be a mere question of corrective justice compensation inevitably constitutes a problem of distributive justice from the viewpoint of government.” Englard 1993 s. 185.

¹³⁸ Mäenpää 2000 s. 44–45.

¹³⁹ Kulla 1999 s. 35–37.

¹⁴⁰ Opettaja voi olla korvausvelvollinen virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttamastaan vahingosta. Kirjoituksessa ei käsitellä opettajan henkilökohtaista korvausvastuuta.

¹⁴¹ Opetusministeriön julkaisu 20/2000 s. 1.

vahingon estämiseksi. Jos opettaja ei ryhdy vaadittaviin toimiin vahingon välttämiseksi, kyse on toimintavelvollisuuden laiminlyönnistä. Jos opettaja ei ole noudattanut häntä velvoittavaa määräystä ja laiminlyöntiin on liittynyt vahinkoriski, kyseessä on yleensä tuottamus. Opettajan toiminnan moitteettomuutta voidaan arvioida hänen koulutuksensa ja työnohjauksen perusteella.

Oikeushenkilö voidaan tuomita korvausvelvolliseksi oman tuottamuksensa perusteella. Tämä edellyttää sitä, että oikeushenkilön johdon katsotaan toimineen tuottamuksellisesti. Ajatus orgaanivastuusta ei tosin kovin selvästi käy ilmi vahingonkorvauslain sanamuodosta. Ruotsissa Kleineman on korostanut julkisen vallan käyttäjän korvausvastuun luonnetta nimenomaan orgaanivastuuna.¹⁴² Oikeushenkilön tuottamus voi ilmetä esimerkiksi työntekijöiden puutteellisenä ohjeistuksena tai riittämättömänä toiminnan valvontana. Koulukiusaustapauksissa kunnan tuottamus voi ilmetä esimerkiksi siten, että kunta on laiminlyönyt huolehtia opetushenkilökunnan riittävästä valmiuksista koulukiusaustilanteissa. Kuntaa velvoittaa perusopetuslain turvallisuussäännös. Kunnan tehtäviin kuuluu järjestää opetustoimi sitten, että turvallisuuspykälän tavoite pystytään toteuttamaan käytännössä. Julkisyhteisön oma tuottamus esimerkiksi sen toimielimien päätösinä tai toiminnan virheellisenä tai puutteellisenä organisoitina saattaa olla ongelmallista, kun arvioidaan korvausvastuun edellytysten täyttymistä.¹⁴³

Kunta voi joutua korvausvastuuseen vahingosta myös silloin, kun kyseessä on ns. anonymi tuottamus eli on mahdotonta osoittaa tietyn kunnan toimieliimen tai työntekijän toimineen huolimattomasti. Yleiskuvausta vahingon aiheutumistavasta voidaan tällöin pitää riittävänä osoittamaan, että joku työnantajan palveluksessa oleva on menetellyt moitittavasti.¹⁴⁴

Ruotsin korkein oikeus katsoi ns. ”Johanna-tapauksessa” (NJA 2001 s. 755), ettei kunnalle syntynyt korvausvelvollisuutta kiusausvahingoista, sillä asiassa oli koulun puolesta tehty ”vad som rimligen kunnat begöras av den”. Korkein oikeus näytti antavan merkitystä sille, että kunnassa oli yleisesti kiinnitetty huomiota koulukiusaamisen ennalta ehkäisemiseen. Koulussa oli otettu käyttöön tukioppilasjärjestelmä ja kiusaamisesta oli lisäksi käyty keskustelua koululuokissa. Ruotsissa on ratkaisun perusteella päätelty, että korvausvastuu voi

¹⁴² ”Det allmänna ansvar är i principielt hänseende ett ansvar för en juridisk person och inte ett principalansvar dvs ett culpansvar för *annans vållande*.” (kurs. alkuper.) Kleineman, JT 1991–1992 s. 81.

¹⁴³ Korkein oikeus on kiinnittänyt tähän huomiota antaessaan lausuntonsa vahingonkorvauslain uudistamistarvetta käsittelevästä selvityksestä. Oikeusministeriön selvitys. Tiivistelmä lausunnoista 1999 s. 7.

¹⁴⁴ Hemmo 2002 s. 41. Kleineman, JT 1991–1992 s. 80 käyttää anonymistä tuottamuksesta ilmaisua organisaatiotuottamus.

syntyä, mikäli ongelmaan ei suhtauduta vakavasti ja jos sen poistamiseen ei vaikuteta voimakkaasti.¹⁴⁵

Pöyhönen käyttää käsitettä riskipositio oikeussuhteen osapuolen tekemistä strategisista valinnoista.¹⁴⁶ Nämä valinnat liittyvät osapuolen tekemään toimintaohjelmaan (tai tällaisen ohjelman puuttuessa olisivat voineet olla osa sitä). Vastuun syntymistä tarkastellaan suhteessa valittuun toimintalinjaan. Jos vahinko on aiheutunut sellaisesta syystä, joka osapuolen olisi pitänyt tuntea ja siihen olisi pitänyt reagoida jo ennakolta, seurauksena on korvausvastuu.¹⁴⁷ Kunnan korvausvastuun arvioinnissa korostuu paikallisen opetustoimen tai kyseisen koulun mahdollisen kiusauksen vastaisen toimintaohjelman merkitys. Tulevaisuudessa koulujen toimintastrategioilla ja selvityksellä niiden noudattamisesta saattaa olla keskeinen merkitys, kun arvioidaan kunnan tuottamusta koulukiusausatilanteissa. Koulun henkilökunnan reaktioiden asianmukaisuutta voidaan tarkastella lähtien siitä, onko lapsen tai hänen huoltajiensa tai muun tahon ilmoitus koulukiusauksesta otettu vakavasti.

Koulukiusaaminen saattaa joissain tapauksissa jatkua, vaikka koulu yrittäisi vakavasti puuttua siihen. Syynä voi olla esimerkiksi vaikeus löytää tilanteeseen soveltuvia ratkaisumalleja. Niinpä koulukiusauksesta voi joskus seurata vakaviakin vahinkoja, vaikka koulun toiminta täyttäisi korkeallekin asetetut huolellisuusvaatimukset. Sille, ovatko koulun käyttämät toimenpiteet olleet tuloksellisia, ei voida poikkeuksetta antaa ratkaisevaa merkitystä korvausvastuun edellytysten täyttymisen kannalta. Myös tuloksettomat toimet voivat siten olla riittäviä osoittamaan, ettei koulun toiminta ole ollut tuottamuksellista.¹⁴⁸

Kunnat joutuvat yhä enemmän ottamaan toiminnassaan huomioon taloudelliset tekijät. Koulukiusaamisen ennalta estämiseen tähtäävät toimenpiteet ovat myös taloudellisesta näkökulmasta kannattavia, jos niillä voidaan välttää toimenpiteisiin kuluva rahamäärää suurempien vahingonkorvausten maksaminen. Opetustoimen näkökulmasta asiaan liittyy tärkeitä pedagogisia, sosiaalisia ja psykologisia arvoja ja tavoitteita.

---

¹⁴⁵ Tapauksesta tarkemmin Schultz, JT 2001–2002 s. 924. Ruotsissa tapaus herätti runsaasti keskustelua. Anderssonin mukaan debatti keskittyi lähes täysin korkeimman oikeuden päätöksen kritisointiin. Koulukiusauksen uhrin oikeussuojan puutteellisuus kauhistutti niin juridiikan ammattilaisia kuin kansalaisiakin. Andersson 2003 s. 4.

¹⁴⁶ Pöyhönen 2000 s. 181.

¹⁴⁷ Pöyhönen 2000 s. 181–182.

¹⁴⁸ Schultz, JT 2001–2002 s. 920. Ks. myös Bennström, NFT 2003 s. 46: “Man skulle vidare kunna tolka HD:s uttalanden som att det viktigaste i skadeståndsrättsligt hänseende är att skolan har agerat mot pågående mobbning, snarare än *hur*.”

4. Standardisäännöksen vaikutus kunnan toiminnan tuottamusarvioinnissa

4.1. Opetustoimen laatu ja tarkoitus

Opetustoimen laatu ja tarkoitus käyvät ilmi perusopetuslaista. Perusopetuslain 2 §:n mukaan ”opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja”. Perustuslain takaama oikeus opetukseen samoin kuin oppilaille säädetty oppivelvollisuus (perusopetuslain 25 §) korostavat opetustoimen laatuvaatimuksia.

Vahingonkorvauslain esitöiden mukaan julkisen vallan käyttäjälle asetettavien huolellisuusvaatimusten yhteydessä on kiinnitettävä huomiota siihen, onko kyseessä jo vakiintunut toimintamuoto vai uusi hallinnonala.¹⁴⁹ Kun kyse on opetustoimesta, joka on erityisen vakiintunutta toimintaa, huolellisuusvaatimusta ei ole syytä laskea tavanomaista alhaisemmaksi. Kun toimintaa on harjoitettu pitkään, julkisen vallan käyttäjällä on hyvät mahdollisuudet ennakoita toimintaan liittyviä vahinkoriskejä ja varautua vahingoilta.

Julkisen vallan käyttöä sisältävät tehtävät edellyttävät usein erityistä ammattitaitoa. Samoin kuin elinkeinotoiminnalta myös valtiolta ja kunnilta voi edellyttää harkintaa ja huolellisuutta erityisosaamista vaativassa toiminnassa.¹⁵⁰ Opetustointia koskevassa huolellisuusarvioinnissa on perusteltua ottaa huomioon alan erityisasiantuntijalta vaadittavat tiedot. Mitä tärkeämmästä tehtävästä on kyse, sitä suuremmat laatuvaatimukset sen asianmukaiselle hoitamiseksi voitaneen asettaa. Kun opetustoimen kohteena ovat lapset ja nuoret, joille on turvattu oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon, kohderyhmälle tyypilliset turvallisuustarpeet on syytä ottaa huomioon.

Hallintotoiminnassa joudutaan noudattamaan suuremmassa määrin yksityiskohtaisia normeja kuin yksityisoikeudellisessa toiminnassa. Toisaalta hallinto-toimintaan liittyy usein harkintavallan käyttöä, jolloin kynnys katsoa virkamiehen toiminta huolimattomaksi voi olla perusteltua asettaa tavanomaista korkeammalle. Sen sijaan virkamiehen työnantajana olevan julkisyhteisön asettaminen vastuuseen saattaa tällaisessakin tilanteessa olla perusteltua.¹⁵¹ Virkamiehen vapauttamista vastuusta puoltaa esimerkiksi toimintaa sääntelevien

¹⁴⁹ HE 187/1973 s. 18.

¹⁵⁰ Skovgaard 1983 s. 15 ss, joka katsoo viranomaisten toiminnan rinnastuvan yksityisoikeudelliseen asiantuntijavastuuseen toiminnassa vaaditun asiantuntemuksen osalta. Myös Bengtsson 1996 s. 67 pitää tällaista rinnastusta yleisesti perusteltuna, kun kyse on samankaltaisista tehtävistä.

¹⁵¹ Samoin Oikeusministeriön selvitys 1998 s. 16.

määräysten huomattava tulkinnanvaraisuus tai epäselvyys. Sen sijaan on jossain määrin vaikea hyväksyä sitä, että julkisyhteisö voisi vapautua vastuusta, jos sen (tai sitä ylemmällä hierarkian tasolla olevan julkisyhteisön) antamat määräykset eivät ole soveltajan kannalta riittävän selkeitä.

4.2 Tuottamuksen syyn merkitys tuottamusarvioinnissa

Yleensä tuottamuksen syyllle ei ole annettu merkitystä korvausvastuun syntyedellytysten kannalta.¹⁵² Vahingonkorvauslain esitöissä standardisäännöksen osalta todetaan kuitenkin, että ”merkitystä on niin ikään sillä seikalla, ovatko virheen syntymiseen vaikuttaneet viranomaisten toimintatapojen tai organisaation epätarkoituksenmukaisuus vai henkilökunnan vähäisyys tai puutteelliset toimintamahdollisuudet”.¹⁵³ Ilmaisu voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Epätarkoituksenmukainen organisointi ja henkilökunnan riittämätön määrä saattaisivat vaikuttaa vastuuta lieventävästi, jolloin tällaiset seikat saattaisivat johtaa siihen, ettei julkisyhteisö joudu korvausvelvolliseksi. Vahinkoa kärsineen oikeusturvan kannalta on erikoista, että julkisen vallan käyttäjä näyttäisi voivan vedota puutteellisiin toimintamahdollisuuksiinsa ja tällä perusteella välttää korvausvelvollisuuden.¹⁵⁴

Nykyisin lähes jokainen hallinnon ala kamppailee riittämättömien resurssien kanssa. Tulkinta johtaisi kestävämpään tulokseen, sillä viranomaisen kanssa asioivalla yksityisellä ei ole käytännössä mahdollisuutta vaikuttaa toiminnan asianmukaisuuteen.¹⁵⁵ Jos tietty viranomaistoiminta on päätetty tietoisesti hoi-

¹⁵² Hemmo 1996 s. 87.

¹⁵³ HE 187/1973 s. 18. Esitöissä käytetään tässä kohtaa sanaa ”vai” ikään kuin puutteellisten resurssien merkitys olisi erilainen sen mukaan, onko kyse viranomaisen itse järjestämisestä toimintaan liittyvistä puutteista vai vähäisestä työntekijämäärästä ja työntekijöiden riittämättömistä mahdollisuuksista toimia huolellisesti. Kun työntekijöiden lukumäärä ja heidän toimintansa järjestäminen kuuluvat viranomaiselle samoin kuin sen toiminnan organisointi yleensä, on vaikea nähdä, mitä asiallista eroa lausumalla on mahdollisesti tavoiteltu.

¹⁵⁴ Ruotsin SKL:n esitöissä todetaan, että standardisäännös saattaisi vaikuttaa korvausvastuuta rajoittavasti, kun vahingon syynä on puutteellisesta suunnittelusta tai riittämättömistä resursseista johtuva vähäinen viivästys, kiireestä johtuva pieni virheellisyys tai suuri työtaakka. Ks. Prop 1972:5 s. 326. Bengtsson 1996 s. 58 toteaa Ruotsin oikeustilasta standardisäännöksen voimassa ollessa seuraavaa: ”det var tänkbart att skadeståndskravet ändå kunde ogillas, eftersom man inte kunde begära bättre av en myndighet med hänsyn till de förhållanden varunder den arbetade.”

¹⁵⁵ Suomessa Arti 1981 s. 152–155 on suhtautunut varauksin julkisen vallan käyttäjän toimintamahdollisuuksien puutteisiin vastuun lieventäjänä. Arti korostaa, että kyseessä on julkisen vallan käyttäjän vastuuta rajoittava poikkeussäännös, jota on tulkittava suppeasti.

taa niukoin resurssein, on samalla varauduttava siihen, että vahinkoriski voi olla suurempi kuin jos toimintaan panostettaisiin enemmän. Jos toiminnasta seuraa vahinkoa, ei ole kohtuullista sulkea vastuuta pois resurssien vähäisyyden perusteella vaan päinvastoin velvoittaa viranomainen korvaamaan vahinko, joka on tietoisin turvallisuudesta säästämisen seurausta. Oikeusministeriön selvityksessä pidetäänkin resursseihin vetoamisen vastuuta lieventävää vaikutusta outona riskinjakonäkökohtiin liittyen.¹⁵⁶ Kun toiminnan harjoittajalla on tiedossaan toiminnan luonne ja siihen liittyvät vahinkoriskit, on kohtuullista odottaa, että tällaisiin seikkoihin kiinnitetään huomiota ja pyritään minimoimaan vahinkoriski. Lähtökohdaksi sopisi paremmin se, että puutteellisiin toimintamahdollisuuksiin vetoaminen voisi vapauttaa julkisen vallan käyttäjän korvausvastuusta vain poikkeuksellisesti. Tällaisena poikkeuksena voisi tulla kyseeseen esimerkiksi niin yllättävä tai äkillinen muutos työmäärässä, ettei viranomainen ole voinut siihen kohtuudella varautua.¹⁵⁷

Standardisäännöksen soveltamiseen liittyä muutamia muitakin ongelmallisia vaikutuksia. Ensinnäkin se saattaa korvausvastuuta kaventavana lainkohtana vaikuttaa siten, että kohtuullista huolellisuustasoa arvioidaan yksinomaan julkisen vallan käyttäjän näkökulmasta.¹⁵⁸ Vahinkoa kärsineen kannalta olisi oleellisempaa painottaa toiminnasta aiheutuneita seurauksia eikä vahinkoon johtaneita seikkoja.

4.3 Vahinkojen laatu

Standardisäännöstä sovelletaan julkisen vallan käytöstä aiheutuneisiin vahinkoihin riippumatta niiden laadusta tai määrästä. Korvausvastuun edellytyksiä harkittaessa saattaisi olla tarkoituksenmukaista antaa merkitystä myös aiheutu-

¹⁵⁶ Oikeusministeriön selvitys 1998 s. 16.

¹⁵⁷ Hemmo huomauttaa oikeusministeriön selvityksestä (Oikeusministeriön selvitys 1998) antamassaan lausunnossa, ettei yksityisoikeudellinen oikeussubjektikaan voi välttää vastuutaan vetoamalla esimerkiksi henkilökuntansa vähyteen tai turvajärjestelyjen riittämättömyyteen. Huomattavasti ankarampaa tulkintaa edustaa näkemys, jonka mukaan erilaiset puutteellisuudet viranomaisen toiminnassa jo sinällään osoittavat, että kohtuudella asetettavat vaatimukset on alitettu. Korkein oikeus on edellyttänyt toisinaan melko ankarankin tulkinnan mukaista huolellisuutta. Ks. esimerkiksi KKO 1994:121 ja KKO 1995:69.

¹⁵⁸ VahL:n esityöt tukevat käsitystä, jonka mukaan hallintotoiminnan sujuvuus on keskeinen standardisäännöksen tulkintaan vaikuttava seikka. Merkitystä annettaisiin niille viranomaisko-neistoa rasittaville tekijöille, jotka ovat myötävaikuttaneet vahingon syntymiseen. HE 187/1973 s. 18. Ruotsin SkL:n esitöissä lähdetään siitä, että kohtuullinen huolellisuustaso määritellään vahingonkärsijän näkökulmasta. Ks. lähemmin Bengtsson 1976 s. 201–202 ja SOU 1993:55 s. 67.

neen vahingon laadulle.¹⁵⁹ Toiminnassa, joka sisältää henkeä tai terveyttä uhkaavia riskejä, vaadittava huolellisuuden taso voidaan asettaa korkeammalle kuin jos odotettavissa on lähinnä esinevahinkoja. Koulukiusaus on yleistä ja siihen liittyy riski henkilövahingoista. Henkilövahinkojen luonne puoltaa niiden rajaamista standardisäännöksen soveltamisalan ulkopuolelle.

Ruotsissa lainsäätäjään tarkoituksena on ollut, että standardisäännöstä sovellettaisiin lähinnä varallisuusvahinkojen yhteydessä. Sen sijaan henkilö- ja esinevahinkojen korvaamista ei olisi syytä erityisesti rajoittaa.¹⁶⁰ Vahingonkorvauslain yleislinjasta poiketen varallisuusvahinko korvataan, kun se on aiheutettu julkista valtaa käyttäen. Suomessakin voidaan yhteispuhjoismaisen lainvalmistelun perusteella esittää, että lainsäätäjä on tahtonut rajoittaa korvausvastuuta pitäen silmällä nimenomaan varallisuusvahinkoja. Standardisäännöksen soveltaminen olisi näin perusteltua lähinnä silloin, kun vahingot ovat vähäisiä. Vahingonkärsijän oikeusturvan tarve korostuu, kun vahinko on vakava ja kohdistuu henkeen tai terveyteen. Erityisesti henkilövahinkojen luonne puoltaa niiden rajaamista standardisäännöksen soveltamisalan ulkopuolelle.¹⁶¹ Vahingonkärsijän oikeussuojan kannalta näyttää kohtuuttomalta, jos hänen mahdollisuutensa saada korvaus henkilövahingosta on heikompi, kun vahinko on aiheutettu julkista valtaa käyttäen.

5. Korostettu huolellisuusvelvollisuus?

5.1 Kunnan ja koululaisen välisen oikeussuhteen erityispiirteistä

Tuomioistuinten ja muiden viranomaisten on tulkittava lakeja siten, että ratkaisut edistävät perusoikeuksien toteutumista.¹⁶² Tämä perustuslakivaliokunnan asettama vaatimus perusoikeusmyönteisestä laintulkinnasta velvoittaa lainsoveltajaa kaikilla oikeudenoilla. Koulukiusausvahinkojen osalta se voi merkitä huomion kiinnittämistä siihen, että koululaisen oikeus osallistua turvallisesti opetukseen toteutuu. Julkisyhteisöjen vastuun sääntelyä koskenut varovaisuus vahingonkorvauslain valmisteluvaiheessa ei ongelmitta sovi yhteen lain säätä-

¹⁵⁹ Ruotsissa lainsäätäjä on tarkoittanut, että standardisäännöstä sovellettaisiin lähinnä vain varallisuusvahinkojen yhteydessä. Sen sijaan henkilö- ja esinevahinkojen korvaamista ei olisi syytä erityisesti rajoittaa. Ks. tarkemmin Bengtsson 1976 s. 32.

¹⁶⁰ Bengtsson 1976 s. 32.

¹⁶¹ ”Standardia voidaan harkita kuitenkin vain sellaisilla aloilla, joissa vakavat, esimerkiksi terveyteen, vapauteen ja vähäistä suuremmat varallisuuteen kohdistuvat vahingot eivät ole mahdollisia.” Kukkonen 1996 s. 482.

¹⁶² PeVM 25/1994 vp, s. 4 ja Viljanen, LM 1990 s. 203–236.

misen jälkeen tapahtuneen oikeuskehityksen kanssa. Esimerkiksi standardisäännöksen vastuuta rajoittava vaikutus voi joutua ristiriitaan vahingonkorvauslain perusoikeusmyönteisen tulkinnan kanssa. Perusoikeusmyönteinen tapa tulkita VahL:ia saattaa edellyttää jopa tuottamusvaatimuksen tiukentamista.¹⁶³ Tämänsuuntainen kehitys korostaisi vahingonkorvauksen hyvittämistävoitetta.

Vahingonkorvausoikeuden eräs kehityspiirre on korvausvastuun sitominen osapuolten toimintarooleihin.¹⁶⁴ Koulun (kunnan) ja oppilaan välisen oikeussuhteen erityispiirteet on syytä ottaa huomioon, kun arvioidaan korvausvastuun edellytyksiä. Oikeussuhde ei ole tyyppillinen deliktisuhde, jossa vahinko aiheutuu kahden toisilleen vieraan osapuolen välillä. Vaikka kunnan ja koululaisen välillä ei ole sopimusta, oikeussuhteesta voidaan tunnistaa myös sopimuksenkaltaisia piirteitä.¹⁶⁵ *Osapuolten välillä on erityissuhde, jota leimaavat muun muassa kunnan velvollisuus huolehtia perusopetuksen järjestämisestä ja oppilaan oikeus opetukseen.* Oikeussuhde perustaa oppilaalle erityisiä oikeussuojaodotuksia, sillä oppilas on kouluun määrätynlaisessa luottamussuhteessa. Oppilaan koulunkäynnin asianmukainen kulku riippuu suuresta määrin koulutuksen järjestäjän toimenpiteistä. Kyse on lisäksi lapsen suhteesta viranomaiseen. Lapsella on oikeus odottaa, että opetusviranomaiset toimivat kaikissa tilanteissa muun muassa lapsen oikeuksien sopimuksen velvoittamalla tavalla. Oikeussuhteen luonteen perusteella voi olla perusteltua laajentaa suhteeseen liittyviä huolellisuusvaatimuksia.¹⁶⁶ Erityisiä oikeussuojaodotuksia perustava luottamussuhde voi olla oikeussuhteen läheisyyttä koskeva näkökohta, joka saattaa ankaroitaa korvausvastuuta.¹⁶⁷

5.2 Oikeussuhteen heikomman osapuolen suojaaminen

Lapsen erityisen oikeussuojan tarve vahingonkärsijänä voidaan liittää laajempaan velvoiteoikeudelliseen näkökulmaan oikeussuhteen heikomman osapuolen suojaamisesta. Vahingonkorvausoikeudessa heikomman suojaa korostava oppi on otettu huomioon erityisesti sopimusperusteisissa vahingonkorvaus-

¹⁶³ Hemmo 1998 s. 227 huomauttaa, ettei VahL ole esteenä deliktivastuun kehittämislle tavantomaista tuottamusvastuuta ankarampaan suuntaan.

¹⁶⁴ Hemmo 1996 s. 161.

¹⁶⁵ Hallinto-oikeussuhteen sopimuksenkaltaisista piirteistä Kleineman, JT 1991–1992 s. 89.

¹⁶⁶ Hemmo 1998 s. 386–387 katsoo, että oikeudellisesti merkityksellisen erityissuhteen olemassaolo voi vaikuttaa myös korvauksen määrään.

¹⁶⁷ Hemmo 1998 s. 369–370.

vastuussa. Tällöin sääntely on liittynyt sopimusosapuolten erityispiirteiden huomioon ottamiseen ja sopimusvapauden vaikutusten rajoittamiseen. Sopimuksen ulkoisen vahingonkorvausvastuun osalta heikomman suojele voi näkyä henkilösidonnaisuuden korostamisessa. Huomioon otetaan tällöin vahingonkärsijän ja vahingonaiheuttajan henkilöön liittyvät erityispiirteet.¹⁶⁸

Vahingonkärsijää on suojattu erityislainsäädännössä – esimerkiksi kuluttajaa tuotevastuulaissa ja potilasta potilasvahinkolaissa. Erityinen suojan tarve on tavallisesti yhteydessä henkilövahinkoihin. Oikeussuojaa on parannettu helpottamalla vastuuperusteen täyttymistä siten, että vastuu lähenee tuottamuksesta riippumatonta vastuuta.¹⁶⁹ Kun vahingonkärsijä rinnastuu kuluttajaan tai hänen suojantarpeensa liittyy oikeussuhteeseen, jonka toisena osapuolena on elinkeinonharjoittaja, ankaraa vastuuta voidaan pitää lainsäädännössä pääsääntöisenä vastuumuotona.¹⁷⁰

Lapset ovat ikänsä ja kehitystasonsa puolesta erityisen suojelun tarpeessa. Turvallisuus kouluympäristössä on selkeästi yhteydessä siihen, miten opetus-toimesta vastaavat ja koulun työntekijät toimivat. Voidaan katsoa, että kouluympäristöltä edellytetään tavanomaista korkeampaa turvallisuustasoa toiminnan luonteen ja siihen osallistuvan joukon erityispiirteiden vuoksi. Tässä yhteydessä voidaan löytää yhtymäkohtia oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa kehittyneeseen oppiin ns. korostetusta huolellisuusvelvollisuudesta. Korvausvastuu on tietyillä elämänalueilla kehittynyt normaalia tuottamusvastuuta ankarammaksi.¹⁷¹ Näissäkin tilanteissa huomiota kiinnitetään toiminnan huolellisuuteen, mutta vaadittava huolellisuustaso on nostettu niin korkealle, että se ylittää toiminnalta tavallisesti vaaditun huolellisuuden asteen.¹⁷²

---

¹⁶⁸ Hemmo 1996 s. 295.

¹⁶⁹ Potilasvahinkolain esitöissä viitataan TSS-oikeuksia koskevaan yleissopimukseen ja liitetään oikeus potilasvahinkokorvaukseen potilaan korkeatasoiseen hoitoon. HE 54/1986 s. 2.

¹⁷⁰ Hemmo 1996 s. 274. Hemmo viittaa tuotevastuulain ja potilasvahinkolain lisäksi ydinvastuulakiin, ympäristövahinkolakiin, henkilörekisterilakiin sekä kiinteistörekisterilakiin.

¹⁷¹ Korostettua huolellisuutta on oikeuskäytännössä vaadittu yleisten kulkuväylien kunnossapitajilta, yleisessä käytössä olevista tiloista ja alueista vastaavilta, ammattimaisten yleisöpalvelusten tarjoajilta, yleisötilaisuuksien järjestäjiltä ja asiantuntijapalvelujen tarjoajilta.

¹⁷² Tuomioistuimet eivät mielellään puutu oikeusperiaatteiden hallitsevaan asemaan. Niinpä vahingonkorvausvastuun muuttuminen käytännössä aikaisempaa ankarammaksi on tapahtunut osin tuottamusperiaatteen sisällä. Wilhelmsson, Oikeus 1986 s. 115. Pöyhönen, OT 1999 s. 328 katsoo, että konstruktio korostuneesta huolellisuusvelvollisuudesta sopii vahingonkorvausoikeuden tuottamukseen. Kun tilanteita, joissa on vaadittu tavanomaista huolellisuutta huolellisempaa toimintaa on koottu yhteen ja toisaalta erotettu ankarasta vastuusta, ”sadaan tuottamusvastuun ankaroitumista ilmentävät kehityskulut juridisesti eristettyä vaarattomiksi ja niiden eskaloituminen siten estettyä”.

Korostettua huolellisuutta on vaadittu tyypillisesti sellaisissa tilanteissa, joissa on ollut kyse kantajan turvallisuudesta. Vastuuseen on joutunut usein taho, joka ylläpitää toiminnan rakenteita ja tekee päätökset muun muassa toimintaan liittyvästä turvallisuustasosta. Vahinkojen aiheutuminen sinänsä on kyseessä olevan, yhteiskunnallisesti hyödyllisen toiminnan, toiminnan normaali ja tavanomainen seuraus.¹⁷³ Toiminnalle asetettua tavanomaista korkeampaa vaatimustasoa on perusteltu muun muassa vahingonkärsijän suojantarpeella.¹⁷⁴ Vahinkoa kärsinyt on ollut asemassa, jossa hän on voinut perustellusti luottaa tilojen ja toiminnan turvallisuuteen. Hän on tullut valmiiseen toimintaympäristöön ilman mahdollisuutta vaikuttaa toimintaa koskeviin päätöksiin.¹⁷⁵ Tavanomaista vaativampi mittapuuhon on saatettu asettaa myös sillä perusteella, että vastaaja saa taloudellista hyötyä toiminnasta tai kun tilojen haltijalla on velvollisuus huolehtia tilojen kunnosta.¹⁷⁶

Ruotsissa Rädä Barnen -järjestö tahtoo tiukentaa kuntien korvausvastuuta koulukiusausvahingoista. Järjestön mukaan kunnan tulisi vastata vahingoista siinäkin tapauksessa, että se on yrittänyt saada kiusauksen loppumaan, mutta toimenpiteet eivät ole tuottaneet tulosta. Näkemystä perustellaan ensinnäkin oppivelvollisuudella, jonka turvallisesta suorittamisesta vastuu kuuluu aikuisille. Ankaraa vastuuta puolletaan myös viittaamalla lasten erityisen suojelun tarpeeseen. Kasvat lapset ovat herkkiä ja heidän aikaperspektiivissään kiusattuna oleminen voi tuntua pitkältä ajanjaksolta.

Rädä Barnen huomauttaa, että kiusausvahinkojen korvaamisella on positiivisia vaikutuksia sekä yleisesti että kiusatun lapsen osalta. Korvausvastuun asettaminen vaikuttaa ennaltaehkäisevästi siten, että kiusaustapauksiin suhtaudutaan vakavasti. Tämän seurauksena tuhannet lapset saavat käydä koulua ilman kiusaamista. Vaikutuksen arvoa ei ole mahdollista mitata rahassa. Yksittäisen kiusatun lapsen osalta vahingon korvaaminen on hyvitys kärsitystä vahingosta. Sillä on myös symbolista merkitystä: näin voidaan osoittaa julkisesti, että syyllinen kiusaustapauksiin ei ole kiusattu vaan kiusaaja.¹⁷⁷

¹⁷³ Pöyhönen-Korhonen, OT 1999 s. 328.

¹⁷⁴ Kun vahingonkärsijä on vahingonaiheuttajaa heikommassa asemassa, ensiksi mainitun suojantarvetta voidaan perustellusti pitää keskeisenä arvona vastuukysymyksiä arvioitaessa. Hemmo 1996 s. 281.

¹⁷⁵ Pöyhönen 1999 s. 193.

¹⁷⁶ Ks. Hemmo 1998 s. 217–218 ja Hemmo 2002 s. 26–27.

¹⁷⁷ Ks. www.rb.se/assets/pdf/filer/raknamedmig. Andersson torjuu ajatuksen ankarasta vastuusta koulukiusaustapauksissa. Hän katsoo, että koulut joutuisivat harjoittamaan huomattavasti nykyistä kovempaa kontrollia ja ottamaan käyttöön pakkokeinoja, jotta koulukiusauksen ennalta estäminen olisi tehokasta. Seuraukset eivät välttämättä olisi lapsen edun kannalta positiivisia. Andersson 2003 s. 16.

5.3 Oppivelvollisuuden merkitys

Opetustoimelle on perusopetuslaissa asetettu selkeä velvollisuus huolehtia koulunkäynnin turvallisuudesta. Turvallisuusvelvoitteen merkitys korostuu, kun otetaan huomioon, että oikeus perusopetukseen on subjektiivinen perusoikeus, jonka tehokas toteuttaminen on julkisen vallan käyttäjän vastuulla. Koululaista ei koske ainoastaan oikeus opetukseen, mutta myös oppivelvollisuus. Oppivelvollisuus sisältää koululaista velvoittavan elementin. Voidaan ajatella, että oppivelvollisuus on tärkeä yhteiskunnan näkökulmasta, sillä on tärkeää, että kansalaiset saavat peruskoulutuksen. Oppivelvollisuus on ilmaus valtion käyttämästä pakosta. Tämä oikeussuhteen elementti voi puoltaa opetuksen järjestäjän varsin kattavaa korvausvastuuta tilanteissa, joissa vahinkoa aiheutuu oppivelvollisuuden suorittamisesta.¹⁷⁸

Yhteiskunnan näkökulmasta kunnan korostunutta vastuuta voidaan tarkastella lähtökohdasta, jonka mukaan jokainen yhteiskunnan jäsen on jossain vaiheessa koululainen. On sattumanvaraista, ketkä oppilaista joutuvat kiusauksen kohteeksi. Olisi kohtuutonta jättää heille aiheutuneet kiusausvahingot korvaamatta. Vahingonkorvauksen maksaminen ”kuntalaisten yhteisestä kassasta” on oikeudenmukainen reaktio tilanteeseen.

Ratkaisussa KKO 2002:56 oli kyse tilanteesta, jossa varusmies oli saanut surmansa puolustusvoimien kovapanosammunnoissa. Valtio velvoitettiin suorittamaan varusmiehen läheisille korvausta kärsimyksestä, sillä vahinkoon johdaneessa puolustusvoimien toiminnassa ilmennyt huolimattomuutta oli kokonaisuudessaan pidettävä törkeänä. Korkein oikeus määräsi valtion maksamaan varusmiehen läheisille Vahl 5:4a§:n 1 momentissa tarkoitettua kärsimyskorvausta. Korkein oikeus totesi, että korvauksen maksamista oli pidettävä kohtuullisena varusmiehen saatua surmansa 19-vuotiaana lakisääteistä asevelvollisuutta suorittaessaan. Merkitystä annettiin näin paitsi surmansa saaneen iälle myös lakiin perustuvalla velvollisuudella osallistua asepalvelukseen.

5.4 Prosessuaalisia kysymyksiä

Vastuun ankaruuteen vaikuttavat olennaisesti todistusharkinta, näyttökynnys ja todistustaakka.¹⁷⁹ Vahingonkorvausprosessissa ei välttämättä ole syytä erotella toisistaan kysymyksiä vahingosta, tuottamuksesta ja syy-yhteydestä. Saattaa olla tarkoituksenmukaisempaa tarkastella näitä vastuuedellytyksiä kokonais-

¹⁷⁸ Bennström, NFT 2003 s. 49.

¹⁷⁹ Klami, DL 1992 s. 579 huomauttaa, ettei siitä, onko kyseessä tuottamukseen perustuva vai tuottamuksesta riippumaton vastuu vielä voida päätellä, miten ankaraksi vastuu käytännössä muodostuu.

valtaisemmin, jolloin vahva näyttö jonkun edellytyksen olemassa olosta voi kompensoida toiseen kysymykseen liittyviä puutteita.¹⁸⁰

Todistustaakkaa kääntämällä poiketaan siitä periaatteesta, että riski epäselvästä tosiseikasta jää kantajan vahingoksi. Tämä voi olla perusteltua, jos vahingonkäräjien on vaikea tarkkaan selvittää vahingon syytä ja tuottamuksen olemassaoloa, mutta täysin objektiivista vastuuta ei haluta omaksua. Viranomaiskoneiston ulkopuolisten on usein vaikea riittävän tarkasti selvittää asioiden kulkua hallinnon sisällä. Kun vastaajana on kunta, todistustaakka on perusteltua asettaa vastaajalle, jolla on kantajaa paremmat edellytykset selvittää koulun toiminta kiusausasiassa. Koulun kannalta on tärkeää, että se voi osoittaa noudattaneensa opetustoimen ohjeita kiusaustilanteiden varalle. Kiusatulle – etenkin kun kyse on lapsesta – ei ole kohtuullista asettaa kovin pitkälle menevää velvollisuutta näyttää esimerkiksi koulua koskevien menettelyohjeiden puuttuminen tai opettajien passiivisuus asiassa. Jos vastaajana ovat kiusaajan huoltajat, vastakkain on kaksi yksityistä tahoja. Tällöin kantajalle on perustellumpaa asettaa velvollisuus näyttää toteen korvausvastuun edellytykset.

Ruotsalaisessa hovioikeustapauksessa vastaajana ollut kunta väitti, ettei kaikkia vastaajan väittämiä kiusaamistapauksia ollut lainkaan sattunut. Tuekseen kunta vetosi siihen, etteivät opettajat olleet havainneet näitä tapahtumia.¹⁸¹ Suomalaisessa hovioikeusratkaisussa todistajana kuullut opettajat eivät muistaneet, että kantajaa olisi kiusattu koulussa. Kiusaamishavainnoista löytyi kuitenkin opettajien kirjallista dokumentaatiota. Koulun oppilaiden muistikuvat kiusaamisesta sen sijaan olivat tallella.¹⁸²

Koululaisen kannalta on kohtuutonta, jos hänen oikeutensa vahingonkorvaukseen jää toteutumatta esimerkiksi sen vuoksi, ettei koulussa ole ollut riittävästi henkilökuntaa tai että oppilaiden valvonta ylipäänsä on puutteellisesti järjestetty. Opetushenkilökunnan on syytä dokumentoida kiusaamiseen liittyvät väitteet ja havainnot, ettei kiusatun oikeusturva jäisi muistikuvien varaan. Julkisen vallan käytön yhteydessä aiheutuneissa vahinkotilanteissa saattaakin olla perusteltua edellyttää näyttöltä tavanomaista vähemmän.¹⁸³

¹⁸⁰ Klami – Sorvettula – Hatakka 1987 s. 94–102.

¹⁸¹ Svea Hovrätt, adv 13, dom 2001-02-15 DT 11 i mål FT 8116-99.

¹⁸² Turun HO S 99/2345, 1.3.2001. Opettajien kyky tunnistaa kiusaaminen ei suomalaisten tutkimustulosten mukaan ole kovin hyvä edes silloin, kun kiusaaminen on systemaattista ja jatkuvaa. On arvioitu, että opettajat ovat selvillä vain joka toisen toistuvasti kiusatun lapsen tilanteesta. Kiusatuiksi luokiteltiin oppilaat, jotka sekä omasta mielestään että vähintään neljän luokkatoverin mielestä olivat kiusattuja. Salmivalli 2003 s. 36–37.

¹⁸³ Näin Oikeusministeriön selvitys 1998 s. 16. Ståhlberg esittää, että näyttövaatimusten on toteutettava aineellisten säännösten tavoitteita ja johdettava oikeudenmukaiseen ratkaisuun yksittäistapauksessa. Osapuolten mahdollisuudet esittää näyttöä on otettava huomioon. Ståhlberg 1993 s. 322–323.

Oikeuskirjallisuudessa on puollettu tuottamukseen liittyvän todistustaakan kääntämistä, kun kyse on viranomaistoiminnassa aiheutuneesta vahingosta.¹⁸⁴ Seurauksena on tällöin tavallista tuottamusvastuuta ankarampi vastuumuoto ilman että kyse olisi tuottamuksesta riippumattomasta vastuusta. Kun kyse on tuottamuksen toteen näyttämisestä sopimuksen ulkopuolisessa suhteessa, näyttövaatimusta ei ole syytä asettaa kovin tiukaksi, jos kantajan näyttömahdollisuudet eivät ole kovin hyvät.¹⁸⁵

Kunnan näkökulmasta saattaisi olla merkityksellistä saada myös kiusaamista harjoittaneiden oppilaiden sekä heidän huoltajiensa mahdollinen vastuu oikeudellisesti arvioitua. Kiusaajat ovat siviilioikeudellisessa vastuussa teoistaan myös alaikäisinä. Vanhemmilla puolestaan on kasvatukseen ja valvontavelvollisuuteen perustuva vastuu siitä, etteivät lapset aiheuta muille vahinkoa. Koulukiusaaminen on usein monimutkainen kokonaisuus ja useiden tekijöiden seurausta. Jos tilannetta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, voi tuntua riittämättömältä selvittää juridisesti ainoastaan kunnan osuutta tapahtumakulkuihin. Kunnalla on OK 18:5.1 §:n perusteella mahdollisuus esittää oikeudenkäynnissä takautumisvaatimus koulukiusaajaa tai hänen huoltajiaan vastaan siltä varalta, että kunta häviää asian. Tällaista vaatimusta koskeva kanne voidaan käsitellä samassa oikeudenkäynnissä pääasian kanssa.

VI KIUSAAJAN KORVAUSVASTUU

1. Lapsen siviilioikeudellinen vastuunalaisuus

Myös alaikäiset ovat siviilioikeudellisessa vastuussa vahinkoa aiheuttaneista teoistaan (VahL 2:2).¹⁸⁶ Ei olekaan poissuljettua, etteikö myös alaikäinen koulukiusaaja voisi joutua korvausvastuuseen aiheuttamistaan kiusausvahingoista. Alle 18-vuotiaan korvausvastuu on kuitenkin täysikäisten vastuuta suppeampaa, sillä sekä tuottamusarvointi että korvausmäärän harkinta on tehtävä koh-

¹⁸⁴ Saxén 1975 s. 432 ja Paaso 1992 s. 106–107.

¹⁸⁵ Jonkka 1991 s. 87–91.

¹⁸⁶ Oikeuskäytännössä jopa 3-vuotiaita on tuomittu korvausvelvollisiksi. Ks. KKO 1928 II 312 ja KKO 1937 II 484. Oikeuskäytäntö vahingonkorvauslain voimaan tulon jälkeen koskee lähinnä 12–15-vuotiaita (KKO 1983 II 26, 1991:73 ja 1993:55). Myös alle 10-vuotiaita on tuomittu korvausvastuuseen, kuten tapauksessa KKO 1984 II 93. Opetusministeriön selvityksessä todetaan, että oppilaat ovat vastuussa koulussa aiheuttamistaan vahingoista sen mukaan, kun vahingonkorvauslaissa säädetään. Tässä yhteydessä tuodaan esille ainoastaan oppilaan aiheuttamat omaisuusvahingot. Henkilövahingoista ei mainita mitään. Opetusministeriön julkaisuja 20/2000 s. 35.

tuuspainotteisesti.¹⁸⁷ Korvausvastuu on tavanomaista tuottamusvastuuta lievempää, sillä alaikäisiin ei sovelleta samoja käyttäytymisvaatimuksia kuin täysikäisiin. Lapsen käyttäytymistä verrataan muiden samaan ikäryhmään kuuluvien tai muutoin samalla kehitystasolla olevien käyttäytymiseen, joten vaatimustaso on täysi-ikäisiltä edellytettyä alhaisempi. Mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä todennäköisempää on, että hänet katsotaan korvausvelvolliseksi, mikäli korvausvastuun edellytykset muutoin täyttyvät.

Kiusaamisen käsitteen epäselvyys voi aiheuttaa vaikeuksia kiusaamisen tuottamuksellisuutta arvioitaessa. Lasten terveeseen kasvuun kuuluu positiivinen kiusoittelu, tasavertainen voimien koettelu ja lasten ryhmien muotoutumisen muut mekanismit.¹⁸⁸ Tavanomaiseen elämään kuuluvana käyttäytymisenä ei sen sijaan voi pitää fyysistä tai psyykkistä vihamielistä käyttäytymistä, joka on siihen puuttumisesta huolimatta toistuvaa ja jossa kiusattu on kiusaajaan alisteisessa asemassa. Ellei kyse ole kiusaajan kehitystasoon tai mielenterveyteen liittyvistä erityispiirteistä, tällainen kiusaaminen voi toteuttaa tuottamuksen tunnusmerkistön eikä tuottamusarvioinnissa ole tällöin perusteltua lieventää vastuuta kiusaajan iän perusteella.¹⁸⁹ Vahinkoa kärsineen näkökulmasta olisi kohtuutonta, jos korvausvastuu sulkeutuisi pois sillä perusteella, että kiusaaminen katsottaisiin ikäryhmälle tyypilliseksi ilmiöksi.¹⁹⁰

2. Korvausmäärän kohtuullisuus

Alle 18-vuotiaan vahingonaiheuttajan maksettavaksi on tuomittava kohtuullinen määrä hänen tuottamuksella aiheuttamastaan vahingosta. Kohtuullisen korvauksen määräämistä on siten pidettävä pääsääntönä, eikä alaikäisiin sovelleta VahL:n yleistä sovittelusäännöstä. Asianosaisten ei tarvitse esittää kohtuullistamisvaatimuksia, sillä tuomioistuin määrää kohtuullisen korvauksen viran puo-

¹⁸⁷ HE 187/1973 s. 14 ja Hemmo 1998 s. 235.

¹⁸⁸ Tikkanen 1997 s. 4 ja Salmivalli 2003 s. 10–12. Erimielisyyksien selvittely on lapselle hyödyllinen mahdollisuus oppia tunnistamaan omia tunnereaktioitaan, hallitsemaan tunteitaan ja sopimaan riitoja. Salmivalli mts. 10.

¹⁸⁹ Tikkanen 1997 s. 4–5 esittelee tutkimuksessaan kansainvälisiä tutkimustuloksia kiusaajien profiilista. Tulosten valossa näyttää siltä, että koulukiusaaja on psyykkisiltä ominaisuuksiltaan usein tavallisesta poikkeava. Koulukiusaajia luonnehtivat muun muassa seuraavat ominaisuudet: hyperaktiivisuus, keskimääräistä voimakkaampi neuroottisuus, tavanomaista alhaisempi älykyys, myönteinen asennoituminen väkivaltaan, fyysinen vahvuus, aggressiiviset asenteet. Tavallista useammin kiusaajat tulevat perheistä, joissa laiminlyödään, torjutaan tai hyväksikäytetään lapsia ja joissa on väkivaltainen tai aggressiivinen ilmapiiri.

¹⁹⁰ Salmivalli 2003 s. 13 huomauttaa, että jopa ammattikasvattajilla saattaa yhä olla näkemyksiä, joiden mukaan kiusaaminen ”kuuluu lasten vuorovaikutukseen” tai ”karaisee luonnetta”.

lesta. Korvausmäärän kohtuullisuutta harkittaessa otetaan huomioon vahingonaiheuttajan ikä ja kehitystaso, vahinkoa aiheuttaneen teon laatu, vahingon aiheuttajan ja vahinkoa kärsineen varallisuusolot sekä muut olosuhteet.¹⁹¹

Lapsen maksettavaksi määrätyn korvauksen tulee olla ensimmäisen kriteerin perusteella sitä vähäisempi osuus vahingosta, mitä nuorempi lapsi on.¹⁹² Näin ollen vahingonkärsijän oikeussuojaan vaikuttaa se, minkä ikäinen lapsi on vahingon aiheuttanut. Hallituksen esityksessä todetaan, että 15-vuotta täyttäneiden vastuuta tulisi pääsääntöisesti lieventää vain varallisuusolojen perusteella.¹⁹³ Näin ollen ikä voisi vain harvoin tulla kyseeseen korvausmäärää alentavasti, kun vahingonkärsijä on täyttänyt 15 vuotta. Alle 18-vuotiaat muodostavat laajan ryhmän, mikä on syytä ottaa huomioon, kun harkitaan kohtuullista korvausmäärää. Vahingonkorvauslakia säädettäessä on tarkoitettu, että eri ikäisille lapsille tuomittavat korvausmäärät todella vaihtelevat, eikä kaikkien alle 18-vuotiaiden korvausvastuuta sovitella samalle tasolle.¹⁹⁴

Ratkaisussa KKO 1993:55 oli kyse enemmän tapaturman kaltaisesta tilanteesta, jossa sekä kantaja että vastaajat olivat lapsia. On kiinnostavaa havaita, kuinka paljon oikeus on kohtuullistanut korvaussummia vastaajien iän perusteella. Tapauksessa 12-vuotiaat lapset olivat leikkiessään kaataneet maahan tulenarkaa aihetta ja sytyttäneet sen tuleen. Palavaa nestettä sisältävä astia oli lentänyt 8-vuotiaan lapsen päälle. Seurauksena oli vaikeita palovammoja vartalon etupuolelle, alaraajoihin ja pakaroihin siten, että noin 40 % ihosta oli palanut. Täysimääräiseksi korvaussummaksi arvioitiin kivusta ja särystä 45 000 markkaa sekä pysyvistä viasta ja toiminnallisesta haitasta 300 000 markkaa. Kaikki asianosaiset olivat varattomia. Alioikeus harkitsi vastaajien iät, kehitystason, teon laadun ja osapuolten varallisuusolot huomioon ottaen kohtuulliseksi velvoittaa vahingonaiheuttajat korvaamaan kivusta ja särystä

---

¹⁹¹ Vahingonkorvauskomitean ehdotuksessa päädyttiin esittämään, että 15–20-vuotiaan korvausvastuuta voitiin alentaa, jos täysi korvaus havaittiin kohtuuttoman raskaaksi. Alle 15-vuotias oli velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon, jos se harkittiin kohtuulliseksi ja tällöinkin kohtuullisessa määrin. KM 1965:A s. 4. Näin 15-vuotta täyttäneet olisivat olleet tavanomaisessa tuottamusvastuussa. Hallituksen esityksessä kahtiajakoa pidettiin liian mutkikkaana ja omaksuttua 18-vuoden ikärajaa perusteltiin rikosoikeudellisella täysi-ikäisyydellä. HE 187/1973 s. 14. Ruotsissa 15-vuotta täyttäneiden tuottamusta arvioidaan samoin kuin täysikäisten. Huomioon voidaan tosin ottaa poikkeuksellinen psyykinen kehitys. Prop. 1972:5 s. 167 ss ja Hellner – Johansson 2002 s. 265.

¹⁹² Aro, LM 1975 s. 807 pitää tätä tavoitetta ilmeisen selvänä.

¹⁹³ Samoin Ruotsissa Prop. 1972:5 s. 462 ja Hellner – Johansson 2002 s. 265.

¹⁹⁴ Myös Hellner – Johansson 2002 s. 262 kiinnittää huomiota alaikäisten laajaan ryhmään ja heidän eri tavoin aiheuttamiin vahinkoihin. Toisessa päässä voidaan nähdä aivan pienten lasten aiheuttamat vahingot, joiden osalta voidaan pohtia, onko korvausvastuuta lainkaan syytä asettaa. Toisaalta saattaa olla kyse lähes täysikäisistä nuorista, joiden toiminnan tarkoituksena on vahingon aiheuttaminen.

15 000 markkaa ja pysyvistä viasta ja haitasta 100 000 markkaa. Hovioikeus alensi korvaukset 9 000 markkaan ja 60 000 markkaan.

Korkein oikeus korotti kipu ja särky -korvauksen 15 000 markkaan sillä perusteella, että palovammoista oli aiheutunut paljon kipua ja särkyä. Korkeimmassa oikeudessa kaksi oikeusneuvosta jättivät asiassa eriävät mielipiteensä. ON Lehtimaja olisi korottanut korvausta pysyvistä viasta ja haitasta 100 000 markkaan. Hän perusteli kantaansa sillä, että palovammat olivat hyvin vaikeita ja niiden hoito oli lapsen tärkeässä kasvu- ja kehitysvaiheessa monin tavoin rajoittanut hänen mahdollisuuksiaan normaaliin elämään. Vammoista jäisi myös pysyviä toiminnanrajoituksia ja haittaa sisäelimille.¹⁹⁵

Lehtimajan mielipide edustaa vahingonkäräjän korvausintressin painottamista. Perustelut ovat lapsioikeudellisen näkökulman mukaiset. Kun vahingonkäräjänä on ollut lapsi, hänen kärsimänsä vakava henkilövahinko on ollut argumentti alaikäisille vahingonaiheuttajille tuomittavan korvausmäärän pääsääntöisesti hyvinkin voimakasta kohtuullistamista vastaan.

Teon laadun on tarkoitus vaikuttaa korvausmäärään siten, että mitä selvemmin kyseessä on vahingoittamistarkoitus ja piittaamattomuus seurauksista, sitä suurempi osa vahingoista määrätään korvattavaksi.¹⁹⁶ Jos kyseessä on pitkään jatkunut koulukiusausa, kohtuullinen korvaus saattaa olla tällä perusteella melko suurikin osa aiheutuneen vahingon määrästä. Täyden korvauksen määrääminenkään ei ole poissuljettu, jos tuomioistuimien harkitsee sen kohtuulliseksi.¹⁹⁷

Varallisuusolojen arvioinnissa tuomioistuimen on otettava lähtökohdaksi osapuolten vahinkohetken varallisuus. Merkitystä voidaan tosin antaa myös varallisuusaseman todennäköiselle kehitykselle.¹⁹⁸ Jos vahingonaiheuttajalla on vastuuvakuutus, sen kattaman määrän rajoissa tuomittua vahingonkorvausta ei voi pitää kohtuuttomana.¹⁹⁹ Muina olosuhteina saattaa olla perusteltua ottaa huomioon muun muassa aiheutuneen vahingon laatu. Henkilövahinko, jonka seuraukset ovat pitkäaikaiset, puoltaa mahdollisimman täysimääräisen korvauksen tuomitsemista. Myös sille seikalle, että vahinkoa kärsinyt on lapsi, saattaa olla edellä mainituista syistä perusteltua antaa merkitystä.

¹⁹⁵ ON Lindholm olisi hylännyt kanteen kokonaisuudessaan ja piti bensiinin polttamista kyseisissä olosuhteissa seikkailunhaluisten poikien normaalina leikkinä. Lisäksi hänen mukaansa kyse oli tapaturmasta, koska palovammoihin johtanut toiminta oli mitä ilmeisimmin johtunut yllättävän tilanteen aiheuttamasta pelästyksestä.

¹⁹⁶ Aro, LM 1975 s. 808. Aro katsoo, että kun teon laatu on mainittu yhtenä korvausvastuun laajuuteen vaikuttavana tekijänä, lainlaatija on uskonut siihen, että vahingonkorvausvelvollisuudella voi olla preventiivistä vaikutusta myös lasten kohdalla.

¹⁹⁷ Korkein oikeus on harkinnut täyden korvauksen kohtuulliseksi muun muassa tapauksissa 1981 II 20 (17-vuotiaan törkeä varkaus) ja 1983 II 26 (15-vuotiaan ilmakiväärillä aiheuttama tahallinen vahinko).

¹⁹⁸ HE 187/1973 s. 14. Ks. myös Aro, LM 1975 s. 809 ja Wilhelmsson 1987 s. 104–105.

¹⁹⁹ HE 187/1973 s. 14.

VII HUOLTAJAN KORVAUSVASTUU

Alaikäisen lapsen vanhemmat ovat korvausvastuussa lapsensa aiheuttamasta vahingosta melko poikkeuksellisesti. Korvausvastuu perustuu tuottamukseen lasten kasvatuksessa ja valvonnassa. Korvausvelvollisuuden syntyminen edellyttää, että vanhemmat ovat toimineet huolimattomasti vanhemman tehtävässään. Kasvatustuottamuksesta voi olla kyse, jos huoltaja ei opeta lapselle normaaleja käytöstapoja.²⁰⁰ Käytännössä kasvatustehtävän laiminlyönnin osoittaminen on vaikeaa.²⁰¹ Oikeuskäytännössä vanhemmille ei syntynyt vastuuta rikosvahingosta, jonka 14-vuotiaat pojat olivat aiheuttaneet nautittuaan olutta. Vanhempien ei näytetty tienneen teosta tai oluen nauttimisesta. Kasvatusvelvoitteiden laiminlyöntiä ei näin näytetty toteen (KKO 1976 II 1).

Kasvatus on pitkäjännitteistä toimintaa, joka tähtää tulevaisuuteen. Tavoitteena on kehittää lasta selviämään erilaisista tilanteista elämänsä aikana. Kasvatustehtävään kuuluu muun muassa velvollisuus tarkistaa, kuinka lapsi noudattaa vanhemmilta saamia ohjeita.²⁰² Valvonnalla pyritään siihen, ettei lapsi aiheuta vahinkoa ja ettei lapselle itselleen aiheudu vahinkoa.²⁰³ Valvontavelvollisuuden aste vaihtelee lapsen iän mukaan ja velvollisuuden laiminlyönti lienee helpompi esittää, mitä nuoremasta lapsesta on kysymys.

Kun kyse on koulukiusauksesta, valvontavastuu ei ole koulupäivän aikana vanhemmilla vaan koululla. Jos vanhempia informoidaan siitä, että heidän lapsensa kiusaa muita koulussa, vanhemmille syntyy kasvatusvelvollisuutensa puitteissa velvoite puuttua asiaan. Kun kyse on vanhemmista lapsista, valvon-

---

²⁰⁰ Pöyhönen 1999 s. 202.

²⁰¹ Kämäräinen pitää kasvatuksen laiminlyöntiin perustuvaa tuottamusta itsenäisenä korvauspeusteena. Kyseessä on kuitenkin huoltajan kasvatustuottamus. ”Huono kasvatustulos ei riitä. Tulos pitää olla luettavissa huoltajan syyksi huonon kasvatuksen tuloksena.” Kämäräinen 1972 s. 166.

²⁰² Huoltaja voi joutua korvausvastuuseen annettuaan epäsovivia ohjeita lapselleen. Ks. KKO 1981 II 170, jossa 9-vuotias poika oli lyönyt ja potkinut henkilöä, joka oli työntänyt pojan pois kaivurin luota, kun poika oli sormeillut konetta. Pojan isälle syntyi korvausvelvollisuus, kun hän oli sanonut pojalleen, että tämä saa lyödä heti takaisin, mikäli joku tarttuu tähän kiinni.

²⁰³ Kämäräinen 1972 s. 119–121. Ratkaisussa KKO 1983 II 41 vanhemmat olivat laiminlyöneet 7-vuotiaan lapsensa valvonnan ja tämä oli päässyt käyttämään yksin tikkapeliä. Lapsen heittämä tikka oli osunut toista lasta silmään. Ratkaisussa KKO 1981 II 124 vanhemmat olivat laiminlyöneet varoitimet siitä huolimatta, että he tiesivät 16-vuotiaan poikansa tavasta ammuskella pienoiskiväärillä asutussa ympäristössä sattumanvaraisesti valitsemiinsa maaleihin. Ruotsissa Föräldrabalken 6:2.2 sisältää vuonna 1993 voimaan tulleen säännöksen, jonka mukaan huoltaja on vastuussa lapsen valvonnasta ja siitä, ettei lapsi aiheuta vahinkoa muille. Ruotsissa on katsottu, että huoltajan vastuu on säännöksen perusteella tavanomaista tuottamustavasta ankarampaa. Säännöksellä on tavoiteltu preventiivistä vaikutusta. Hellner – Johansson 2002 s. 268–269.

nan ei tarvitse olla yhtä kattavaa kuin nuorempien lasten osalta. Jos vanhempien tietoon tulee erityinen tilanne, joka vaatii kasvatusta- ja valvontatoimenpiteitä, heidän on täytettävä velvollisuutensa, vaikka kyse olisi lähellä täysikäisyyttä olevastakin lapsesta. Normaalista ankarampi velvollisuus valvoa lasta saattaa perustua esimerkiksi lapsen henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai hänen aikaisempaan käyttäytymiseensä.²⁰⁴

On huomattava, että jo lainsäädännön mukaan ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä kuuluu huoltajille.²⁰⁵ Vanhempien kasvatustehtävän laiminlyöntejä ei kuitenkaan ole tapana selvittää oikeusteitse. Kasvatuksen ja valvonnan laiminlyöntejä on vaikea näyttää toteen. Riittävän kasvatuksen ja valvonnan sisällöstä ei myöskään ole yksimielisyyttä.²⁰⁶ Liisa Nieminen on huomauttanut lasten oikeuksia käsitellessään kolmijakoista valtio, lapset, vanhemmat. Perusoikeuksien osalta on korostettu valtion ja kansalaisten välistä suhdetta ja pyritty turvaamaan valtiolta suojattu vapauspiiri. Nykyisin valtio nähdään myös toisenlaisessa roolissa. Valtiolta voidaan odottaa toimenpiteitä, jotka koituvat lasten hyväksi. Näin on kasvatustavasta jaettua vanhempien ja valtion kesken.²⁰⁷ Koulun piirissä kasvattaminen on perinteisesti mielletty vanhempien yksityisasiaksi, johon yhteiskunnan – koulun kautta – ei tule eikä tarvitse puuttua. Sana kasvatusta ei edes esiinny perusopetuslaissa.²⁰⁸

Koulukiusaamisen ennalta ehkäisy ja selvittely kuuluu sekä koodille että koululle. Toistaiseksi ei ole kovin selvää, mitkä näiden osapuolten keskinäiset

²⁰⁴ Kämäräinen 1972 s. 138–144. Ylempänä käsitellyssä ruotsalaisessa hovioikeusratkaisussa koulukiusaaja oli lapsi, jonka oli todettu tarvitsevan erityistä valvontaa. Lapselle oli koulun puolesta palkattu avustaja. Ratkaisun perusteella saa käsityksen, jonka mukaan avustajan palkkaamisella on ollut merkittävä vaikutus siihen, ettei kuntaa tuomittu korvausvastuuseen.

²⁰⁵ Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361) todetaan (4 §), että huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin huollon sisältöä määrittelevässä 1 §:ssä säädetään. Ks. myös lapsen oikeuksien sopimus, art. 18, 1-kohta.

²⁰⁶ Pulkkinen 2003 s. 258 toteaa, että ”Vanhempien vastuukysymysten nostaminen esille on heikolla jäällä liikkumista. Valvonnan periaatteellisiin ja käytännöllisiin vaikeuksiin liittyvien kysymysten lisäksi vanhempien vastuun korostamista vältetään siksi, että on tullut muodikkaaksi puhua siitä, ettei vanhempia pitäisi syyllistää.” Pulkkinen katsoo, että pohjimmiltaan on kyse aikuisten itsekeskeisyydestä, toisaalta yhteiskunnan haluttomuudesta ottaa vastuuta vanhemmuuden tukemisesta.

²⁰⁷ Niemisen mukaan uudesta asetelmasta saattaa syntyä syviä ristiriitoja. Nieminen 1990 s. 23. Schiratzki 2000 s. 21–23 pitää lapsioikeuden keskeisimpinä kysymyksiä siitä, miten vastuu lapsesta jaetaan vanhempien ja yhteiskunnan välillä.

²⁰⁸ Pulkkinen 2003 s. 255. Pulkkinen huomauttaa, ettei Suomessa ole analysoitu sitä, miten yksityinen ja yhteiskunnallinen näkökulma kasvattamiseen voisivat täydentää toisiaan.

vastuusuhteet ovat. Saattaa olla, että tulevaisuudessa kouluihin kohdistuu yhä enemmän oppilaiden kokonaisvaltaiseen huolenpitoon kohdistuvia vaatimuksia.²⁰⁹

VIII LOPUKSI

Wilhelmsson korostaa pluralistista näkökulmaa vahingonkorvausoikeuteen. Kun oikeudelliseen kysymykseen liittyvä toimintaympäristö ja oikeussuhteen osapuolten erityispiirteet otetaan huomioon, on mahdollista tarkastella määrättyyn tilanteeseen liittyviä vahingonkorvausoikeudellisia kysymyksiä tähän tilanteeseen parhaiten soveltuvin välinein.²¹⁰ Pienissä hyvissä vastuustrategioissa voi nähdä yhteyden hyvinvointivaltiota koskevaan suureen kertomukseen.²¹¹ Esimerkiksi kunnan vastuuta koulukiusausvahingoista saatetaan hahmottaa omana pienenä vastuukertomuksenaan. Toisaalta sitä voidaan pitää kirjoituksessa esille tuodulla tavalla osana suurempaa ”lapsioikeudellista kertomusta”, joka puolestaan muodostaa yhden lohkon perus- ja ihmisoikeusmyönteisestä näkökulmasta oikeuteen.

Koulukiusauksesta voi aiheutua VahL:n perusteella korvattavaa vahinkoa. Korvausvastuuseen voivat joutua kiusausta harjoittanut oppilas, hänen vanhempansa, koulun opettaja tai kunta koulutoimen ylläpitäjänä. Koulukiusauksen juridisessa tarkastelussa joudutaan liikkumaan vahingonkorvausoikeuden lisäksi myös lapsioikeuden alueella. Molemmat oikeudenalat ovat tyypillisesti voimakkaita oikeuspoliittisia kannanottoja herättäviä.²¹² Lapsen oikeuksien näkökulma vaatii paneutumista lapsen maailmaan, jossa emotioilla on keskeinen merkitys. Empaattisella otteella on mahdollista painottaa heikkojen ja syrjittyjen erityisiä suojantarpeita.²¹³

²⁰⁹ Opetushallituksen entinen pääjohtaja Jukka Sarjala pitää todennäköisenä, että ”koulujen toimialaa vaaditaan laajennettavaksi nykyisestään siten, että koulun huolenpito lapsista ulottuisi myös varsinaisten oppituntien ulkopuoliseen aikaan.” Hän huomauttaa, että koulut tarvitsevat uusien tehtäviensä tueksi moniammatillista henkilökuntaa. Sarjala 2003 s. 267. Esimerkiksi suunnitellut ns. kokopäiväkoulut, joissa koululainen jää varsinaisen opetuksen jälkeen iltapäiväksi koulun tiloihin, korostavat turvallisuusvelvoitteen merkitystä.

²¹⁰ Wilhelmsson 2001 s. 250 ja 258.

²¹¹ Andersson 2003 s. 14.

²¹² Andersson suhtautuu varauksellisesti lapsioikeuden ja vahingonkorvausoikeuden yhdistelmään: ”Och om vi kombinerar skadeståndsrätten och barnrätten bör vi troligen följa en korrekt, rak väg som utan besvärande juridiska hinder kan tillerkänna drabbade barn ersättning – och antagligen förhindra att skadegörande barn blir ersättningsskyldiga.” Andersson 2003 s. 3.

²¹³ ”There are few better ways of judging a society than seeing how it treats its weakest and most disadvantaged members.” Michael Freeman, CLP 2000 s. 558. Hirvelä 1997 s. 16 huomauttaa

Kirjoituksessa puolletaan lapsioikeudellisen näkökulman omaksumista koulukiusausvahinkojen korvaamiseen. Lähtökohta korostaa lapsen perus- ja ihmisoikeuksien asianmukaista huomioon ottamista vahingonkorvausoikeudessa. Lapsi vahingonkärsijänä poikkeaa täysi-ikäisestä vahingon uhrista. Lapsen oikeuksien sopimuksen sisältämät velvoitteet, jotka korostavat lapsen oikeutta erityiseen suojeluun ja huolenpitoon, on otettava asianmukaisesti huomioon kaikissa tilanteissa, joissa asianosaisena on lapsi.

Kiusausvahingosta seuraavan korvausvastuun edellytysten täyttymistä on tarkasteltu erityisesti opetustoimesta vastaavan kunnan osalta. Vaikka kunnan vastuu kiusausvahingoista ei olekaan ankaraa, siinä on piirteitä tavanomaista tuottamusvastuuta tiukemmista huolellisuusvelvoitteista. Opetustoimeen kohdistuvia erityisiä huolellisuusvaatimuksia voidaan perustella perustuslain tasolla säädetyllä oikeudella opetukseen (PL 16) ja oikeudella henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (PL 7 §). Lisäksi koululaisella on perusopetuslain 29 §:n perusteella oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Myös perusopetuslain 7 §:ssä säädetty oppivelvollisuus on argumentti tiukan turvallisuusvelvollisuuden puolesta.

Koulukiusauksesta tuomittavalla vahingonkorvauksella on paitsi reparatiivista merkitystä, myös tavanomaista enemmän symboliarvoa. Kiusatun näkökulmasta rahallinen hyvitys koulukiusausvahingosta on tuskin riittävä kompensoimaan hänelle aiheutunutta vahinkoa. Jos siihen katsotaan sisältyvän symbolinen hyvitys kiusattuun kohdistetusta vääryydestä, osapuolille ja yhteiskunnalle välittyy sanoma siitä, että virheen tehneen on hyvitetävä virheensä kiusatulle.²¹⁴ Vahingonkorvaus saatetaan nähdä jopa rangaistuksenluonteisena vääränä pidetystä teosta, jota ei kuitenkaan joko ole säädetty rikosoikeudellisesti rangaistavaksi tai vaateen menestyminen rikosprosessissa olisi heikko.²¹⁵ Kunnan korvausvastuulla voi olla preventiivistä vaikutusta, jos tietoisuus korvausvastuusta painostaa koulut huolehtimaan asianmukaisesti koulukiusauksen ehkä-

---

lapsiin kohdistuvien rikosjuttujen emotionaalisuudesta toteaa varoituksenomaisesti: ”Tapausten kanssa tekemisiin joutuvan on tarpeellista tiedostaa omia tunteitaan ja niihin liittyviä psykologisia lainalaisuuksia, koska muutoin tunteet voivat heijastua hallitsemattomina päätöksiin.” Wilhelmsson 2001 s. 349 puolestaan katsoo, että kun tuomarin ja tutkijan tunteille annetaan lisää tilaa, heidän henkilökohtainen vastuunsa kontrolloida tunteitaan kasvaa. Wilhelmsson painottaa empaattisuuden merkityksen tunnustamista mahdollisuutena kehittää solidaarinen oikeudellinen strategia, jonka varassa voidaan rakentaa pieniä hyviä kertomuksia oikeuden mahdollisuuksista.

²¹⁴ Harpwood 2000 s. 12.

²¹⁵ Harlow 1997 s. 58. Takala 1998 s. 92 huomauttaa, että kansalaisten keskuudessa aineettomista vahingoista määrätyt korvaukset samaistetaan usein rangaistukseen.

semisestä ja kiusaustapausten tehokkaasta selvittämisestä.²¹⁶

Koulumaailmaa voidaan pitää esimerkkinä toimintaympäristöstä, jossa yhteiskunnan käsitys lapsen edusta kohtaa vanhempien näkemyksen lapsensa parhaasta.²¹⁷ Koulukiusaukseen suhtautumisen osalta ongelmia aiheuttaa vastuun jakautuminen koululaitoksen ja perheen kesken. Pääpaino koulukiusaamisen estämisessä kouluaikana on lainsäädännön perusteella selkeästi kouluilla. Tutkimustiedon mukaan koulukiusaamista on mahdollista vähentää varsin nopeasti. Tähän tavoitteeseen pyrkimisessä koulu yhteisön normeilla, ilmapiirillä ja toimintatavoilla on keskeinen merkitys. Erityisen tärkeää on antaa selkeä signaali siitä, ettei väkivaltaa ja kiusausta hyväksytä.²¹⁸

Tuomioistuinprosessit kiinnostavat kansalaisia ja tiedotusvälineet käsittelevät niitä entistä aktiivisemmin. Vaikka oikeudenkäyntiä koulukiusausasiassa tuskin voidaan pitää tavoiteltavana tapana ratkaista konflikti, se saattaa havahduttaa huomaamaan, miten vakava ongelma koulukiusaaminen on.²¹⁹ Suomessa julkinen oikeuspoliittinen keskustelu ei perinteisesti ole ollut kovinkaan vilkasta. Koulukiusausta koskeva oikeusprosessi voi herättää keskustelua opettajien ja vanhempien roolista, alaikäisten vastuusta ja julkishallinnolta vaadittavasta toiminnasta.²²⁰

Juha Pöyhönen kiteyttää vahingonkorvausoikeuden osuvasti ”sellaiseksi huolenpidoksi, jonka yhteiskunta on velkaa jäsenilleen”.²²¹ Lapsen näkökulmasta kyse on lopulta siitä, kuinka vakavasti hänelle aiheutuviin vahinkoihin suhtaudutaan. Lapset ja lasten oikeudet tarvitsevat erityistä suojelua, mikä saa ja sen pitää näkyä myös vahingonkorvausoikeudessa. Tänä päivänä lapsia kos-

²¹⁶ Vaikka Ruotsin tunnetuin koulukiusausprosessi päättyi kanteen hylkäämiseen, korkeimman oikeuden päätöstä pidettiin Ruotsin Kuntaliitossakin osoituksena siitä, että kunnat voivat joutua vastuuseen koulukiusauksella aiheutetusta vahingosta, mikäli ne eivät ole toimineet riittävän aktiivisesti kiusauksen poistamiseksi. Prosessin käytännön seurauksista ks. Schultz, JT 2001–2002, Andersson 2003 ja Bennström, NFT 2003.

²¹⁷ Schiratzki 2000 s. 156.

²¹⁸ Tikkanen 1997 s. 26. Schultz, JT 2001–2002 s. 927–928 pitää kiusausvahinkojen ennalta ehkäisemistä tärkeänä oikeusjärjestyksen tavoitteena. Hän perustelee näkemystään oikeudenmukaisuusargumentilla.

²¹⁹ Wilhelmsson 2001 s. 346 näkee vahingonkorvausprosessin mahdollisuutena suorittaa moraalinen arvio toiminnasta, josta on seurannut paljon kärsimystä.

²²⁰ Esimerkkinä julkisesta keskustelusta voidaan mainita kansanedustaja Jouni Lehtimäen 119 muun edustajan tukemana tekemä lakialoite keväällä 2001. Aloitteen mukaan kiusaaminen oli tarkoitus saada rikoslakiin. Ehdotuksen mukaan rikoslain 21. lukuun olisi lisätty seuraavansisältöinen pykälä: ”Joka tahallaan aiheuttaa toiselle fyysistä tai psyykkistä kipua koulussa tai työpaikalla, on tuomittava koulu- tai työpaikkakiusaamisesta sakkoon, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta.” Aloitteeseen sisältyvä ongelmallinen esitys rikosvastuun alaikärajan poistamisesta esti todennäköisesti asian etenemisen.

²²¹ Pöyhönen, OT 1999 s. 321.

kevilta oikeudellisilta ratkaisuilta voidaan edellyttää todellista lapsen oikeuksien näkökulmaa, jonka mukaan lapsi otetaan huomioon toisaalta muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa tasa-arvoisena yksilönä, toisaalta erityistä huolenpitoa ja suojelua tarvitsevana henkilönä. Kyse on lapselle kuuluvista perus- ja ihmisoikeuksista.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis. Lapsilainsäädännön tausta. Teoksessa Mattila, Heikki (toim.) Lapsioikeuden pääpiirteet. Jyväskylä 1981.
- Alston, Philip. Reconciliation of Culture and Human Rights. Teoksessa Alston, Philip (ed.). *The Best Interest of the Child*. Oxford 1994 s. 1–25.
- Andersson, Håkan. Rättspolitiskt inkorrekt – en bra början. Mobbningsproblemet som exempel (artikkelikäsikirjoitus 2003).
- Aro, Pirkko-Liisa. Lapsen vahingonkorvausvastuusta. *Lakimies* 1975 s. 799–811.
- Arti, Armas. Vahingonkorvauslaki. 3. painos. Hämeenlinna 1981.
- Banakas, Stathis. European Tort Law: is it Possible? *European Review of Public Law* 2002 s. 363–375.
- Barton, Chris – Douglas, Gillian. *Law and Parenthood*. London 1995.
- Bengtsson, Bertil. Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen. Stockholm 1996.
- Bengtsson, Bertil. Skadestånd vid myndighetsutövning I. Lund 1976.
- Bennström, Tove. Mobbning ur ett culpaperspektiv – vad kan rimligen begäras av skolhuvudmannen? *Nordisk Försäkringstidskrift* 2003 s. 43–50.
- Cane, Peter. *Responsibility in Law and Morality*. Oxford 2002.
- Committee on the Rights of the Child. 32. session, 13–31 January 2003. General comment No. 2 (2002) The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child. *CRC/GC/2002/2*.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1998.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999.
- Englard, Izhak. *The Philosophy of Tort Law*. Oxford 1993.
- Ervasti, Kaijus. Rikosperusteisen vahingon korvaaminen. Tutkimus vahingonkorvauksen toteutumisesta Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomioissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 122. Helsinki 1994.
- Fairgrieve, Duncan. *Pushing back the Boundaries of Public Authority Liability:*

- Tort Law Enters the Classroom. Public Law, Summer 2002 s. 288–308.
- Freeman, Michael. The End of the Century of the Child? Current Legal Problems 2000, vol 53 s. 505–558.
- Gras, Jutta. Monitoring the Convention on the Rights of the Child. Helsinki 2001.
- Hagstrom, Viggo. Offentligrettslig erstatningsansvar. Studier I spesiell og allminnelig erstatningsrett. Otta 1987.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna. Vastaako valtio? Ajatuksia julkisen vallan käyttäjän korvausvastuusta. Teoksessa Wilhelmsson ym., Pieniä kertomuksia hyvinvointivaltion siviilioikeudesta. Jyväskylä 2000 s. 265–303.
- Harjunkoski, Sirpa-Maija – Harjunkoski, Reino. Kiusanhenki lapsen kengissä. Koulukiusaaminen – haaste kasvattajalle. Juva 1994.
- Harpwood, Vivienne. Principles of Tort Law. 4th ed. London 2000.
- HE 187/1973 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 54/1986 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle potilasvahinkolainksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- Harlow, Carol. Understanding Tort Law. Glasgow 1995.
- Hellner, Jan – Johansson, Svante. Skadeståndsrätt. 7. upplagen. Stockholm 2002.
- Hemmo, Mika. Sopimus vai delikti? Helsinki 1998.
- Hemmo, Mika. Vahingonkorvauksen määräytymisestä sopimussuhteissa. Siviilioikeudellinen tutkimus. Vammala 1994.
- Hemmo, Mika. Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Vammala 1996.
- Hemmo, Mika. Vahingonkorvausoikeuden oppikirja. Vantaa 2002.
- Hirvelä, Päivi. Lapsi rikosprosessissa. Erityisesti incestin todistamisen ongelmat. Porvoo 1997.
- Häyhä, Juha. Ankara vastuu ja vahingonkorvausoikeuden järjestelmä. Oikeustiede-Jurisprudentia 1999 s. 81–149.
- Jonkka, Jaakko. Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Vammala 1991.
- Klami, Hannu Tapani. Todistusharkinnasta riita-asioissa. Defensor Legis 1992 s. 573–586.
- Klami, Hannu Tapani – Rahikainen, Marja – Sorvettula, Johanna. Todistusharkinta ja todistustaakka. Johdatus todistusoikeuden perusteisiin. Mänttä 1987.
- Kleineman, Jan. Den offentliga rättssubjektens skadeståndsansvar – offentlig-rättslig reglering med privaträttslig metod. Juridisk Tidskrift 1991–1992 s. 63–97.
- Kulla, Heikki. Hallintomenettelyn perusteet. 4. uudistettu painos. Helsinki 1999.

- Kurki-Suonio, Kirsti. Äidin hoivasta yhteishuoltoon: lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Oikeusvertaileva tutkimus. Helsinki 1999.
- Kurki-Suonio, Kirsti. Lapsen etu. Teoksessa *Encyclopedia Iuridica Fennica*. Kolmas osa. Perhe-, työ- ja sosiaalioikeus. Helsinki 1996 s. 262–266. (EIF III 1996)
- Kurki-Suonio, Kirsti. Lapsioikeus. Teoksessa *Encyclopedia Iuridica Fennica*. Kolmas osa. Perhe-, työ- ja sosiaalioikeus. Helsinki 1996 s. 281–293. (EIF III 1996)
- Kukkonen, Pentti. Vahingonkorvaus virassa aiheutetusta vahingosta. Siviilioikeudellinen tutkimus virassa aiheutetun vahingon korvaamisesta vahingonkorvauslain mukaan. Jyväskylä 1996.
- Kämäräinen, Mikko. Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu. Vammala 1972.
- Lahtinen, Matti – Lankinen, Timo – Penttilä, Antero – Sulonen, Arto. Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Pieksämäki 2001.
- Lapsen oikeuksien sopimus. Suomen toinen määräaikaisraportti. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki 1998.
- Lavapuro, Juha. Miksi perustuslaille ei pitäisi antaa etusijaa? Teoksessa Länsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (toim.). *Perusoikeuspuheenvuoroja*. Turku 1998 s. 85–102.
- Lehtimaja, Lauri. Eduskunnan oikeusasiamies perus- ja ihmisoikeuksien valvojana. *Lakimies* 1999 s. 897–907.
- Länsineva, Pekka. Perusoikeudet – nyt. Teoksessa Länsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (toim.). *Perusoikeuspuheenvuoroja*. Turku 1998 s. 103–119.
- Mahkonen, Sami. Lapsen oikeudellinen asema. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.). *Pesästä lentoon*. Vantaa 2003 s. 136–152.
- Mahkonen, Sami. Lapsen oikeuksien sopimus ja sen merkitys Suomessa. *Lakimies* 1990 s. 41–58.
- Mason, Sir Anthony. Human Rights and the Law of Torts. Teoksessa Peter Cane – Jane Stapleton (eds.), *The Law of Obligations. Essays in Celebration of John Fleming*. Oxford 1998 s. 13–34.
- McGlynn, Clare. Rights for Children? The Potential Impact of the European Union Charter of Fundamental Rights. *European Public Law*, Volume 8, Sept. 2000 s. 387–400.
- Molander, Helena. A Child Against the State: Tasks of the Children's Ombudsman. Teoksessa Verhellen, E. (ed.). *Monitoring Children's Rights*. Kluwer 1996 s. 575–586.
- Nieminen, Liisa. Lasten perusoikeudet. Helsinki 1990.
- Nieminen, Liisa. Mänskliga rättigheter och omhändertagande av barn i Finland. *Retfard* 2003 s. 23–40.

- Nuutila, Ari-Matti. Rangaistuksella uhkaaminen ja rangaistukseen tuomitsemisen perusoikeuksien valossa. Teoksessa Lämsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (toim.). Perusoikeuspuheenvuoroja. Turku 1998 s. 165–178.
- Oulasmaa, Petri. Lapsen edun arvioimisesta. Oikeustiede-Jurisprudentia 1992 s. 215–274.
- Oulasmaa, Petri. Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Törrönen, Marita (toim.). Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun keskusliiton julkaisuja 94. Helsinki 1994 s. 106–125.
- Paaso, Ilpo. Vahingonkorvausvastuun normiperusta lääkärintoimessa. Tutkimus erityisesti julkisen vallankäytön vahingonkorvausvastuuta sääntelevien säännösten sovellettavuudesta lääkärintoimesta aiheutuviin vahinkoihin. Vammala 1992 .
- Parker, Stephen. The Best Interests of the Child – Principles and Problems. Teoksessa Alston, Philip (ed.). The Best Interest of the Child. Oxford 1994 s. 26–41
- Pellonpää, Matti. Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki 2000.
- Pellonpää, Matti. Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeudet. Juva 1999 s. s. 263–282.
- Penttilä, Eeva. Turvallinen koulu. Juva 1994.
- Pulkkinen, Lea. Kasvatus yksityisenä ja yhteiskunnallisena tehtävänä. Teoksessa Kolbe, Laura – Järvinen, Katriina (toim.). Onks ketään kotona? Pieksämäki 2002 s. 250–268.
- Pöyhönen, Juha. Korvausmallit vahingonkorvausoikeudessa. Oikeustiede-Jurisprudentia 1999 s. 297–367.
- Pöyhönen, Juha. Uusi varallisuus oikeus. Jyväskylä 2000.
- Pöyhönen, Juha. Vahingonkorvauksen perusteet. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.). Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään. Nide 1. Yksityisoikeus. Jyväskylä 1999.
- Pöyhönen, Juha – Korhonen, Petteri. Kolmannelle aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen osana vahingonkorvausoikeuden yleisiä oppeja. Oikeustiede-Jurisprudentia 1996 s. 208–291.
- Routamo, Eero – Ståhlberg, Pauli. Suomen vahingonkorvausoikeus. 4. painos. Jyväskylä 2000.
- Ryynänen, Aimo. Kansalaisen asema kunnassa. Defensor Legis 1999 s. 703–711.
- Saarenpää, Ahti. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.). Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään. Nide 1. Yksityisoikeus. Jyväskylä 1999.
- Salmivalli, Christina. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere 1998.
- Salmivalli, Christina. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Juva 2003.
- Sarjala, Jukka. Kasvatuksen vaikea oppi. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.).

- Pesästä lentoon. Vantaa 2003 s. 257–268.
- Saxén, Hans. Skadeståndsrätt. Ekenäs 1975.
- Scheinin, Martin. Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa. Jyväskylä 1991.
- Scheinin, Martin. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeudet. Juva 1999 s. 187–204.
- Scheinin, Martin. Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kielto (PL 6 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeudet. Juva 1999 s. 231–262.
- Schiratzki, Johanna. Vårdnad och vårnadstvister. Norstedts Juridik 1997.
- Schiratzki, Johanna. Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige – en rättsvetenskaplig undersökning. Stockholm 2000.
- Schiratzki, Johanna. Barnrättens grunder. Lund 2002 .
- Schultz, Mårten. Om skadestånd vid mobbing. Juridisk Tidskrift 2001–2002 s. 912–928.
- Selvitys vahingonkorvauslain uudistamistarpeesta. Oikeusministeriö 1998 (Oikeusministeriön selvitys 1998)
- Selvitys vahingonkorvauslain uudistamistarpeesta. Tiivistelmä lausunnoista. Oikeusministeriö 1999 (Oikeusministeriön selvitys. Tiivistelmä lausunnoista 1999).
- Sisula-Tulokas, Lena. Sveda, värk och annat lidande. Saarijärvi 1995.
- Skovgaard, Henning. Offentlige myndigheders erstatningsansvar. Kööpenhamina 1983.
- SOU 1993:55. Det allmännas skadeståndsansvar. Betänkande av Kommittén för översyn av det allmännas skadeståndsansvar.
- Ståhlberg, Pauli. Ydinvastuusta. Vammala 1993.
- Takala, Jukka-Pekka. Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151. Helsinki 1998.
- Terveellisen ja turvallisen opiskeluympäristön laadun arvioinnin perusteet perusopetusta varten. Opetusministeriön julkaisuja 27/2002 (Opetusministeriön julkaisuja 27/2002).
- Tikkanen, Tuomo. Kiusaaminen ja normi-ilmasto: Intervention vaikutus Helsingin peruskouluissa. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos 1997.
- Tuori, Kaarlo. Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus (PL 22 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeudet. Juva 1999 s. 667–674.
- Turvatyöryhmän muistio. Opetusministeriön julkaisuja 20/2000 (Opetusministeriön julkaisuja 20/2002).

- Wilhelmsson, Thomas. Senmodern ansvarsrätt. Privaträtt som redskap för mikropolitik. Helsinki 2001.
- Wilhelmsson, Thomas. Systemien hajoaminen ja pienet kertomukset. Teoksessa Wilhelmsson, Thomas ym. Pieniä kertomuksia hyvinvointivaltion siivilioikeudesta. Vantaa 2000 s. 337–349.
- Wilhelmsson, Thomas. Syyllisyys vahingonkorvausoikeudessa – ”tuottamusperiaatteen nousu ja tuho”. Oikeus 1986 s. 112–118.
- Wilhelmsson, Thomas. Vieteriukkoteoria EY-oikeudesta. Juhlajulkaisu Aulis Aarnio 1937 14/5 1997. Helsinki 1997 s. 357–374.
- Viljanen, Veli-Pekka. Perustuslaki ja laintulkinta. Lakimies 1990 s. 203–236.
- Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeudet. Juva 1999 s. 157–186.
- Wright, Jane. Local Authorities, the Duty of Care and the European Convention on Human Rights. Oxford Journal of Legal Studies 1998 s. 1–28.
- YK:n lapsen oikeuksien komitean viimeisimmät Suomea käsittelevät päätelmät ja suositukset. 16.10.1000. CRC/C/15/Add. 132.

OIKEUSTAPPAUSLUETTELO

Korkeimman oikeuden ratkaisut

- KKO 1928 II 312
KKO 1937 II 484
KKO 1976 II 1
KKO 1981 II 20
KKO 1981 II 124
KKO 1982 II 26
KKO 1983 II 26
KKO 1983 II 41
KKO 1984 II 93
KKO 1991:73
KKO 1992:180
KKO 1993:55
KKO 1993:95
KKO 2001:7
KKO 2002:56
KKO 2002:83

Hovioikeuden ratkaisut

Turun HO S 99/2345, 1.3.2001

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut

AOA 31.12.1998, 1416/4/98

EOA 13.3.2002, 544/4/01

Ruotsalaiset ratkaisut

NJA 2001 s. 755

Svea Hovrätt, adv 13, dom 2001-02-15 DT 11 i mål FT 8116–99

LYHENTEET

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
art.	Artikla
CLP	Current Legal Problems
DL	Defensor Legis
EIF	Encyclopaedia Iuridica Fennica
EIS	Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus (18.5.1990/439)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EPL	European Public Law
ERPL	European Review of Public law
EU	Euroopan Unioni
EY	Euroopan Yhteisöt
HD	Högsta Domstolen (Ruotsi)
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
JJ	Juhlajulkaisu
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteanmietintö
kurs.	Kursivointi

LM	Lakimies
NFT	Nordisk försäkringstidskrift
NJA	Nytt Juridisk Arkiv (Ruotsi)
OT	Oikeustiede–Jurisprudentia-vuosikirja
OJLS	Oxford Journal of Legal Studies
OK	Oikeudenkäymiskaari
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
PotVL	Potilasvahinkolaki (25.7.1986/585)
Prop	Regeringens proposition (Ruotsi)
SkL	Skadeståndslag (2.6.1972, Ruotsi)
SOU	Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
VahL	Vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)
YK	Yhdistyneet Kansakunnat

ON TORT LIABILITY IN BULLYING AT SCHOOL

Bullying at school takes many forms. It can be described as persistent, conscious physical or psychological violence inflicted by one or more children upon one victim at school. The typical harm caused by bullying is psychological and personal injury. This article is an examination of the requirements of tort liability when a child suffers harm because he or she is bullied at school. It is the civic authority responsible for the school, the bullies, or the parents of the bullies that can be held legally responsible for the harm caused by bullying. Actions in tort are mainly initiated against the civic authority. The main emphasis of this article is upon the liability of the civic authority.

The point of view of the article is the legal position and rights of the child. The right to basic education free of charge (section 16), and the right to life, personal liberty and integrity (section 7) of the Constitution of Finland are mentioned in particular as the constitutional safeguards of the bullied child. In addition, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (Art. 3) can be regarded as protecting the child from violence of any kind. Article 3(1) of the UN Convention on the Rights of the Child provides that in all actions regarding children undertaken by public authorities, the best interests of the child shall be a primary consideration.

It is suggested in this article that in a situation where the tort victim is a child, the special features of the situation should be taken into consideration when dealing with the requirements of liability. The principles safeguarding a child – best interest principle, equality principle and the principle of special protection and provision – are also to be taken into account.

The definition of “injury” can be seen as a flexible concept. The emotions and the special psychological nature of the child should be taken into account when discussing whether the harm suffered can be compensated under the Tort Act. Serious grounds can be presented in order to compel a tortfeasor to compensate personal psychological injury and mental suffering when the victim of the tort is a child.

The civic authority’s failure to comply with the required standard of care is evaluated in the light of section 29 of the Basic Education Act, which guarantees pupils the right to a physically and psychologically safe environment at school. In court practice schools have been held responsible for damage caused by bullying in cases where the pupil has not been protected by the school against bullying. When the tortfeasor – for example, school

authorities – use public authority, tort liability will arise only if reasonable requirements for the performance of the act or task, taking into account its nature and purpose, have not been complied with (Tort Act 3:2). This section can be seen to be in conflict with the basic rights and liberties of the tort victim, especially when the harm suffered is personal in nature.

In Finnish court practice the area of special duty of care can be taken into account. It relates to situations where the defendant is responsible for the safety of the plaintiff and when it is for the actor to decide about the safety standards. The compulsory nature of basic education is also an argument for increasing the scope of the liability of schools for bullying. A special standard of care can be expected from schools because of the nature of school work and the special needs of children. It must be taken into consideration that the victim of bullying is a child. Schools have a special responsibility to take bullying allegations seriously. The rights of children needs special protection also in the field of tort law. It is suggested that the “child approach” should be adopted when the tort victim is a child.